०॥श्रीकाशीजीमेमहल्लाघुघुरानासामाकीगलीश्रीयुतबाबुहरखचंद्रजीकेबाडेमेदुर्गाप्रसा
दरेकेगणेशयंत्रालयमेमंजूषासहितशान्तिवादछापागयालिखामथुराबानूदत्तउपाध्याछापनेवालाउ
नवासीजिसेलेनाहोयसोबाननीचौकमेकुंजगलीकेपश्चिमफाटककेपासदुर्गाप्रसादकरोरेकीदुकानप
रमिलैगा॥०

श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीकृष्णाचरणौ नत्वा शक्तिवादार्थदीपिकां॥ करोति संप्रदायेन कृष्णभट्टो मुदे सतां १ संकेतो अभिधारूपवृत्तिरित्याह कार इति मीमांसकमतेन लक्ष
णा चशक्तिरित्येके पक्ष इति दैयाकरणमतं तदुभयमपि व्यक्तिलक्षण्या आह संकेत इति॥ अत्र तीरं गंगापदार्थसंबंधिन गंगापदार्थ इतिज्ञानपि गंगायां घोष इत्यादि
शाब्दबोधोदयात् संकेतमात्रेण नोपपत्तिरतो लक्षणातिरिक्तवृत्तिः स्वीकार्येत्यभिप्रायं वा नाह लक्षणा चेति॥ अर्थ इति पदं व्याहृत्यर्थ॥ एवं च गौणी व्यं
जनयोः पृथग्वृत्तित्वमयुक्तं॥ तयोर्लक्षणायामन्तर्भावसंभवादिति बोध्यं॥ ननु घटे नीत्यादौ आकाशो घटपदार्थ इत्यपि व्यवहारप्रसंगः घटपदेन समवाये
नाकाशोपस्थितिसंभवात्॥ न च लक्षणया तादृशव्यवहार इति कथं संबंधान्तरेण सो विषय इति वाच्यं॥ तथा सत्याकाशो न घटपदार्थ इति कदापि...

श्रीगणेशाय नमः॥ संकेतो लक्षणा चार्थे पदवृत्तिः॥ वृत्या पदप्रतिपाद्य एवार्थ इत्यभिधीयते॥ इदं पदमममर्थं बोधयत्विति अस्मा
त्पदादयमर्थो बोद्धव्य इति चेच्छा संकेतरूपा वृत्तिः॥ तत्राधुनिकसंकेतः परिभाषा॥ नयौ चार्थबोधकं पदं पारिभाषिकं॥ हारो न स्या

दित्यत... व्यवहारविषयं निर्धारयति वृत्त्येति॥ शाब्दबोधानुकूलार्थोपस्थित्यनुकूलः पदपदार्थयोः संबंधः शक्तिलक्षणान्यतर इति॥ एतच्च
घटादिपदेन समवायादिनाकाशाद्युपस्थितिर्न शाब्दबोधकारणं लक्षणानधीनत्वादिति तामादाय अर्थव्यवहारवारणं... जन्यत्वं प्रतिप
त्तौ प्रयुक्तत्वं विवक्षणीयं वा अन्वयितृतीयार्थः लक्ष्यस्यार्थत्वव्यवहारानुरोधेन शक्येति नोक्तं॥ समभिव्याहारप्रतिपाद्यत्वा... व्याख्यायपदेति
वृत्तिमानर्थ इत्युक्तौ सर्वदा लक्षणासद्भावेन तीरं न गंगापदार्थ इति व्यवहारो न स्यादतः प्रतिपत्तिनिवेशः॥ न च लक्षणा... प्रतिपत्तेः सर्वदा
ऽसत्त्वेपि कदाचित्सत्त्वेन तथा व्यवहारानुपपत्तिरस्त्येवेति वाच्यं॥ तादृशप्रतिपत्तेर्लक्षणाधीनार्थव्यवहारे विशेषणतया... तादृशापादर्शि
तव्यवहारोपपत्तेः॥ वस्तुतस्तु यद्यपि तीरं न गंगापदार्थ इति॥ ॥

[illegible] शिष्यं गंगापदशक्त्यभावे एव विषय [illegible] नीतीरं न गंगापदार्थः इति व्यवहारानुरोधेन प्रतिपत्तिर्निवेशः [illegible] भावस्याप्य[illegible]
[illegible] नीमितिस्यानन्वयो न । एवं च कथं वि[illegible] तदशायां गंगा इदानीं न गंगापदार्थः इत्यपि इष्यत एव । वस्तुव[illegible] मुख्या [illegible]
णा निर्वाह[illegible] लक्ष्यत्वाप्रतिपत्तिद्वारा [illegible] बोधानुकूलत्वलाभाय प्रतिपत्तिपदं । आधुनिकसंकेतस्य [illegible] त्वामाते
[illegible] संकेतश्चिभं जनेतन्त्रे तिपारिभाषिकमिति । अर्थस्तु पारिभाषितः पारिभाष्यो वा । स्वीकराहस्य [illegible] भीषां वा तुल्याय श
[illegible] इश्वरेति सुण एवेत्येवकारो लक्ष्य परिभाषितयोर्व्यवच्छेदार्थः । विषयतामात्रस्य संबधत्वे पदस्य [illegible] व्यवहारापत्तिः [illegible]
यथा [illegible] कारादिसंकेतितनदीत्यादिपदं ईश्वरसंकेतः शक्तिस्तया वार्थबोधकं पदं वाचकं यथा गोत्वादिविशि[illegible] बोधकं गवादि
पदं [illegible] र्थो गवादिर्वाच्यः स एव मुख्यार्थ इत्युच्यते वा अवाचकादिपदे ईश्वरेच्छायां बोधजनकत्वे [illegible] या विषयता सैव धात्व
र्थः [illegible] आश्रयत्वरूपं कर्तृत्वं पदे कर्तृप्रत्ययेन बोध्यते पदं गां वक्ति गां ब्रूते गोर्वाचकमित्यादौ कर्मप्रत्ययार्थे नाः ॥ स्य वा [illegible]
व्यवहारा [illegible] र [illegible] द्वारविषयं निर्धारयति । वाच्येत्यादि । घटकत्वं धात्वर्थान्वयि सप्तम्यर्थः । तथा चेश्वरेच्छीया [illegible] बोधजनकत्वे नि
ष्ठप्रकार [illegible] विशेष्यतासैव [illegible] मादिपदघटकवचादिधात्वर्थ इत्यर्थः । कर्तृत्वमिति । तिङमभिप्रेत्य कर्तृत्वाश्रयरूपः कर्तृ
[illegible] क बोधजनकत्वप्रकारतानिरूपितेच्छाविशेष्यताश्रयं पदमिति बोधः [illegible] निरूपि[illegible]
[illegible] प्रकारतानिरू [illegible] धनिष्ठप्रकारतानिरूपितजनकतानिष्ठप्रकारताप्रकारतान्तार्थः । ध [illegible] स्य [illegible]
[illegible] अनुभावि कृत्वाय फलस्यैवात्मनेपदार्थत्वात् । बोधजनकत्वे ॥

प्रा॰ वा॰ २

त्यादिः कर्मप्रत्ययार्थः बोधपदं संपातायातं। उक्तः पातित्वं तदाश्रयजनकत्वे विशेषणतापन्नबोधनिष्ठत्वं निरूपकत्वं वा। वाच्यादिपदं तादृशप्रकार

यरूपं कर्म... तदा च पदनिष्ठवृत्तीयविशेष्यतानिरूपितजनकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपकबोधनिष्ठप्रकारतानिरू...कविषयितासंबंधा...

न्नप्रकारताश्रया गौरिति बोधः। वैपरीत्यमिति। स्वरेच्छाया बोध्यत्वे नया विषयतासंबंधात्वर्थः। तदाश्रयत्वं च कर्मत्वं कर्मप्रत्ययेन बोध्यते

बोधान्वयि जन्यत्वं तृतीयार्थः। पदेन गौरुच्यतेत्यादौ च पदनिरूपितजन्यत्वाश्रयबोधविषयत्वप्रकारतानिरूपितेच्छीयविषयताश्रया

र्थवाचकपदेन तत्तदर्थविषयकत्वरूपतत्कर्मकत्वं धात्वर्थैकदेशे बोधे बोध्यते पदेन गौरुच्यते पदस्य गौर्वाच्य इत्यादौ

पदनिष्ठधात्वर्थीभूततादृशविषयतायाः परंपरया निरूपकत्वं धात्वर्थीभूततादृशविषयतानिरूपकबोधजनकत्वा

प्रकारतातः पातिबोधनिष्ठविषयतानिरूपकविषयितासंबंधावच्छिन्नप्रकारताश्रयत्वरूपं तादृशशक्तिप्याकर्मत्वं गवा

दौ कर्मप्रत्ययेन बोध्यते द्वितीयेच्छायाः संकेतरूपत्वे वैपरीत्यमूह्यमिति न्यायसिद्धांतः। अत्र मीमांसक...विनः। अपा

स्तपाटपिशक्तिभ्रमेणार्थप्रत्ययात्स्यन्मात्र॥ गौरिति बोधः। पदनिष्ठजन्यतासंबंधावच्छिन्नप्रकारतानिरू...निष्ठप्रकारता

निरूपितजन्यतानिष्ठप्रकारतानिरूपिता दायाबोधनिष्ठप्रकारतानन्निरूपितबोधविषयतानिष्ठप्रकारतान्नका... पदं गां वक्तीत्या॥

दौ तन्निरूपकं धात्वर्थीयस्य परंपरया श्रितत्वरूपं कर्तृत्वं आख्यातादिना बोध्यते। तच्च तादृशः विषयतानिरूपकशाब्दबोधविषयत्वप्रकारतानन्तर्गं

तबोधप्रकारतानिरूपकजन्यत्वप्रकारतानिरूपकनिरूपितत्वसंबंधावच्छिन्नप्रकारताश्रयत्वं। वृत्तित्वं द्वितीयार्थः। गौ। ...भगवदिच्छी

यतादृशविषयतानिरूपकशाब्दबोधविषयत्वप्रकारतानन्तर्गतशाब्दबोधप्रकारतानिरूपकजन्यत्वप्रकारतानिरूपकनिरूपितत्वसंबंधा

...स्यवा... ...रस्थापतिसिम्पन ओहसाधुत्वं चेति... ...प्युंजीत नासाधूनिति यत्ते तत्प्रयोगनिषेधानुपपत्तिरिति भावः। एवमिति। रस्थापभौत
... ...तादृशेच्छयेति। तत्तदर्थविषय... ...त्वप्रकारकत्वावच्छिन्नेच्छा ...निजनकताक भगवदुच्चारणजन्य... ...र्थः। घटतीरादि
...कत्वस्य गंगायां यपभ्रंशगंगा... ...कतानवच्छेदकत्वान्नदोष इति भावः। एतेन तत्तत्पदोच्चारणजनकतावच्छेदकीभू
...कारतानिरूपितबोधप्रकारता... ...यतासंबंधावच्छिन्नप्रकारत्वं तत्तत्पदवाच्यत्वं ... ...शब्दयोच्चरितजा
विषयकभगवत्संकेते तस्यापि बोधक... ...तिनैय्यायिकैरभ्यु... ...मानस्यापि वाचकत्वं ... ...त् एवं ला
क्षणिकगंगादिपदस्यापि तादृशेच्छया भगवदुच्चरितत्वं वाचकत्वं ... ...दयश्च ना
र्थप्रत्यायनेच्छया भगवदुच्चरिता इति नातिप्रसंग इति तन्न अस्मदाद्युच्चरितेष्वदेष्वव्याप्तेः तज्जातीयत्वनिवेशेपि बो
दस्थलाक्षणि... ...तिव्याप्तेः सादि देवदत्तादिपदेष्वव्याप्तेश्च द्वादशेन्हि पिता नाम कुर्यादिति वेदेनामपदस्य देवद
त्तादि... ...रन्या॥ नीयत्वं तादृशेच्छात्वेन तदर्थानानुपूर्व्याश्रयत्वं लाक्षणिकानुपूर्व्या... ...त्वेनेच्छाधीनत्वमुपे
... ...धकत्वप्रका... ...त्वावच्छिन्नाप्रयोज्यत्वे दोषकत्वप्रकारकेच्छाप्रयोज्यानुपूर्वीमत्त्वा... ...तिव्याप्तिरित्यवधे
... ...वकानुपूर्वी... ...नाव्याप्तेः अन्यथातिव्याप्तेः द्वादशेन्हीति अथास्या नामकरण... ...नामपदस्य
... ...मानाभावो... ...चैत्रादिपदशक्तिग्राहिका एवं च पितृकर्तृनामत्व एव वाचकत्वं... ...पिनी पपद्ये...
... ...र्यकं द्वाद... ...कपदविशेषकर्तृत्वविशिष्टपुत्रविषयकसंकेत... ...बोधकं तत्रापि

श॰ वा॰ चतादृशवाक्यार्थविषयकं वेदवक्तुर्भगवतोज्ञानमिव तादृशवाक्यार्थबुबोधयिषापि हेतुः अन्यथा तात्पर्यानिर्वाहात् तद्बुबोधयिषा च वाक्यार्थोपरक्ता तद्बोध॰ । टी॰
३ हमानावाक्यार्थमप्यवगाहत इति भगवदिच्छायाः पदविशेषबोद्धव्यत्वविशिष्टपुत्रविषयकत्वेन संकेतविषयकत्वसिद्धौ पदविशेष्यबोद्धव्यत्वविशिष्टपुत्रवि-
यकत्वमपि सिद्धं तया च चैत्रादिपदैर्बोद्धव्यत्वप्रकारत्वानिरूपिते पुत्रेच्छाविशेष्यतायाश्चैत्रादौ सत्त्वेन पितृसंकेतितत्वस्यादौ चैत्रादिपदस्य पुरुषविशेषवाचक-
त्वं सिध्यति न चैवमपि चैत्रत्वादिजातेः कथं प्रवृत्तिनिमित्तत्वं यद्विशिष्टेऽयं पदबोध्यत्वमीश्वरसंकेतेनावगाह्यते तस्यैव तत्पदप्रवृत्तिनिमित्तत्वात् दर्शिते
च्छायां च पुत्रस्य विशिष्टस्यैव बोध्यत्वेन भानं न तु जातिविशेषाणामिति वाच्यं पुत्रासाधारणधर्मपुरस्कारेणैव पुत्रविषयकसंकेतस्यैव विधेयतया तादृशधर्म-
मविशिष्टावगाहित्वस्य संकेतविशेषणतया वाक्यार्थघटकतया तादृशवाक्यार्थविषयिण्यां भगवदिच्छायां पुत्रासाधारणधर्मत्वोपलक्षितजातिवि-
शेषाणां बोद्धव्यत्वविशेष्यतापन्नधर्मिणि विशेषणतयावगाहनसंभवात् एवमानुपूर्वीविशेषाणां बोधकतावच्छेदकत्वमपि उपलक्षणीभूतेन
केनचिद्धर्मेणानुपूर्वीविशेषाणामपि बोधविशेषणतावच्छेदकतया तदिच्छयावगाहनसंभवात् यादृशसंकेतस्थ यद्विशेषबोद्धव्य-
त्वविशिष्टे वस्तुविशेषविषयकत्वेन वेदार्थत्वेमानाभावेन तद्विषयवस्तु तस्य तत्पदबोध्यतया भगवदिच्छाविषयत्व[illegible]मिति तादृशसं-
केतविषयपदमेव वाचकमेव यद्यपि चैत्रत्वावच्छिन्नस्य पदबोध्यत्वं जातिविशेषवांश्चैत्रादिपदबोद्धव्यो भवत्विति पितृसंके[illegible]प्राधान्येन भासंते
न तथापि प्राधान्येन संकेतबोधविषयकभगवदिच्छायां भासते किं तु सुखी स्यामित्यादौ सुखत्वादिवदुद्देश्यव्यवहारानियामक[illegible]रूपं तद्विष-
यताभंजनमेव स्थापितत्पदबोध्यतायास्तत्तदर्थांशे भगवदिच्छाप्रकारता मात्रं तत्तदर्थस्य तत्तत्पदवाच्यतानियामकं न तूद्देश्यव्यवहारप्रयोजकं
धिषयधर्मेवेत्यदोषः इह स्पष्टांतरमाह एवमिति तादृशेच्छाप्रयोज्योच्चारणजन्यवेदतात्पर्यविषयपदान्यतरत्वं वाचकत्वं त्वनुशासनसिद्धे इति नानार- राम॰
थं अपभ्रंशादेर्वाचकत्वापत्तेरिदानीमनुच्चारणीयत्वात् संस्कृतानां तापभ्रंशानां हेलयइत्यादीनां सत्वाच्च ॥०॥०॥०॥०॥०॥०॥०॥ ३

शाब्दबोधेति ईश्वरीय [illegible] संकेत [illegible] ज्ञानासंभवात् [illegible] आदाव्यादिव्यवहारे ईश्वरीयत्वस्योपलक्षणत्वस्वचितं सिद्धान्तसिद्धमाधुनि [illegible]
[illegible] त्वं ईश्वरीयत्व [illegible] दर्शयति [illegible] आधुनिकसंकेतस्थले शक्तिभ्रमएवशाब्दबोधोपयोगीतितस्यवृत्तित्व [illegible] नाभाव इति
[illegible] सर्वत्र [illegible] वहतीतित [illegible] ज्ञानत्वेनैवहेतुत्वाश्रितिभावः प्रसंगतस्तात्पर्यस्यवृत्तित्वं निराचिकीर्षुः प्रतिबंधात्तस्य
दिपदस्वरूपाणामगवदनुच्चरितत्वात् [illegible] संकेतस्यशक्तित्वे ईश्वरानंगीकर्तृनयेशाब्दबोधानुपपत्ति [illegible] शाब्दबोधो
[illegible] पयोगितायामीश्वरीयत्वमनुपादेयं [illegible] केतज्ञानादपिशाब्दबोधस्तादृशसंकेतस्यवृत्तित्वं [illegible] ति नवाधु
निकसंकेतस्यवृत्तित्वेतात्पर्यस्यापितथा [illegible] स्यापिबोधकत्वेनपदविषयकतयासंकेतरूपत्वे [illegible] नचेष्टापत्तिः त
यासतिलक्षणा [illegible] तात्पर्यस्यवृत्ति [illegible] याह्वत्तित्वोच्छेदप्रसंगादितिवाच्यं [illegible] तः पदार्थोपस्थितिनियामकः सं
केतोवृत्तिः [illegible] आदेवशाब्दबोधोपयोगीनपदार्थोपस्थितिद्वाराहतुर्पस्यापितपदोर्थ एवप्रकरणादिना
वक्तृतात्पर्या [illegible] पुरुषसंकेतितततदुच्चरितडित्थादिपदेष्वाधुनिकसंकेतस्तत्पुरुषवाक्यादितएवप्रागवधा
[illegible] तिपद [illegible] स्थि [illegible] र्वमेवतल्लक्षणसंभवेननत ।। नयात्वंशंकृतेनचेतिप्रतिबंधान्निरस्यतियत्तद [illegible] र्थोपस्थितीतिपद
[illegible] वृत्ति [illegible] पद [illegible] स्मृतिर्मा [illegible] शाब्दबोधः फलंपदार्थस्मृतौपदशक्तिसंबंधिज्ञानविधयाकारणं [illegible] तदंशेउद्बुद्ध
[illegible] संबंधावगाहियथा मतमुपादेयंप्रकरणादिनेतिघटः पटपदजन्यत्वेनेच्छाविर [illegible] तेमिष्टायां [illegible]
[illegible] नवक्तृबुद्धिविषयत्वादिति आधुनिकसंकेतस्थलेसंकेतकर्तृपुरुषोच्चरित [illegible] यायनाधारितेति नीरस

श॰ वा॰ कत्वेनेच्छाविषयतावच्छेदकं गंगापदसमभिव्याहृतार्थघोषान्वयिप्रवाहकत्वात् यद्यत्पदसमभिव्याहृतपदार्थान्वयित्तत्पदशक्यार्थकं तत्तत्पद टी॰
४ जन्यत्वेनेच्छाविषयतावच्छेदकमितिव्याप्तेः सर्वेषामुपस्थित्यनन्तरस्वीकारे गौरवात् प्रमाणान्तरेणोपस्थितिव्यतिरेकनिश्चयस्थले तत्त्वा
संभवाच्चेतिभावः नन्वेवमपि याद्दच्छिकसंकेतस्य कथं वृत्तित्वं तादृशसंकेतितत्तत्पदज्ञानेपि अनापत्यार्थविशेषे तात्पर्यज्ञानस्यैवो
त्पपदार्थस्मारकतयावृत्तित्वे निर्वाहे रोगेचेत् (कुं)॥ तथा च लक्षणायावृत्तित्वानभ्युपगमे गंगादिपदात् तीराद्यनुपस्थितौ न तत्तत्
त्पदव्यक्तौ तात्पर्यग्रहाच्छाब्दबोधानुपपत्तिरिति तस्यावृत्तित्वमावश्यकं नच तात्पर्यग्रहार्थलक्षणाधीनोपस्थितेरपि स्थि
तत्वेपि तदधीनोपस्थितित्वेन शाब्दधीहेतुत्वेमानाभावात्तस्यावृत्तित्वासिद्धिः लक्षणास्थले तात्पर्यात्मकसंकेताधीनोपस्थि
तित एव शाब्दबोधनिर्वाहादाधुनिकसंकेते तात्पर्याधीनोपस्थितेः शाब्दबोधप्रयोजकतायाः क्लृप्तत्वादिति वाच्यं लक्षणाधी
नपदार्थोपस्थितिसत्वे मुख्यार्थबाधादिना तत्तदर्थे तत्तत्पदव्यक्तौ तात्पर्यग्रहे उपस्थित्यनन्तरमनन्तरपदार्थानुभ
वस्य सर्वानुभवसिद्धत्वात् आधुनिकसंकेतस्थले पूर्वसंकेतेन कृपुरुषवाक्यादिनार्थविशेषे दित्थादिपदस्य संकेतग्रह
नन्तरं पदार्थविशेषोपस्थितेः प्रकरणादिना तत्तत्पदव्यक्तौ तत्र तात्पर्यग्रहे सति शाब्दबोधस्यैतत्यतरोपस्थितिनोपस्थितिम
न्तरेणैवानुभवात् आधुनिकसंकेतस्यवृत्तित्वमपीति चेत् एवमपि संकेतस्य संबंधत्वेमानाभावेनानिरुक्तिप्रसंगिकतयात

दसंभवेन च पदार्थोपस्थापकत्वासंभवेन वृत्तित्वानिर्वाहात् ॥ ० ॥ ० ॥

पस्थापकत्वोपगमात्तात्पर्यस्यवृत्तितायाआवश्यकत्वादिति शंकामुद्धरति आधुनिकेति संबंधविशिष्टज्ञानत्वेनैव स्मारकत्वमित्यभिप्रा ४

संकेतस्य शक्तित्वे ईश्वर [illegible] द्वोधानु [illegible] मतं दूषयति एतेनेति संकेतस्य संबंधत्वे मानाभावादिनेत्यर्थः ईश्वरानंगीकर्तृमीमांस
[illegible] तदसंभवशंका मीमांसकानां [illegible] शंकापरिहरति [illegible] मीमांसकानामिति यद्यपि गुरूणामीश्वरसंकेतः शक्तिः नचईश्वरत्वं नित्यज्ञानादिमत्
नित्यत्वात् [illegible] नेवेन रूपेण ज्ञानासंभवः अन्यथा [illegible] कारादितिवाच्यं नित्यत्वसाकांक्ष ज्ञानज्ञानस्य नि [illegible] पत्वप्रका [illegible] निरूपितज्ञानविषय
[illegible] त्वेन ज्ञानसंभवात् तथापि ईश्वरासत्वेन तत्सं [illegible] तस्यालीकतया शाब्दबोधोपयिकपदसामर्थ्यस्य शक्तित्वांगी [illegible] परंपरायां मुख्यपदार्थ

एतेन शाब्दबोधौपयिकसंबंधत्वेनेश्वरसंकेतज्ञानं हेतुः तच्च मीमांसकानामपि संभवतीति तादृशज्ञा
नविपरीतज्ञानाभावादिति निरस्तं यत्तु स्वजन्यबोधविषयत्वप्रकारकेच्छा तद्विषयत्वमर्थे पदस्य संबंधः
पदे चार्थस्य विपरीतः अस्य संबंधत्वमन्यथानुपपत्त्या कल्प्यते एतादृशपरंपरया अपभ्रंशस्थलेसं
बंधतानस्वीक्रियते ऽतस्तत्र तत्संबंधावगाहिज्ञानं भ्रमएवेति तदपि तुच्छं ॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥

[illegible] वसप्रतियोगिकत्वमित्यतस्तन्निराकरोति यत्त्विति विपरीतइति स्वविषयकशाब्दबोधजनकत्वप्रकारकेच्छा [illegible] त्वमित्यर्थः पद [illegible]
[illegible] रतानिरूपितजन्यत्वनिष्ठप्रकारता [illegible] निरूपितबोधनिष्ठप्रकारतानिरूपितविषयतानिष्ठप्र [illegible] शेष्यताश्रय [illegible]
[illegible] धः घटादिनिष्ठविशेष्यतानिरूपकविषयत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपकबोधनिष्ठप्रकारत [illegible] निप्रकारत [illegible]
[illegible] पदे अर्थसंबंधः तेन घटपदपटयोर्न परस्परसंबंधप्रसंगः अन्यथेति अर्थ [illegible] व्यवहारात् ॥
अकृतस्य संबंधत्वेनेत्यादि ॥ ० ॥

ईश्वरेच्छाज्ञानयोर्विनिगमनाविरहेणैकेनात्मकत्वात्तद्विषयतयोः संबंधत्वे ररथापत्तिरित्यतोऽस्मदादिज्ञानं संमूत्याह समानेति यस्त्विति
मतविशेषरत्यपि मेणान्वयः गंगापदादेस्तीरादिबोधौपयिकसामर्थ्यं वाचकताप्रसंगं निरस्यति लाक्षणिकमिति ज्ञानाभावादिति मिति
तपदयोस्त्वमित्यादि विषयकत्वेन कार्यतावच्छिन्नतया वाचकत्वे ररथापत्तिरितिभावः कार्यान्वितेति घटपदार्थः कार्यतावच्छ
तस्यैव ततावबोधरीतितत्कार्यताभानस्यावश्यकतया घटपदादेः कार्यतावाचकत्वापत्तिरित्यर्थः साक्षादिति क्रियायां कार्यतान्व

अक्रमस्य तादृशेच्छाविषयत्वस्य संबंधतोपगमे तादृशज्ञानविषयत्वसमानकालीनज्ञानविषयत्वादिपरंपरायां अपि
विनिगमनाविरहेण संबंधताप्रसंगात् तस्मात्पदपदार्थयोः संबंधांतरमेव वाच्यवाचकभावरतिवदंति यस्तु तज्ज्ञानशक्त
त्वं तद्वाचकत्वं तच्च तद्विषयकशाब्दधीजनकतावच्छेदकधर्मवत्त्वं सचधर्मो वत्स्योदिनिष्ठदाहानुकूलाशक्तिरिव पदा
र्थांतरमेव लाक्षणिकं नानुभाविकमेवेति न तत्र शक्तिः घटादिपदस्यमितिमान् ॥ समभिव्याहृतपदांतरार्थं ॥ धीजन
कत्वमितितद्वाचकत्वं तद्विषयकत्वावच्छिन्नज्ञानशक्तपदस्यैव तद्वाचकत्वान्मितिमान् द्विषयकत्वे तु च ज्ञानस्यन।
किंचित्सदृशात्वयता ज्ञानसामान्यसामग्र्या एवमितिमानुभासकतया तद्विषयकत्वस्य पदजन्यतावच्छेदकत्वे माना
भावात् कार्यान्वितस्वार्थे पदानां शक्तिरितिवादिनां गुरूणां साक्षात्परंपरासाधारणकार्यत्ववि॥ यः साक्षादन्यत्र तद्द्वाराअ
न्यावेनिगमनाविरहेण घटादिविषयतानिरूपितकार्यताविषयतायाअवच्छेदकत्वेन निरूपितत्वाविशेषणतयाऽवच्छेदकीभूतकार्यत्वविष
यतामादाय घटादिपदस्य कार्यतावच्छेदकवाचकत्वं दुर्वारमेवेतिचेन्न घटादिपदस्य कार्यतावाचकत्वभयेनैव निरूपितत्वाविशेषणतयाका

घटाविषयतायाः [illegible] तावच्छेदकता [illegible]
[illegible] पेतकार्य॥०

विविषयतानिरूपितत्वेन [illegible] विषयताकार्यता [illegible] कापदानांतद्धर्मावच्छिन्नवाचकता कार्यत्वत्वविषयतायानिरवच्छिन्नत्वान्युदास
[illegible] पिघटादिविषयता निरू [illegible] सांसर्गिकविषय [illegible] कार्यत्वविषयतायां स्वघटविषयतानिरूपितकार्यताविषयतानिरूपित
सांसर्गिकविषयताया अप [illegible] त्वात् पदानां संसर्गवाचकत्वं दुर्वारमिति वाच्यं यद्धर्मानवच्छिन्नविषयतायाः संसर्गविषयतान्यत्वेन वि
शेषणीयत्वात् नन्वेवमपि लिङादेः कार्यतावाचकत्वानुपपत्तिः तत्र कार्यताबोधेपि एकसामर्थ्यसत्वेपि कार्यताविषयतानिरूपितकार्य
[illegible] निरूपितत्वेन घटादिविषयतायाघटादिपदजन्यतावच्छेदकत्वेपि न घटादिपदस्य कार्यतावाचकत्वमपि तु लिङादिपदस्यैव
[illegible] र्थकत्वावच्छिन्ने तत्र साक्षात्परंपरासाधारणनिरूपितत्वांशे विशेषणतयावच्छेदकत्वस्यैव निवेशात् न च कार्यानुकूलश
[illegible] स्वरूपसत्या एव कार्यानुकूलतया पदार्थोपस्थितो शाब्दबोधे च ज्ञातोपयोगिनोर्थे पदस्य तन्निरूपशक्त्यंतरस्वीकारआ
[illegible] स्यक इति वाच्यं दाहकार्ये वन्ह्यादिनिष्ठशक्तेः स्वरूपसत्या एवोपयोगित्वेपि शाब्दबोधानुकूलशक्तेः शाब्दबोधे पदार्थोप
स्थितौ च ज्ञातोपयोगित्वोपगमे बाधकाभावात् अतीतानागतपदज्ञानादपि शाब्दबोधोत्पत्त्या पदानामहेतुत्वेन तत्र हेतु
तावच्छेदकशक्त्यसंभव इति तु न शंक्यं न अतोपदानां नित्यत्वात् अस्तु वा तज्ज्ञाननिष्ठशक्त्या तद्वाचकत्वमिति मीमांसकमत
विशेषः न वा सोवि चारसहः यत [illegible] लाक्षणिकस्यानुभावकत्वं दुर्घटं ॥ ताविषयतायास्तत्कार्यतानवच्छेदकत्वात् सर्वम [illegible]
नापि दोषः कार्यताविषयतायां निरूपितत्व विशेषणतानापन्नत्वात्क्षते रिति चेन् एषा कार्यान्विते शक्तिः लौकिक लिङ [illegible] स्तु अस्येव कार्यतायां [illegible]
कार्यत्वविषयकत्वावच्छिन्नजनकतागर्भः वच्छेदकतापर्याप्तिप्रवेशाच्च न घटादीनां कार्यतावाचकत्वप्रसंगः वैदिकलिङादौ तु कार्ये सा कार्यतावि शि

त्वनिवेशप्रयोजनमाह ॐ स्तुवेति परस्परकार्यकत्वानजनकतावच्छेदकीभूतशक्तिमत्त्वं वाचकत्वमित्यर्थः लाक्षणिकस्यानुभावकत्वं प्रथमतो दूषयति
मतेरुन्निदुर्वारत्वात्तत्रापीति गंगायां घोष इत्यत्र गंगादिपदेन तीरं घोषः इति बोधादिति भावः कथं तर्हि लक्ष्यार्थस्य शाब्दोनुभव इत्यत आह नैरिति वाक्यार्थेति गंगायां घो
ष इत्यादौ वाक्यार्थघटकपदार्थान्तरं घोषादि तद्वाचकं घोषादिपदं ॥ ॥ ॥ स्यैव तदन्वयप्रतियोगिनः लक्ष्यार्थस्य तीरादेरप्यनुभावकमित्यर्थः सर्वशक्त
घटितवाक्यानुरोधेन पदस्य शक्यार्थान्तरविषयतानिरूपितस्वशक्यार्थविषयताशालिशाब्दबोधं प्रति कारणत्वं एकपदात्काव्द्बोधवारणायेयं त
मेव पदार्थोपस्थितिद्वारा शक्यार्थानुभवे शक्तस्यैव लक्ष्यार्थानुभवे लाक्षणिकस्यापि हेतुतायाः दुर्वारत्वात् तत्रापि शक्तेरावश्यकतया
वाचकतापत्तेः पदार्थोपस्थित्यान्यथासिद्धत्वे शक्तस्यापि तथात्वापातात् न चानुभावकतावच्छेदकशक्त्यभावान्नाक्षणिकस्य नानु
भावकत्वसंभवः नैर्वाक्यार्थघटकार्थान्तरवाचकमेव पदं स्वार्थस्यैव तदन्वयप्रतियोगिलक्ष्यार्थस्याप्यनुभावकमुपेयन्तर इति वाच्यं ए
वं सति गंगायां घोष इत्यादौ घोषादिपदस्यापि गंगातीरादिरूपार्थानुभावकतावच्छेदकशक्तिमत्त्वेन तद्वाचकतापत्तेः लक्षणिकस्या
ननुभावकत्वे शक्तपदाघटितधूमादितिहेतुवाक्यादन्वयानुपपत्तेश्च तत्र धूमादिपदस्य तत्तानेर्विभक्तेश्च ज्ञाप्यत्वे लाक्षणिकत्वात्
तथैवाविधस्वलक्ष्यार्थविषयताशालिशाब्दबोधं प्रति तदनुपगमेप्यक्षतेलाघवेन शक्यत्वस्यानिवेशेन लक्ष्यशक्यार्थान्तरविषयतालाभादिति
भावः घटादिपदस्य कार्यतावाचकत्ववारकवर्त्मनाघोषादिपदानां तीरादिवाचकत्ववारणसंभवादाह लाक्षणिकस्येति तत्रेति विभक्तेरेव ज्ञानज्ञा
प्यत्वे लक्षणापक्षे नीलादिति हेतुर्बोध्यः लक्ष्यार्थस्यानुभवमालंव्य शंकते अथेति न प्रवेश इति एतेन लाक्षणिकस्यानुभावकत्वे शक्त्यभावरू
पबाधकं गंगापदघोषपदयोस्तीरादिवाचकत्वापत्तिश्चोद्धृता ॥ १ ॥

अपित्विति एतच्चविाम[illegible]नरूप्यामर[illegible]नावलाभायतेनवोधेतीरप्रकारतानिरूपितविधेयत्वप्रकारतानिरूपितयोर्विशेष्यता
[illegible]लाभ[illegible]योगंयायाभवे[illegible]त्या[illegible]निवृत्तिःतीरप्रकारतायांन्यायमतेशाब्दबोधीयत्वं नतुमीमांसकमतेइतिविशेषःलक्ष्यस्मृतिरेवनानुभ
वंइतिपक्षेपूर्वोक्तानंयतीरस्मृततन्[illegible]क्षघोषानुभवस्यानुपपत्तिरितितुमिश्राःन्यायमतेपितीरंशृणोमीतिनप्रत्ययइत्याहलक्ष्यार्थस्येति।
विधाविति जैमिनिसूत्रे परोपुरुषार्थाभिन्नःलक्ष्यःपदार्थोनविधेयइतितदर्थःस्मरणेतिमीमांसकैःसामान्यलक्षणानुपगमादितिभावःन
अथलक्ष्यार्थस्यनशाब्दबोधेप्रवेशःअपितुस्मृतस्यतस्यसमभिव्याहृतपदार्थैरसंसर्गाग्रहमात्रं तथाचनानुपपत्तिःनचल
क्ष्यार्थस्यशाब्दबोधविषयत्वानुपगमेतदुपरागेणशृणोमीत्यनुव्यवसायानुपपत्तिरितिवाच्यं इष्टत्वात् विधेयोपरागेपोचित
याप्रत्ययात् लक्ष्यार्थस्यशाब्दबोधविषयत्वेपितस्यविधेयतयाभानानभ्युपगमात् विधौनपरःशब्दार्थइतिसिद्धान्तादिति
चेन्नमंचाःक्रोशंतीत्यादौलक्ष्यार्थमंचस्थपुरुषादेःशाब्दबोधविषयतायाआवश्यकत्वात् अन्यथापूर्वाननुभूतस्यपुरु
षादेःप्रतीत्यनिर्वाहात् अननुभूतस्यस्मरणासंभवात्° समानप्रकारकत्वमात्रेणशाब्दबोधपदार्थोपस्थित्यादेःकार्यका
रणभावमुपगच्छतांमीमांसकानांशाब्दबोधेयोग्यतावलेनापूर्वार्थस्यभानेनलक्ष्यार्थस्यशाब्दानुपगमेपूर्वस्यापितस्यप्र
तीत्युपपत्तिरिति तद्विषयकशाब्दत्वावच्छिन्नंप्र॥ नुमीमांसकमतेअपूर्वपुरुषादेःशाब्दबोधोद्देशएवकारणाभावादित्यतआह समानेति
तिलाक्षणिके तरस्यलक्ष्यार्थानुभावकत्वेगौरवात्तद्वाचकेतरस्यापितदर्थानुभावकत्वप्रसंगाच्च लाक्षणिकस्यैवलक्ष्यार्थानुभावकत्वंवाच्यं त
याचलाक्षणिकस्यतद्वाक्यतापत्तिर्दुर्वारैवेतिभावःइदानींसामर्थ्यरूपशक्तिःपदार्थंदूषयति तद्विषयकेति॥०॥०॥०॥०॥०॥०॥

श॰ वा॰ अवाप्येति तत्तत्पदधर्मिकनिराकांक्षत्वज्ञानदशायांशाब्दबोधवारणायेत्यादिः ईदृशेतिसाकांक्षपदज्ञानेनशाब्दबोधजननेवृत्तिज्ञानजन्यपदार्थो
पस्थितेःसहकारितयापदार्थोपस्थितिंप्रतिशक्तिज्ञानस्यावश्यंहेतुत्वेपिशक्तिमत्वपुरस्कारेणपदादेःशाब्दबोधहेतुत्वेयुक्तिविरहात्कथंपद
दावतिरिक्ता शक्तिःस्यादितिभावः एवंचवृत्तिज्ञानस्यशक्तिमत्वेनकारणत्वेमानाभावात्तद्विषयकशाब्दबोधजनकतावच्छेदकीभूतशक्ति
मज्ज्ञानप्रकारतापन्नस्यावच्छिन्नवृत्तिज्ञानकधर्मवत्त्वंवाचकत्वमित्यपिप्रत्युक्तं अपभ्रंशादपिशाब्दबोधोदयाद्व्यभिचारवारणायतत्तज्ज्ञाने
तिशक्तिविशेषपुरस्कारेणतद्वाचकपदस्यतज्ज्ञानस्यवानहेतुतासंभवः विशिष्यतत्तत्पदार्थान्वितत्तदर्थबोधेतत्तत्पदसाकां
क्षतत्तत्पदज्ञानत्वेनावश्यकत्वमकारणतयेवोपपत्तौ ईदृशकार्यकारणभावस्यनिर्युक्तिकत्वात् एवं तत्तत्वं तीरादौगंगादि।
पदजन्यबोधविषयतासत्वेपितद्दशेशुद्धविषयत्वत्वादिनैवतादृशविषयत्वादिप्रकारकत्वमीश्वरेच्छायामुपगम्यतेनतु
गंगादिपदजन्यबोधविषयत्वत्वादिनापितत्प्रकारकत्वेमानाभावात् तदनभ्युपगमेपितस्याःसर्वविषयकत्वाच्च।
धानात् नर्थवतया ॥ शक्तिस्वीकारेतस्यापिवाचकत्वापत्तिरित्यप्याहुः लाक्षणिकापभ्रंशयोःसंकेतशक्तिपक्षेवाचकत्वापत्तेरुक्तत्वात्
मुद्दिधीर्मुराह एवं त्विति तीरादावितितीरंगंगापदजन्यबोधविषयइतीच्छाकारेणोपगम्यतेयेनतीरादिविशेष्यतानिरूपितप्रकारताव
च्छेदकघटकतयाबोधांशे गंगापदजन्यतावगाहित्वेनगंगादिपदस्यतीरादिवाचकत्वमाशंक्येति किंतु तीरंबोधविषयोभवत्वित्याकारए
वेत्यर्थः एवमपभ्रंशेपिमानाभावादितिनचप्रवाहोगंगापदजन्यबोधविषयोभवत्वितीच्छाकारेकिंमानमितिवाच्यंपदानांकुत्रचिदे रामः
वशक्तिःकुत्रचित्तुनेतिव्यवस्थासिद्धयेयदर्थेतत्तत्पदवाच्यत्वंतत्रतत्रपदजन्यबोधविषयतात्वेनअन्यत्रतुशुद्धबोधवि ७

तेविषयताप्रकारकत्व [illegible] तिविशेषस्याश्रवणात् अर्थानामपभ्रंशवाच्यत्ववारणायशुद्धबोधविषयतात्वेनविषयतायाअप्यावश्य
कैत्यात्द्रोमोत्ताव्यव [illegible] र्वार्थवाचकारतिमतमप्यनादेयं तादृशविशेषपुरस्कारेणशक्तिग्राहकंचलाघवोपष्टंहितंको
प्यायेवयतुएवंसति [illegible] ज्ञानस्यशाब्दधीहेतुतयालोहितोष्णीषीगजमानःप्रस्तरइतिवेदस्थलाक्षणिकस्थलेविशेषविषयक
भगवतात्पर्यस्यावश्यकत्वेतदादायवेदस्थलाक्षणिकानांवाचकत्वापत्तिरितितन्तुच्छशाब्दस्वांतेअशेषमणिकृतैवपदतात्पर्याप्रयोज
कत्वोक्तेःवस्तुतस्तुतात्पर्यज्ञानस्यसाक्षात्कारणतायाव्यवस्थापितत्वान्नवेदस्थलाक्षणिकानांवाचकत्वंप्रसज्जतेपदार्थोपस्थितिप्रयो
जकविषयतायाएवशक्तिसंबंधत्वोपगमात् नचैवंलौकिकलाक्षणिकेष्वपिभगवदिच्छायास्तत्पदजन्यबोधविषयतात्वेनशाब्दशा
सतिबोधांशेगंगापदजन्यतानवगाहितयासर्वविषयकत्वानुपपत्तिरितिवाच्यंतीरादिनिष्ठविशेष्यतानिरूपितप्रकार
\ तावच्छेदकघटकतयातदनवगाहित्वेपिबोधांशेस्वांतत्र्येणतदवगाहित्वोपगमात् तथाचतत्पदजन्यबोधविषय
विषयताद्विप्रकारकत्वंस्वीकर्तुंशक्यंलक्ष्यार्थवृत्तिविषयतायाःपदार्थोपस्थितिप्रयोजकत्वोपगमेनसामंजस्यादि तात्पर्यावच्छि
तिवाच्यंतेषांभगवदुच्चरितत्वेनेच्छायास्तात्पर्यत्वासंभवात् शक्तित्वेचतादृशविषयतायाःपदार्थोपस्थितिप्रयोजकतायादुर्वारत्वात्स्वा
तंत्र्येणेतितीरंबोधविषयःगंगापदजन्यस्यबोधस्यइतिसमूहालंबनेच्छायांतीरबोधांशेगंगापदजन्यतानवगाहित्वेपितीरांशेबोधविषया
त्वबोधांशेगंगापदजन्यत्वोभयविषयकत्वाच्चिन्नर्थःतत्पदेतिनचतत्पदोत्तरकालीनबोधविषयत्वत्वावच्छिन्नप्रकारतागर्भसंबंधस्य
भवाजन्यत्वेनविशनक्यर्थंइच्छाप्रकारतावच्छेदकतायाअनतिप्रसक्तत्वादितिवाच्यंआधुनिकसंकेतस्थलेईदृशविशेष्यतायाःसंबंधा

शा० वा०

यं परंपरासंबंधस्य निबोध्यं विशेषणरूपेण संबंधतापन्नानाभावादाह ईश्वरेच्छेति तादृशविशेष्यतावत्त्वस्येति तत्पदजन्यबोधविषयतावच्छिन्नप्रकारतानि
रूपितविशेष्यतावत्त्वस्येत्यर्थः तन्निष्ठविशेष्यतानिरूपकविषयतात्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितबोधनिष्ठावच्छेदकतानिरूपितजन्यत्वनिष्ठाव
च्छेदकतानिरूपितत्वसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकतासंबंधेनेच्छावत्त्वं ईश्वरेच्छीयतादृशावच्छेदकत्वं वा घटादिकर्मकत्वं नातिप्रसंगः न लौकि
कापभ्रंशशब्दे वाचकत्वातिप्रसंगः सर्वे सर्वार्थवाचका इति घटपदादेर्घटकर्मकानयनवाचकत्वापत्तिं व्यञ्जयन्नुक्तमते तामुद्धरति उक्तरीत्यैवेति।
अन्वितान्वयादेः तत्पदजन्यबोधविषयतात्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वानुपगमेनेत्यर्थः शक्तिज्ञानाविषयस्य शाब्दबोधावि

न्नप्रकारतानिरूपितविशेष्यतासंबंधेनेश्वरेच्छावत्त्वस्येश्वरेच्छानिरूपिततादृशविशेष्यतावत्त्वस्य वा तन्निष्ठशक्यतारू
पत्वान्नातिप्रसंगः उक्तरीत्यैव च घटादिपदजन्यबोधविषयस्य घटान्वितकर्मत्वान्वितानयनादेर्घटादिसंसर्गस्य च तादृ
शबोधविषयत्वप्रकारकेच्छाविषयत्वेऽपि घटादिपदावाच्यत्वमुपपादनीयं अन्विताभिधानवादिनस्तु पदार्थसंसर्ग
स्यापि वाच्यतां स्वीकुर्वंति तन्मते इतरान्वितघटो घटपदशक्यः इत्येतादृशमेव शक्तिज्ञानं शाब्दबोधप्रयोजकं घटो घ
टपदशक्य इत्याकारकान्वयांशानंतर्भावे ॥ विषयत्वनियममनुपगच्छतां भट्टानां मतमुत्थापयति अन्वितेति तथात्वे शाब्दबो
धप्रयोजकत्वे अन्वयांश इति संसर्गतावच्छेदकत्वोपलक्षितधर्मपुरस्कारेणैवान्वयस्य शक्यतावच्छेदककोटौ निवेशः ननु संबंधत्वेन तेन
शाब्दबोधेन संसर्गतावच्छेदकभानानुपपत्तिः भट्टमतं दूषयति अत्रेति स्वतंत्रेति घटत्वं घटपदवाच्यमिति ज्ञानाद्घटत्वोपस्थितिः घटपद
वाच्यो मेय इति ज्ञानानयत्वादिना घटोपस्थितेः विशिष्टत्वेनोपस्थितिरित्यर्थः घटे घटत्वेन च निर्द्धर्मितावच्छेदकशक्तिज्ञानादित्यर्थः इत्ये

नजनघटाद्यवच्छिन्नकर्म [illegible] न्वियिनघ्नेतिरिआशयः संसर्गतावच्छेदकस्य शाब्दबोधे भानमितिप्राहुस्तन्नवस्तुतस्त्विति इत्यंचकार्यतावच्छेदकाः
नशक्तिग्रहस्यतथात्वे [illegible] न्वयतयापदार्थसंसर्गस्य शाब्दबोधविषयतानुपपत्तेः नचेतरान्वितघटस्यवाक्यप्रतिपाद्यत्व
याशाब्दबोधात्प्राक् शक्तिग्रहस्य बहुघटः अनुपस्थितत्वादितिवाच्यं विशेषतःपदार्थांतरघटितस्यतदन्वितघटादिरूपवाक्या
र्थस्यप्रागनुपस्थितत्वेपिइतरपदार्थत्वादिनासामान्यधर्मप्रकारेणतद्घटितस्यतदन्वितघटादेः प्रागुपस्थितिसंभवेनतत्रशक्तिग्र
हस्यसुघटत्वात् वस्तुतस्तुपदार्थांतरमनंतर्भाव्यकेवलान्वयांशांतर्भावेनशक्तिग्रहस्यशाब्दबोधप्रयोजकतोपेयापदार्थांतरस्य
पदांतरलभ्यतयातदंशांतर्भावेनशक्तिग्रहस्यानुपयुक्तत्वात् नचान्वयस्यपदवाच्यत्वेतदंशेशक्तिग्रहस्यशाब्दबोधप्रयो
गित्वेचमानाभावइतिवाच्यं तद्विषयकशाब्दबोधंप्रतिवृत्तिज्ञानजन्यतदुपस्थितिहेतुतायाः सामान्यतएवक्लृप्त [illegible] वृत्तिज्ञाना
नादनुपस्थितोतस्यशाब्दबोधविषयत्वासंभवात् अन्वयांशेशक्तिग्रहस्यशाब्दबोधेवश्यापेक्षणीयत्वात् संस [illegible]
विषयतायास्तादृशोपस्थितिजन्यतावच्छेदकत्वेगौरवात् अत्रवदंति सामान्यतस्तद्विषयकशाब्दबोधेवृत्तिज्ञा [illegible]
स्थितित्वेनहेतुतास्वतंत्रवृत्तिरे [illegible] लभावेनैकपदोपस्थितयोःपदार्थतत्वावच्छेदकयोर्विशेष्यविशेष [illegible] भे
णशाब्दबोधापत्तेः किंतुतद्धर्मः [illegible] यकशाब्दबोधेवृत्तिज्ञानजन्यतद्धर्मावच्छिन्नतद्विषयकोपस्थि [illegible]
[illegible] एवंचतत्सं ॥ श्रीमतेरामानुजायनमोनमः
यवृत्तिनोक्तान्वनिवेशेवसंसर्गता [illegible] कत्वासंभवात्वृत्तित्वस्येति शक्तिलक्षणान्यतरत्वंनवृत्तित्वं तन्निवेशेअन्यतरत्वघटकभे

श॰वा॰ | रयोर्मिथस्तु वि॰ ॰ शेषणभावभेदेन कारणताभेदापत्तेः॥ उपस्थितेः॥ घटोपस्थितेः॥ कारणतावच्छेदकेः इति॥ शाब्दबोधीमेत्यादिः पदे घटपदे पटपदे वा त | क्रा॰टी॰

संसर्गकबोधस्य किंचिदुभयप्रकारेण तद्विषयकत्वाभावात् वृत्तिज्ञानात्तदनुपस्थितावपि तत्संसर्गकशाब्दबोधः संभवत्येव वस्तुतस्तु
शक्त्यालक्षणया चोपस्थितस्य तत्तदर्थस्य शाब्दबोधभानादुभयविधतत्तदर्थोपस्थितेरेव तद्विषयकशाब्दबोधे हेतुतावाच्यता
दृशोपस्थित्योश्चानुगतानतिप्रसक्तस्य कारणतावच्छेदकस्यागुरोर्दुर्वचतया व्यभिचारवारणाय शक्त्यादिज्ञानजन्योपस्थिति
जन्यतावच्छेदककोटौ तत्तत्कारणाव्यवहितोत्तरत्वनिवेश आवश्यकः इत्थं च वृत्त्यनुपस्थितस्यापि संसर्गस्य शाब्दबोधे भाने
व्यभिचाराप्रसक्त्याऽन्वयस्य पदवाच्यत्वे पि न किंचिद्बाधकमिति किं तत्तद्वृत्तिकल्पनेन एवं तद्विषयकशाब्दबोधे तत्तत्पदज्ञानज
न्यतदुपस्थितित्वाक्षणिकपदज्ञानजन्यतदुपस्थित्योर्द्वयोरेव हेतुतायावाच्यतया परस्परजन्यबोधे व्यभिचारस्य वारणाय तत
त्कारणानंतर्यस्य तत्तत्कारणजन्यतावच्छेदके प्रवेशः ॥ अंशे ॥ पदार्थद्वयसंसर्गावगाहिबोधे वृत्तिज्ञानजन्यतदुपस्थितेर्व्यभि॰
चाराप्रसक्त्याऽन्वयस्य पदवाच्यत्वमप्रामाणिकं न च शक्तिलक्षणयोर्वृत्तित्वेनानुगमसंभवात्तदुभयविषयकज्ञानजन्योपस्थि
त्योरेकरूपेणैव हेतुतया नोक्तव्यभिचारप्रसक्तिरिति वाच्यं उभयसाधारणवृत्तित्वस्याननुगतस्य दुर्वचत्वात् यत्र शक्तिविषयक
ज्ञानजन्यतदुपस्थितित्वेनैव शक्तिलक्षणाधीनपदार्थोपस्थित्योरनुगमसंभवः घटशक्तं घटपदमित्येतादृशशक्तिः॥ ० ॥

संसर्गस्यापि भानस्वीकारे नानुपपत्तिरित्यत आह वस्तुतस्त्विति नन्वशक्तित्वावच्छिन्नसांसर्गिकविषयतानिरूपितपदनिष्ठप्रकारतानिरूपितार्थविशेष्यता | १९

लितावेजन्योपस्थितित्वेनानुगम: शक्ति[illegible] संबंधेन शक्यसंबंधसंबंधेन वापदप्रकारकज्ञाने शक्ते: संसर्गत्वात् शक्तित्वनिष्ठावच्छेदकतायां पर्याप्ति: परं न नि ॥०
ज्ञानजन्योपस्थितेरित्र घटसंबंधि[illegible]क्तं पटपदमित्यादिलक्षणाज्ञानजन्योपस्थितेरपि घटादिसंबंधिपटादिनिरूपितशक्तिविषयकज्ञान
जन्यत्वादिति नोक्तव्यभिचार इत्यतिरिति नचपटशक्तं पटपदमित्यादिज्ञानजन्यपटाद्युपस्थितौ यत्रो द्बोधकांतराद् घटादिभानं। ॥
तादृशघटादिविषयकोपस्थितेरपि घटादिशाब्दबोधजनकत्वापत्तिरिति तद्विषयकशाब्दबोधे तदर्थविशेषितशक्तिवि[illegible]
ष्टपदविषयकज्ञानजन्यतदुपस्थितित्वेन हेतुता वाच्या तथा च न तेन रूपेण घटसंबंधिशक्तं पटपदमित्यादिज्ञानजन्यघटाद्युप
स्थितेः संग्रह इत्युक्तव्यभिचारो दुर्वार एवेति वाच्यं शक्तिविषयतावच्छिन्नकारणताप्रतियोगिकं तद्विषयतावच्छिन्नकार्यताश्रया
लेत्वेनोपस्थितेस्तच्छाब्दबोधे हेतुतया दर्शितोद्बोधकांतरप्रयोज्यघटादिविषयताकोपस्थितेर्निरुक्तकार्यताश्रयालित्वविरहेण
तोतिप्रसंगानवकाशात् तदर्थविशेषितशक्तिविषयतापर्यंतस्योपस्थितिनिष्ठकारणतावच्छेदके निवेशादनुगमसं[illegible]
उक्तलक्षणज्ञानहेतुतायामपि शक्तिशक्तिविषयतायाअवच्छेदकप्रवेशादिति तन्न समीचीनं उक्तानुगतरूपेण[illegible]
स्थितेर्हेतुत्वे घटकादौ [illegible] पदमित्यादिज्ञानजन्यघटाद्युपस्थितितोपि घटसदृशाब्दबोधप्रसंगात् तत[illegible]न
शक्तिरूपपरंपरासंबंधे [illegible] क्तिविषयतायाअपितादृशसंबंधप्रयोज्यघटादिभि ॥ श्रीरामचंद्र[illegible]
वेश्यते त्यनुआह[illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
१२

शा·वा· एवमिति प०॥ योऽन्यतरधर्मिकपदार्थान्यतरप्रकारकवाच्यत्ववाचकत्वान्यतरसांसर्गिकज्ञानत्वेनानुगमेत्याह अर्थधर्मिकेति कयोरिति यथा घटपदा कु·टी·

१० षयताप्रयोजकत्वात् [illegible] शक्तिविषयकधियः घटादिनिरूपितत्वेन तत्संबंधिनिरूपितत्वोपरागेण च पदे शक्यनवगाहितया
शाब्दबोधप्रयोजकत्वे उक्तपदज्ञानतल्लाक्षणिकपदज्ञानान्यतरात्मकतया तज्जन्योपस्थितेः शाब्दबोधजनकत्वे इष्टापत्त्यसंभवात् नच
किंचिन्निरूपितत्वोपरक्तशक्तिविषयताप्रयोज्यतत्तदर्थविषयताकोपस्थितित्वेन शाब्दधीप्रयोजकत्वोपगमान्नायमतिप्रसंगः उ
क्तज्ञानीयशक्तिविषयतायाः किंचिन्निरूपितत्वविषयतानिरूपितत्वविरहादिति वाच्यं एवमपि घटकालीनाया पटनि[illegible]श।
क्तिमत्त्वपटपदमिति ज्ञानजन्यघटाद्युपस्थितेरव्यावृत्तेः अथ किंचिन्निरूपितत्वेन शक्तिविषयतायाः यादृशकारणतावच्छेदिका
तादृशकारणताप्रतियोगिकप्रकृतार्थविषयतावच्छिन्नकार्यताशालित्वेन पदार्थोपस्थितेर्हेतुत्वोपगमान्नायमतिप्रसंगः श
क्यांशे उदासीनस्य पटनिरूपितत्वादेरभानेपि घटकालीनशक्तिरूपघटीयपरंपरासंबंधविषयकपदज्ञानस्य घटादिस्मारकतां
यातत्स्मृतिजनकतायाः पटादिनिरूपितत्वविषयतानिरूपितत्वस्य शक्तिविषयकत्वे निवेशादिति चेदेवं सति यत्र घटादेः श
क्तत्वं संबंधेन पदांशे प्रकारतातज्जन्योपस्थितितोपि घटादेः शाब्दबोधोत्पत्त्यापत्तेरनुपपत्तिर्दुर्वारैव तत्र पदांशेऽर्थसंसर्गतया
शक्तेर्भानेपि शक्तावर्थस्य निरूपितत्वरूपसंबंधांतरभानात् वस्तुतो घटत्वाद्युपस्थितिर्वाचकाद्द्रव्यादिपदाद् उक्त्याऽर्थांतरस्य घट
त्वादिप्रकारकबोधवारणाय ॥

घमृगदायोः ॥ यथोश्चेति ब्राह्मणेविभेत्यादौ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ रा

१०

कालिकादिसंबंधस्य वाकांक्ष... ...यांदि... जन्यतावच्छेदककोटौ प्रायशो प्रवेशान्ननेन संबंधेन बोधापत्तिः एवकारेणान्वयांशे शक्तिमवच्छेदः तदुपग
नतद्धर्मप्रकारकशाब्दं... ...द्धर्मविशिष्टनिरूपितत्वावगाहित्वेन शक्तिज्ञानस्योपयोगितावाच्या तथाचान्तसंबंधिशक्त्यव
वगाहिनोलक्षणाग्रहस्यतेनरूपेणासंग्रहादननुगमेनव्यभिचारप्रसक्त्योक्तकार्यकारणभावेकारणानंतर्यप्रवेशआवश्यकः
एवंशक्तिज्ञानमुभयविधंविनिगमनाविरहाच्छाब्दबोधप्रयोजकंपदेऽर्थवाचकत्वावगाह्यर्थेपदवाच्यत्वावगाहिचतयोरपिना
नुगमसंभवः वाच्यत्ववाचकत्वयोः शक्तिप्रतियोगित्वशक्त्याश्रयत्वरूपमिथोविलक्षणसंबंधरूपतयानुगतानतिप्रसक्तरू
पाभावात् संबंधत्वादिनानुगमेतदीयकालिकादिसंबंधज्ञानादर्थधर्मिकपदवाचकतायाः पदधर्मिकार्थवाच्यताग्रहस्यज्ञा
नाच्छाब्दबोधापत्तेः तज्जन्योपस्थित्योरपि परस्परजन्यबोधेव्यभिचारः एवंलक्षणाज्ञानमपि पदेऽर्थसंबंधिवाचकताव...
हितयाऽर्थेपदबोध्यसंबंधितावगाहितयाचद्विविधंशाब्दबोधप्रयोजकंतदधीनोपस्थित्योरप्यननुगमप्रसक्तरूपेणानुगमा
संभवेनपरस्परजन्यबोधेव्यभिचारः ...यतावच्छेदकगर्भेतिनत्कारणानंतर्यप्रवेशोध्रुवः त्पवधेयम् अथ ...पा
स्थितस्यापिपदार्थद्वयसंसर्गस... ...विषयत्वोपगमेसंबंधभानेनियामकाभावात्सर्वत्रावाधित... ...भा
नापत्तिरितिचेन्नकर्योऽपि ... ...संबंधेनस्वार्थान्वयबोधएवसाकांक्षतयाआकांक्षाज्ञानस्यैवपदार्थद्वयसं
...र्गभाननियामकत्वात् ॥
...मपिसामान्यरूपेणैवान्वयस्य... ...अतयापदार्थसंसर्गविषयानंत्रेकैकस्यैवभानात्क्वाचित्कस्यविज्ञानमित्यनियमप्रसंगे

ज्ञाननियामकं तत्त्ववश्यकत्वादिति भावः पदार्थतावच्छेदकसंसर्गस्य वृत्तिलभ्यत्वं सूचयित्वाह पदार्थद्वयेति यथा पार्थ एव धनुर्धर इत्यादौ अन्ययोग व्यवच्छेदयोः संबंधः तत्र पृथुत्वादिविशेषितभेदस्यान्यत्रान्वयार्थं स्वरशक्तेः सिद्धांतित्वात् तस्य उपलक्षणत्वस्य द्रव्यत्वाद्यविशेषेणेति नियमानुपपत्तेः।

ययोश्च पदयोर्नानासंबंधेन स्वार्थान्वयबोधे आकांक्षा तज्जन्यशाब्दबोधे संसर्गविशेषतात्पर्यज्ञानरूपकारणबलादेव संबंधभाननियमोपपत्तेः ॥कुं॥ अन्वयांशे शक्त्युपगमे एकैकस्यैव पदार्थसंसर्गस्य संसर्गविधया शाब्दविषयत्वं स्यादिति अनियमेन सामान्यरूपेणैवान्वयस्य शक्यकोटावन्तर्भावनीयतयोक्तस्यैव संसर्गभाननियामकत्वात् ॥कुं॥ न च संसर्गविशेषानुपस्थितौ तात्पर्यग्रहासंभवेन तदुपस्थितेरावश्यकत्वं तया तद्बोधरसंस्कारोद्बोधार्थमेव तत्र वृत्तिज्ञानमप्यपेक्षितमिति वाच्यं उद्बोधकान्तरोपस्थितेऽपि संसर्गे तात्पर्यग्रहसंभवात् तत्र वृत्तिज्ञानस्यानपेक्षितत्वात् तस्माद् घटत्वं गोत्वविशिष्ट एव घटगवादिपदस्य शक्तिः पदार्थद्वयसंसर्गस्त्वाकांक्षालभ्य एवेति स्थितं ॥कुं॥ घटपदस्य पदार्थतावच्छेदकीभूतघटत्वादिविशिष्ट एव शक्तिर्न तु घटत्वोपलक्षिते घटत्वादेरुपलक्षणत्वे तस्य द्रव्यत्वकंबुग्रीवादिमत्त्वाद्यविशेषेण घटादिपदाद् द्रव्यत्वकंबुग्रीवादिमत्त्वादिना न बोधः अपि तु घटत्वादिनैवेति नियमानुपपत्तेः ॥कुं॥ अथ घटत्वादेरिव द्रव्यत्वादेरपि वैशिष्ट्यस्य घटादौ सत्त्वाद् घटादिपदशक्तावपि घटत्वादिसामानाधिकरण्यरूप ॥०

नौ तु घटत्वविशिष्टे शक्तिरित्यत्र सप्तम्या वृत्तित्वार्थकतया पर्यवसन्नं घटत्वसमानाधिकरणशक्तिरित्यर्थमालंब्य शंकते अथेति यत्तु घटत्वे राम·
वैशिष्ट्याश्रयवृत्तिः शक्तिरित्यर्थनिराकरणमिति तन्न घटत्वसमानाधिकरणरूपवैशिष्ट्यवदितिलेखविरोधात् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ११

त्रिषेष्विति न च जात्यानतिव्याप्तिः पदार्थे इति सन्तो आकृताव पि शक्तिकल्पनात्तद्विरोध इति वाच्यं यथाकृतिन स्य समाधास्यमानत्वात् शब्दाश्रयत्वे प्रलक्षि तेगगनपदशक्तेः शब्दाश्रयत्ववारणाय वाच्यत्वे सतीति अवयवसंयोगरूपाकृतिवारणाय वाच्यवृत्तित्वे सतीति न च परंपरया कालिकादिसंबंधेन च त स्यां अपि वाच्यवृत्तित्वमिति वाच्यं सर्वाधारतानियामकान्यसंबंधेन वृत्तित्वस्य निवेशत्वात् परंपराया श्च वृत्त्यनियामकत्वात् स्थूलेद ध्वनि अतिव्याप्ति

पवैशिष्ट्यवद्रव्यत्वादिवैशिष्ट्यस्यापक्षतत्वया घटत्वविशिष्टे शक्तिर्नतु द्रव्यत्वविशिष्टे इत्यस्य कोर्थः अत्र वदंति तद्विशिष्टे श क्तिरित्यस्य तद्धर्मतद्विशिष्ट्य तदाश्रयेषु त्रिष्वेव शक्तिरित्यर्थः घटादिपदशक्तिमति द्रव्यत्वादिवैशिष्ट्य सत्वेपि द्रव्यत्वादौ शक्ति विरहात्तेषामुपलक्षणता घटत्वादौ तत्सत्वाच्च तेषां विशेषणता एवं च प्रवृत्तिनिमित्ते पि शक्तेः सत्वात्तस्यापि [illegible] वाच्यत्वे सतिवाच्यवृत्तित्वे सति वाच्योपस्थितिप्रकारत्वमिति प्रवृत्तिनिमित्तलक्षणे वाच्यत्वे सतीति विशेष [illegible] कृतिव्याप्तिः पदार्थे इति न्याय [illegible] णत्वादिजाते गवादिपदार्थता च ॥ कुं ॥ उपपद्यते अथ घ [illegible] कारिकायां भगवद्विद्याया बोध [illegible] तात्वेन बोधविषयता निष्ठप्रकारता निरूपित विशेष्य [illegible]

द्वितीयं ॥ श्रीमते रामानुजाय नमः

कारणायेतत्रीयं न चैवम [illegible] तिप्रकारत्वं तत्राक्षतमिति वाच्यं भ्रमानधीनप्रकारतायाः उपादानात् वस्तु [illegible] त्वे तत्पदवाच्ये [illegible] सतीति [illegible] तया तत्पदशक्तिप्रयोज्यसांसर्गिकविषयतातन्निरूपितप्रकारताश्रयत्वं [illegible] तत्वं शब्दस्य शब्दपदवाच्यते [illegible] मित्तत्ववारणाय तत्पदवाच्यत्वनिवेशः गवाद्याकृतेरपि द्रव्यादिपदवाच्यत्वद [illegible]

श· वा· त्वात्तद्वारणाय प्रतीपदं ... तिप्रवेशः विशेष्यदलप्रवेशाद्दध्यादिपदवाच्यदधिद्व्यणुकादिवृत्तेर्दध्यादिपदवाच्यत्रसरेण्वादौ नाति। श· टी·
४२ व्याप्तिः नन्वेवं पश्वादिपदजन्यबोधे लोमवत्त्वादेर्धर्मिविशेषणतयाभासमानत्वे लोमादेश्च प्रकारतयाऽतिव्याप्तिरतो मुख्यविशेष्यतानिवेशः लो-
मादिपदप्रयोज्यलोमादिरूपमुख्यविशेष्यांशे लोमवत्त्वादिसंसर्गभानमादाय लोमवत्त्वादावतिप्रसंगोऽतस्तत्पदशक्तिप्रयोज्यत्वं संसर्ग-
विषयताविशेषणं पश्वादिपदलक्षणया लोमवत्त्वादि नालोमादिमुख्यविशेष्यकबोधजननात्तत्पदप्रयोज्यतामात्रनिवेशे तत्राति-
प्रसंगोऽतस्तत्पदशक्तिनिवेशः तत्पदशक्तिप्रयोज्यमुख्यविशेष्यतानिरूपितप्रकारतानिवेशाद्दधिद्रव्यमिति वाक्यजन्यबोधे दधिपदश-
क्तितो मुख्यविशेष्यतया भासमाने दध्यादौ द्रव्यत्वादिना प्रकारे दध्यादावतिव्याप्तिरतस्तत्पदशक्तिप्रयोज्यसंसर्गविषयतानिवेशः न च।
मुख्यविशेष्यतानिरूपितप्रकारतायां तत्पदशक्तिप्रयोज्यत्वनिवेशादेव तद्दोषवारणसंभवात्संसर्गविषयतानिवेशनमफलमि-
ति वाच्यं इदं दधीत्यादिवाक्यजन्यबोधीयमुख्यविशेष्यतानिरूपितप्रकारतायाः एतावताप्यवारणात् न चैवंविधविशेष्यदलनिवे-
शे शक्यत्वविशेषणं व्यर्थं आकाशपदशक्यशब्दाश्रयत्वसंसर्गभानस्य तत्पदशक्तिप्रयोज्यत्वाभावेनैवातिप्रसंगादिति वाच्यं॥
शब्दाश्रयत्वगतसंसर्गविषयतयोः तत्संसर्गेण तत्प्रकारकशक्तिज्ञानजन्यतावच्छेदकतया तत्पदशक्तिप्रयोज्यताया दुर्वारत्वात्॥
न च स्वांशे यात तत्पदशक्तिस्तत्प्रयोज्यत्वं निवेश्यतामिति वाच्यं तस्य लक्षणान्तरेणात्र तद्भावार्थं प्रथमविशेषणमित्याह बोधविशेषइ- राम:
ति पदजन्यतारूपविशेषणवैशिष्ट्यसत्त्वकं ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ १२

वस्तुमात्रप्रतिलक्ष्याणांवाच्यत्वापत्तिसूचकं समवायेनेति॥ घटोघटपदजन्यबोधविषयतावान्भवत्वित्याकारकसंकेतेघटत्वावच्छिन्नेप्रकारीभवतिघटपदजन्य
शाब्दबोधविषयत्वेधर्मिपारतंत्र्येणघटत्वस्यापिसमवायसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकतानिरूपकत्वात्मकत्वावच्छिन्नत्वसंबंधेनभानमंगीकार्यमित्यर्थः
घटत्वंघटपदाद्बोद्धव्यमितीच्छायांघटत्वादाववच्छेदकतासंबंधेनबोद्धव्यत्वभानेघटत्वत्वविशिष्टस्यशक्यत्वापत्तिरतोघटविशेषणतापन्नेतिसं

यतामात्रं च वस्तुमात्रएवेतिकथंघटपदशक्तिर्घटत्वादित्रिष्वेवेति। नेश्वरमहर्षिचेदीश्वरेच्छायास्तत्पदजन्यशाब्दबोधविष
यताप्रयोजकःसंबंधएवतत्रतत्पदशक्तिरितिव्यपदेशनियामकः घटपदाद्घटोबोद्धव्यइत्येतादृशेच्छायांचघटत्वावच्छे
देनबोधविषयत्वमवगाहमानायांसमवायावच्छिन्नंबोधविषयतावच्छेदकत्वंघटत्वेसमवायेनघटत्वावच्छेद्यं।
त्वंवाबोधविषयतायांसंसर्गमर्यादयाभासते एवंचाश्रयत्वसंबंधावच्छिन्नबोधविषयत्वप्रकारतानिरूपितवि
शेष्यत्वंघटस्यावच्छेदकतासंसर्गावच्छिन्नाघटविशेषणतापन्नबोधविषयत्वस्ययाप्रकारतातन्निरूपितवि
शेष्यत्वं।कुं।घटत्वस्य।कुं।घटविशेषणतापन्नबोधविषयत्वांशेऽवच्छेद्यत्वसंबंधेनप्रकारत्वंतेघटत्वस्यघट
त्वबोधविषयत्वयोःसंसर्गतयाभासमानेऽवच्छेदकत्वेऽवच्छेदकतयाभासमानत्वंसमवायस्येतित्रितय
मेवघट॥०

स्याविशेष्यताद्वयशालित्वमध्येनाहघटेति एवंचघटत्वादेःशाब्दबोधप्रकारतायाःशाब्दबोधविषयतावच्छेदकत्वेनसंकेतवि
ष्यत्वज्ञानप्रयोजकं तत्र विषयत्वस्यसंकेतविषयत्वज्ञानमित्यत्रविषयत्वेऽन्वयात् घटादिपदजन्यशाब्दबोधविषयत्वनिष्ठप्रकारता
निरूपितावच्छेदकीभूतविष्ठसंकेतविषयतानिरूपितायासंकेतीयधर्मितावच्छेदकीभूतघटत्वादिनिष्ठविशेष्यतानत्ज्ञानमितियावत् एवंघटत्व

शा॰वा॰ प्रसांसर्गिकविषयता[illegible]निरूपितानि[illegible]कत्वनिष्ठसांसर्गिकविषयतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्नघटादिपदजन्यबोधविषयत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितसंसर्गीयवि कृ॰टी॰
१३ शेष्यतावच्छेदक[illegible]तानि[illegible]पितनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिष्ठत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्नप्रकारत्वनिष्ठप्रकारता
निरूपित[illegible]शेष्यत्वावच्छिन्नानिरूपितत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्व अवच्छेदकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वैतदुभयावच्छिन्नसांसर्गि
कविषयतानिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिरूपितत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्व निरूपकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्य।
त्वावच्छिन्ननिष्ठत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वैतदुभयावच्छिन्नसांसर्गिकविषयत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिरूपितनि
ष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्नविशेष्यत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिष्ठत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्नाव
च्छेदकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिरूपकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वघटपदनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्न
निष्ठत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्नप्रकारत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिरूपितत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वा
वच्छिन्नविशेष्यत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिष्ठत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्नावच्छेदकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपि
पितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिरूपकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वजन्यत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वजन्यत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्य।
त्वावच्छिन्ननिष्ठत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यतैतदुभयावच्छिन्नप्रकारत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिरूपितत्वनिष्ठप्रकारता
निरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्नविशेष्यत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्नावच्छेदकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिरूपकत्व
निष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिरूपकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वबोधनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिष्ठत्वनि राम
ष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वैतदुभयावच्छिन्नप्रकारत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिरूपितत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वा १३
वच्छिन्नविशेष्यत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिष्ठत्वदिनि॥

ष्टप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्नावच्छेदकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिरूपकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वविषयत्व
ष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्ननिष्ठत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वेनत्रि [illegible]यावच्छिन्नप्रकारत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छिन्न
संकेतीयविशेष्य[illegible]निष्ठप्रकारतानिरूपितघटत्वावच्छिन्नविशेष्यताशालित्वंतत्प्रयो[illegible]कमित्यभिप्रेत्यैवविषयताप्रयोजकसंबंधएवेतिप्रतिज्ञायोप
हरति त्रितयमेव[illegible]पदजन्यबोधविषयतायामुपयुज्यतइति विषयतानामितिपूरणीयं [illegible]दिति नन्वाश्रयतासंबंधावच्छिन्नायाबोधविषयत्वविषय
याअवच्छेदकत्व[illegible]बंधावच्छिन्नयातयाकथमैक्यंनवेच्छीयत्वात्तदुभयैक्यं यथाहि[illegible]स्थलेआश्रयत्वावच्छेदकत्वादिसंबंधावच्छिन्नविषयताना
दएव अन्यथा घटत्वेघटपदजन्यबोधविषयतावदित्या ।। दित्तानंप्रतिआश्रयतासंबंधावच्छिन्नतादृशविषयताशून्यत्वत्तानस्यप्रतिबंधकत्वाप

पदजन्यबोधविषयतायांज्ञातमुपयुज्यतइतित्रयाणांवाच्यतोपपत्तिः घटघटत्वसंसर्गेषुसंकेतविषयतानांमिथोवैलक्षण्येपि
तन्निरूपकबोधविषयत्वरिष्ठविषयतायाऐक्या ।। ।। [illegible]नैक्यप्रवादः ननुसंकेतैक्यात् शक्यशक्यतावच्छेदकशक्तभेदेनापिश
क्तिभे ।।

नैःतथैहाप्यितद्ददएव अन्यथाघटत्वादेःपदार्थत्व[illegible]घटादेस्तदवच्छेदकत्वस्यप्रसंगात् सत्यं आश्रयतासंबंधावच्छिन्नविषयतायाएव
शक्यै[illegible]व्यवहारनियामकत्वंनोन्यस्याइत्यर्थात् यद्वा संकेतीययोराश्रयतावच्छेदकत्वसंबंधावच्छिन्नविषयतयोरैक्येपिनक्षतिः विषयतायाआ
श्रयतासंबंधावच्छिन्नविषयतात्वेन पदार्थत्वस्यावच्छेदकतासंबंधावच्छिन्नविषयतात्वेन च तदवच्छेदकत्वस्यव्यवहारनियामकत्वात् वस्तुतस्तु द्वित
यकत्वा[illegible]निरूपितप्रकारतायाअपरविशेष्यतानिरूपितविशेष्यतैक्यमतेनेदं वस्तुतस्तुघटत्वादिविषयतानिरूपकविशेष्य
त्वावच्छिन्नघटादिविशेष्यतानि ।। ।। ।। ।। ।।

श०दी० रूपितप्रकारतायाऐक्[illegible]रूपितान्[illegible] बोद्धव्यशक्तिभेदानुपपत्तेः घटपदादेर्घटत्वादिष्वसर्वस्यैकशक्त्यापत्तेः नन्वेवंपशुरपशुरित्यादौपदार्थैकदेशपदार्थांन। कृ०टी
१४ रान्वयप्रसंग[illegible]प्रकारतानिरूपितसंकेतविषयतावगाहिज्ञानसंभवादित्याशंक्यतत्रतदनन्वयनियामकमाह तदंशे इतिपशुरपशुरित्या
दौशक्तिभ्रमंपदपदार्थतावच्छेदकलोमादेपशुभेदान्वयस्येष्टत्वादाह शक्तिभ्रममिति लक्षणाग्रहोपलक्षणमिदंआश्रयतासंबंधावच्छिन्नवैयर्थ्यंवद

दानुपपत्तेः भग्[illegible]संकेतस्याभेदात् तदंशेआश्रयत्वसंबंधावच्छिन्नबोधविषयत्वप्रकारतानिरूपितसंकेतवि[illegible]तावगाहिज्ञाना
स्यैवतदंशेपदार्थांतरान्वयबोधोपयोगित्वमितिशक्तिभ्रमंविनापदार्थतावच्छेदकेनपदार्थांतरान्वयः यत्तुतदंशेसंकेनमुख्य
विशेष्यताग्रहस्तत्रेतरान्वयबोधप्रयोजकः लोमादिमान्पशुपदाद्बोद्धव्यइत्याकारकसंकेतेलोमाद्यंशेबोधविषयतायाः प्रकारत्वे
पिलोमादेर्धर्मिविशेषणतापन्नस्यैव तादृशविषयताविशेष्यत्वंनतुमुख्यविशेष्यत्वं अतः शक्तिभ्रमंविनानलोमादिनापदार्थां
तरान्वयइति तादृशविषयत्वप्रकारतायांआश्रयत्वसंबंधावच्छिन्नत्वनिवेशनमनर्थकमिति तन्नलोमपशुपदजन्यबोधविष
यतावच्छेदकमभवत्वित्यादिसंकेत॥कुं॥ ताकारप्रयोजकावच्छेदकतासंसर्गावच्छिन्नतादृशबोधविषयत्वप्रकारतावगाहिलोमादि।
मुख्यविशेष्यकसंकेनज्ञानेपिलोमादौपदार्थांतरान्वयबोधानुदयादाश्रयतासंबंधावच्छिन्नत्वेनतादृशबोधविषयत्वप्रकार
तावगाहितायाअ ॥श्रीमतेरामानुजायनमः॥

तामंतमाह यत्त्विति [illegible]दीति घटोनित्यइतितुनोक्तंघटत्वादेरन्वयितावच्छेकरूपेणानुपस्थितेस्तत्रपदार्थांतरान्वयाप्रसक्तेः प्रकारत्वेपीति। राम
अवच्छेदकतासंबंधेनेत्यादिःसंकेतेति यदिलोमपशुपदजन्यबोधविषयोभवत्वित्यवच्छेदकतासंसर्गकःसंकेतस्तदोक्तज्ञानंप्रमाअ ॥ ० ॥ १४

मथाभ्रमः अन्यादृशः लोमादिमुख्यविशेष्यकबोधेति आश्रयतासंबंधावच्छिन्नबोधविषयत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वमित्यर्थः ननुबो [illegible]

[illegible] वश्यं निवेशनी [illegible] लोमादिविशिष्टेबोद्धव्य इत्यत्रैव दर्शितसंकेते पि लोम्नः पदार्थतावच्छेदकत्वमेवेति तत्त्वानाल्लोम्नि पदार्थान्तरान्वय [illegible]
पत्तेस्योगात्।। [illegible] नविषयकप्रकारतावच्छेदकतासंसर्गकबोधविषयत्वप्रकारकसंकेतस्य मुख्यविशेष्यंलोमेति ज्ञानाल्लोमादिमुख्यविशेष्यक [illegible]
बोधानुदयेन [illegible] श्रयतासंबंधावच्छिन्नत्वेन बोधविषयत्वप्रकारतावगाहितायाअवश्यं निवेशनीयत्वात् तत्र च लोमावच्छिन्नविशेष्यकशा
ब्दबोधस्यैव संकेतविषयतया ग्रहेणान्यादृशबोधोत्पत्तेरनुभवविरुद्धत्वेपि स्तात् [illegible] रयोगात् एवं च पदार्थः पदार्थैनाम्वेति ननु पदार्थैकदेशे
नेत्यत्र पदार्थत्वं बोधविषयताश्रयत्वेन संकेतविषयत्वं तदेकदेशत्वं च बोधविषयतावच्छेदकत्वेन तथात्वरूपेण तच्छक्यतावच्छेदक
त्वम् [illegible] वधेयं।। कुं।। अथ घटत्वाद्युपलक्षिते [illegible] पदशक्त्यवगाहिप्रमातो घटत्वादिप्रकारकस्य घट्यादिपदशक्तिप्रमातः कालिकादिसंबंधे
न घटत्वादिप्रकारकस्य च शाब्दबोधस्य वारणाय तत्संबंधेन तद्धर्मप्रकारकबोधं प्रति तत्संबंधेन तद्धर्मविशिष्टविषयिकाया शक्ति
स्तद्विषयकत्वेन प्रकारता न संभवति शक्तिप्रमात्वाच्छाब्दबोधानुपपत्तेः नापि तत्संबंधेन तद्विशिष्टे शक्तिविषयत्वावगाहित्वेन तदर्थः
स्यदु [illegible] त्वात् न [illegible] तद्धर्मतद्विशिष्टतद्धर्मिविशेष्यकत्वावच्छिन्नशक्तिविषयतावगाहित्वं तदर्थः घटो घट पदवाच्य इत्यादिज्ञानस्य
[illegible] पतेो घटत्वादिप्रकारकस्य घटत्वाद्यविशेष्यकत्वात् विशिष्टस्य विशे ॥ ॥ ॥ ॥
स्य विशेष्यत्वसंबद्धस्य [illegible] पदार्थत्वापत्तेः बोधेति अवच्छेदकतासंबंधावच्छिन्नबोधविषयत्वप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वमित्यर्थः ॥ ॥

...शितनि... दार्थतावच्छेदकत्वापत्तिर्नतुबोधाविषयत्वेनसंकेतमुख्यविशेष्यान्वयित्वेसतिबोधविषयत्वेनसंकेतविषयत्वंप का॰टी॰

श॰दा॰ अवच्छेदकतासंबं[illegible]

१५ दार्थतावच्छेदके[illegible] द्रव्यादिपदवाक्यतावच्छेदकस्यापिघटत्वादेस्तदवच्छेदकत्वभ्रमोपगमाच्छाब्दबोधेरसापत्तेराह उपलक्षितेरितितद् १५

घ्वतांशाच्चाहेतुतापत्तेः नचतादृशज्ञानमहेतुरेवघटत्वसमवायघटघटपदवाच्यारत्याकारकमेवज्ञानंहेतुरूपेयमितिवाच्यं
घटत्वत्वाद्युपस्थितिदशायांघटादिपदाच्छाब्दधीविलयप्रसंगात् नापिशक्तौतत्त्रितयविषयतावगाहित्वेनविषयिताशे
तेनसंबंधेनेच्छात्वस्वरूपतेः घटत्वप्रकारकत्वज्ञानस्यहेतुतातावताघटत्वत्वाद्यनुपस्थितिदशायांघटादिपदाच्छाब्दबोधो
पपादनेपिसमवायादेः प्रकारत्वासंभवेनसमवायत्वादिप्रकारेणैवतज्ज्ञानस्योपगंतव्यतयातदनुपस्थितिदशायांततः शाब्द
बोधानुपपत्तेः तथाचकेनरूपेणतत्रशक्तिधीहेतुता अत्रोच्यते॥कुं॥ अथघटत्वाद्युपलक्षितेद्रव्यपदशक्त्यवगाहिप्रमातः
कालिकादिसंबंधेनघटत्वादिप्रकारकघटादिपदशक्तिप्रमातश्च कालिकादिसंबंधेन घटत्वादिप्रकारकस्यशाब्दबोधस्यवा
रणायतत्संबंधेनतद्धर्मप्रकारकशाब्दबोधेतत्संबंधेनतद्धर्मविशिष्टः शेपदवाच्यत्वावगाहिज्ञानंकारणंवाच्यंविशिष्टांशेवा
च्यत्वावगाहित्वंचविशेषणीभूततद्धर्मतदीयतत्संबंधतद्धर्म्यंशेतदवगाहित्वरूपंवाच्यंतत्तेनसंबंधेनतद्धर्मधर्मितावच्छेदकी
कृत्यतदवगाहित्वंघटत्वादिकं॥
मतिस्वरूपतोघट[illegible]प्रकारकतत्संसर्गकघटशाब्दबोधेघटांशेतत्पदजन्यशाब्दबोधविषयत्वप्रकारतानिरूपितआश्रयतावृत्तिसंसर्गतानिरू
पितविशेष्यत्वस्यघटत्वांशेतादृशप्रकारतानिरूपितावच्छेदकत्वसंसर्गतानिरूपितविशेष्यत्वस्यसंसर्गांशेतथाविधावच्छेदकतावच्छेदकी

निरूपितविशेष्यता[illegible]स्यचावगाहिज्ञानंकारणं यद्वाघटत्वांशेतत्पदजन्यबोधविषयत्वप्रकारतानिरूपितावच्छिन्नत्वसंसर्गावच्छिन्नप्रका[illegible]
संसर्गांशेतन्निरू[illegible]च्छिन्नत्वसंसर्गावच्छिन्नप्रकारतावच्छेदकत्वस्यचावगाहिज्ञानंकारणंनचैतादृशावच्छिन्नत्वत्रयस्यकार[illegible]च्छेदक[illegible]
विशेषणाभावविशिष्ट[illegible]विरह[illegible]वच्छेदकतायाव्यासज्यवृत्तित्वंचान्यत्रदूषितमितिवाच्यंकार्यकारणभावस्यदंडचक्रन्याये[illegible]
कारत्वस्यवोपगमात् एतेनघटत्वनिष्ठावच्छेदकतायांस्वसामानाधिकरण्यसंबंधेननिरूपकज्ञानविशिष्टज्ञानीयत्वोभयसंबंधेनघट[illegible]

धर्मितावच्छेदकीकृत्यद्रव्यादिपदशक्तिज्ञानस्यापिकालिकसंबंधेनघटत्वादिकंधर्मितावच्छेदकीकृत्यघटादौघटादि
पदशक्तिग्रहस्यापिचप्रमात्वेनोक्तातिप्रसंगावारणात् एवमपिघटत्वाद्यंशेनिर्धर्मितावच्छेदककाप्रमेयत्वादिधर्मित्व
वच्छेदककाच्चघटपदनिरूपितवाच्यताग्रहात्तत्प्रकारकबोधवारणायस्वरूपतोघटत्वादिप्रकारकेबोधेघटत्वत्वाव
च्छिन्नधर्मिकवाच्यत्वग्रहापेक्षोत्पत्तौतथाचघटत्वत्वाद्यनुपस्थितिदशायांघटादिपदाच्छाब्दबोधानुपपत्तिःनचप्र
शांशेघ[illegible]वकतानास्त्येव ॥
[illegible]विषयताविशिष्टंनिवेश्यमितिपरास्तंकारणतावच्छेदकेगौरवात् एवमपिघटत्वादि
तयांशे[illegible]दवाच्यत्वा[illegible]गाहिज्ञानस्यहेतुत्वेपिनतुकिंचिद्धर्मधर्मितावच्छेदकीकृत्यैतादृशज्ञानंवाच्यमित्यतआहप्रमेयत्वादीतिवाच्यत्व
नवच्छेदकस्यापिधर्मितावच्छेदकत्वंनिष्प्रत्यूहसंसर्गांशेनिर्धर्मितावच्छेदककान्तधर्मितावच्छेदककाद्वावाच्यत्वज्ञानात्स्वरूपतःसंस
र्गाभानात्[illegible]घटा[illegible]च्छिन्नधर्मिकेतियत्तुघटत्वत्वेनरधर्मानवच्छिन्नविशेष्यताकेत्यर्थइतितन्ननिर्धर्मितावच्छेदकवाच्यत्वज्ञाना
स्यावाच्यत्वस्या[illegible]त्वापत्तेःनचस्वरूपतोघटत्वशाब्दबोधेजातित्वादिनेवघटत्वत्वेनघटत्वविशेष्यकस्मरणत्वेन ॥ . ॥

श॰ का॰ नकारणत्वमुक्तमितेति [illegible] वच्छेदककोटौ स्वरूपतो घटभानस्यैव शाब्दबोधे तथा तज्ज्ञानप्रयोजकत्वात् एतेन शाब्दबोधे घटत्वादेरूपतो भा का॰ टी॰
१६ नानुरोधेन स्वरूपतो [illegible] च्छिन्नधर्मिकस्यैव वाच्यत्वज्ञानस्य हेतुता नतु घटत्वत्वविशिष्टधर्मिकस्येत्यपास्तं घटभानप्रयोजकस्यास्य घट
त्वभा[illegible]पयोगित्व[illegible] स्वरूपतः शक्तिविषयतया एव स्वरूपतस्तद्भासकत्वाच्च वाचकत्वांशे इति तत्संसर्गावच्छिन्नतद्धर्मावच्छिन्ने
विषयताकबोधा[illegible]त्वप्रकारतानिरूपितसांकेतीयविषयताश्रयत्वं तेन संबंधेन घटत्वादिविशिष्टवाचकत्वं तेनावच्छिन्नत्वांशे स्वरूप
नत्वघटत्वादि[illegible]घटनिष्ठविशेष्यतानिरूपिताश्रयत्वनिष्ठसंसर्गतानिरूपितबोधविषयत्वनिष्ठप्रकार[illegible]परंपरया निरूपितत्वे
तत् तत्प्रकारता[illegible] निष्ठप्रकारता[illegible]निरूपितावच्छिन्नत्वसंसर्गतानिरूपितत्वसंबंधेन घटपारतंत्र्येण घटत्वविशिष्टत्वस्वनिष्ठावच्छेदकता

शाब्दबोधहेतुः एवं च स्वरूपतो घटत्वादिप्रकारकबोधे वाचकत्वांशे स्वरूपतो घटत्वादिप्रकारकज्ञा
नस्यैव हेतुत्वमिति घटादिपदजन्यबोधे घटत्वत्वाद्युपस्थितेर्नापेक्षेति वाच्यं एवमपि घटादिपदांशे वा
चकताप्रकारकज्ञानस्य शाब्दबोधे घटत्वादि ॥

निरूपितावच्छि[illegible]त्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकावच्छेदकत्वनिष्ठसंसर्गतानिरूपितजन्यतासंबंधावच्छिन्नप्रकारताश्रयत्वं अथवा घटनि
ष्ठविशेष्यतानि[illegible]ताश्रयतासंबंधावच्छिन्नबोधविषयत्वप्रकारतया घटनिष्ठविशेष्यतानिरूपितावच्छेदकत्वसंबंधावच्छिन्नबोधवि
षयत्वप्रकारता[illegible]तायनिष्ठविशेष्यतानिरूपितावच्छेदकतावच्छेदकत्वसंबंधावच्छिन्नबोधविषयत्वप्रकारतया वा परंपरया निरूपि सम॰
तत्वक्रमेण घटा[illegible] वाचकत्वं तत्र विशेष्यतांशे स्वरूपतो घटत्वभानं स्वरूपत इति जात्यतिरिक्तत्वादिस्यादि[illegible] उक्तसमवायभानेति शाब्दबोधे स्व १६
रूपतः समवायभाने त्वर्थः केचित्तु वाचकतासंसर्गेण समवायप्रकारकपदधर्मिकज्ञानं कारणं ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

वाचकतावच्छिन्ननिष्ठावच्छेदकतानिरूपकावच्छिन्नत्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकावच्छेदकत्वनिष्ठसंसर्गतानिरूपकबोधविषयत्वप्रकारतानिरू[illegible]

निष्ठावच्छेदकता [illegible] जन्यतानिष्ठावच्छेदकतानिरूपितनिरूपितत्वसंसर्गावच्छिन्नावच्छेदकतावत्त्वं एवं पदधर्मिकं घटप्रकारकं घ[illegible]

रकत्वतानेबोध्यं [illegible] समवायसंबंधावच्छिन्नघटत्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपितत्व[illegible]त्रिविशेष्यतानिरूपिताश्रयतासंसर्गतानिरूपितवाच्यविष

यत्वनिष्ठप्रकारता [illegible] द्वितीयेस्वरूपत्रिविशेष्यतानिरूपिततत्संसर्गावच्छिन्नावच्छेदकत्वसंसर्गतानिरूपितबोधविषयत्वनिष्ठप्रकारकेत्यादिवाच

कत्वसंसर्ग[illegible] यद्यपिघटत्वप्रकारित्वावच्छिन्नघटविषयिताविशेषितबोधजनकत्वं प्रकारकभगत्संकेतविशेष्यत्वं तज्ज्ञानस्यहेतुत्वेचय

संबंधतयास्वरूपतः समवायभानप्रयोजकतायावाच्यतयासमवायवाचकताशोनेचवाचकतांशेचस्वरूपतः समवायस्यप्रकार

त्वासंभवेननित्यसंबंधत्वरूपेणसमवायत्वेनैवसमवायोवगाहितायाउक्तसमवायभानप्रयोजकत्वस्यापेयतयातदनुपस्थि·

तिदशा ॥

रत्वांशेबोधेविशेषकारकान्नघटविशेषितविषयताविशेषणतापन्नप्रकारतांशेविशेषणतयाविषयत्वरूपवाच्यत्वं [illegible]

रूपवा[illegible] धानेचिनप्र[illegible]शाब्दधीप्रकारतानियामकमितिसंभवति तथापिघटत्वावच्छेदेनघटपदवाच्यत्वज्ञानहेतु[illegible]विघटत्वांशेबोधविशे[illegible]

[illegible] विषयि[illegible] षणंधर्मिविषयितावच्छेदकत्वरूपशक्यतावच्छेदकत्वभानमेवतत्रतज्ज्ञाननियामकं र्तत्रांशतौल्येपित्वन्मतेम[illegible]

[illegible] शाब्दधीहे[illegible] विषयितायांघटविषयकत्वांशनिवेशाधिक्याद्गौरवं तदनिवेशेभवतांधर्म्यंशेशक्तिविषयोऽनपेक्षापत्तेः ए[illegible]

[illegible] प्रकार[illegible] एवंतत्संकेतविषयत्वरूपवाच्यत्वपक्षेपिअर्थधर्मिकवाच्यज्ञानकारणत्वमालंब्यसमाधत्ते तत्संबंधेनेति स्व

[illegible] पदंस्वजन्यत्वप्रकारतानिरूपितबोधप्रकारतानिरूपितविषे. ॥ ० ॥

श०का० घटत्वप्रकारताप्रकारत्वं तात्पर्यं तेन लक्षणास्थले तीरादेर्न गंगापदशक्तिप्रमाप्रसंगः तादृशसंबंधेन घटपदवद्द्रव्यमिति ज्ञानात्कालिकादिसंबंधेन घटत्व व्यु०टी०
१७ धर्मितावच्छेदक[illegible]प्रकारकज्ञानाच्च घटत्वप्रकारकशाब्दबोधविषयतायाः तत्संबंधावच्छिन्नतद्धर्मनिष्ठावच्छेदकताकत्वविशेषणात्तद्
व्यपदजन्यबोधविषय[illegible]प्रकारतानिरूपितसंकेतविषयतासंबंधेन द्रव्यपदवान् घट इति प्रमातः घटत्वप्रकारकशाब्दबोधवारणं स्फुटयति ई
व्यपदमिति घटत्वावच्छिन्नत्वांश इत्यादिना विकल्पेन बोधविषयतीयत्वादिग्रहः द्रव्येति द्रव्यमिति शाब्दाधीन एकं द्रव्यमिति बोधीयायाद्रव्यत्व

तो घटादिपदाच्छाब्दबोधानुपपत्तेर्दुर्वारत्वादिति चेन्न तत्संबंधेन तद्धर्मप्रकारकशाब्दबोधे तत्संबंधावच्छिन्नतद्धर्मनि
ष्ठावच्छेदकताकबोधविषयत्वप्रकारतानिरूपितविषयतात्वावच्छिन्नसंसर्गकतद्धर्मावच्छिन्नविशेष्यकेच्छाप्रका
रकज्ञानत्वेन विषयताविशेषसंसर्गकार्थविशेष्यकशक्तिज्ञानस्य हेतुता ॥ ईदृशशक्तिग्रहे च संबंधघटकतये
वावच्छिन्नत्वांशे समवायभानात्स्वरूपतोपि तस्य तथाभानसंभवेन समवायत्वोपस्थितेर्नापेक्षेति सामंजस्यात् ।
॥ द्रव्यपदाद्द्रव्यं वो द्रव्यमित्याकारताप्रयोजकद्रव्यपदजन्यबोधीयविषयत्वीयभगवदिच्छाप्रकारतानघटत्वावच्छि
न्नविषयत्वनिष्ठाऽपि तु द्रव्यत्वावच्छिन्नविषयत्वनिष्ठैवेति द्रव्यपदजन्यबो ॥

वच्छिन्नविषय[illegible]कत्वावच्छिन्नविषयतैक्यं अयं घट इत्यादिप्रत्यया नां धर्मत्वावच्छिन्नविषयताकत्वव्यवहारात् प्रकारावच्छिन्नत्व
स्यापि [illegible]त्वाभासोऽस्यैक्यत्वाच्च सा च द्रव्यमित्याकारकपदप्रयोज्येत्यर्थः द्रव्येति एकं द्रव्यपदवदिति प्रमातः शाब्दबोधप्रसंगादित्यर्थः इष्टापत्तिं राम:
निरस्यति पदांतरानुपस्थितेति पदांतरजन्यैकत्वानुपस्थितिदशायां द्रव्यमेकमिति बोधस्य प्रतिबंधकविशेषेण द्रव्याभानेपि एकमस्तीत्या १७
दिबोधस्य च प्रसंगः ॥ ० ॥

स्यर्थः तद्धर्मेति तद्धर्मावच्छिन्नत्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपिततादृशविषयत्वप्रकारताप्रकारताकेत्यर्थः स्वपदं तादृशप्रकारतेति तद्धर्मावच्छिन्न

धीयघटत्वाव[illegible]न्नविषयत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितत्वविशेषितभगवदिच्छाविशेष्यतावच्छिन्नसंसर्गेण घटत्वावच्छिन्नां।
शे भगवदिच्छाप्रकारकज्ञानं संसर्गतावच्छेदकघटकघटत्वावच्छिन्नांशे भ्रम एवेति न च द्रव्यपदजन्यविभक्त्युपस्थाप्यै[illegible]कत्वादिप्र
कारकद्रव्यत्वावच्छिन्नविषयकबोधीयाएकत्वावच्छिन्नद्रव्यत्वावच्छिन्नविषयतासापि द्रव्यपदजन्यबोधीयद्रव्यत्वावच्छिन्नविषा
यतात्वेन भगवदिच्छाविषयः एवं च द्रव्यपदजन्यबोधीयैकत्वावच्छिन्नविषयत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यतासंबंधेने
कत्वादिमतो भगवदिच्छाविषयत्वाद् द्रव्यपदादस्मान्नस्यपदोत्तरानुपस्थितैकत्वादिनाप्रकारेणापि शाब्दबोधप्रसंगो दुर्वार एवेति
वाच्यं ॐ तादृशविशेष्यतात्वेनेच्छासंबंधत्वानुपगमात् अथवा ॐ तत्पदजन्यतद्धर्मप्रकारकशाब्दबोधे तद्धर्मावच्छिन्नत्वा
वच्छिन्नत्वेन स्वजन्यबोधविषयत्वप्रकारतावगाहितादृशप्रकारतानिरूपितविशेष्यतासंसर्गकं तत्पदप्रकारकज्ञानं हेतुः
एवं चैकत्वादिप्रकारकद्रव्यादिपदजन्यबोधजनकशक्तिग्रहे यद्द्रव्यादिपदजन्यबोधविषयत्वनिष्ठा[illegible]द्रव्यत्वावच्छिन्नत्वे
नैव तादृशविषयत्वमवगाहमानाया भगवदिच्छायाः प्रकारतायां द्रव्यत्वमात्रावच्छिन्नत्वेनावच्छिन्नायां बाधितस्यैकत्वा
वच्छिन्नत्वावच्छि[illegible]स्यावगाहनात् तस्य भ्रमत्वनिर्वाहणे ज्ञातिप्रसंगस्यानवकाशात् ॐ यत्तु पदार्थांशे घटत्वादिधर्मस्य

त्वावच्छिन्नप्रकारतेत्यर्थः येनु बोधविषयतायां तद्धर्मावच्छिन्नत्वमनिवेश्य विशेष्यतायां तन्निवेशेनोक्तपूर्वपक्षसमाऽदधति तन्मतं दर्शयति

 एवं सतीति सिद्धांते उक्तस्थले विशेष्यतायां द्रव्यत्वावच्छिन्नत्वेपि गुणवत्त्वावच्छिन्नाया द्रव्यपदजन्यबोधविषयताशालिप्रकारतायां द्रव्यत्वाव

 प्रकारतायां तदंशे तत्पदशक्यतावच्छेदकत्वमेव प्रयोजकं शक्यतावच्छेदकत्वं च तत्पदजन्यबोधविषयत्वप्रकारतानिरूपितवि

शेष्यतावच्छेदकत्वं न तु बोधविषयतावच्छेदकतया संकेतविषयत्वरूपं विशेषणविधया बाच्यत्वे तथा च तद्धर्मप्रकारकशा

ब्दबोधे तद्धर्मावच्छिन्नत्वविशिष्टतादृशविशेष्यतासंसर्गकशक्तिज्ञानमेव कारणमास्तां द्रव्यादिपदजन्यबोधविषयत्वप्रा

कारतानिरूपितद्रव्यत्वावच्छिन्नभगवत्संकेतविशेष्यतायां घटत्वाद्यवच्छिन्नत्वेपि तस्यास्तादृशप्रकारतानिरूपितद्रव्यत्वा

द्यवच्छिन्नविषयतात्वेनैव संबंधतां न तु तादृशप्रकारतानिरूपितघटत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यतात्वेनेति तादृशप्रकारतानिरू

पितभगवदिच्छाविशेष्यतायां द्रव्यत्वादेरवावच्छेदकत्वं न तु घटत्वादेरित्यपि वा स्वीकरणीयमिति नोक्तातिप्रसंग इति श

क्यतावच्छेदके शक्तिं दूषयतां दीधितिकृतां प्रत्यक्षमणिदीधितिप्रदर्शितं मतं ॰ यत्तु तद्धर्मप्रकारकबोधे स्वजन्यबोधवि

षयत्वप्रकारतानिरूपिततद्धर्मावच्छिन्नत्वविशेषितविशेष्यतासंसर्गकपदशक्तिज्ञानमेव कारणमास्तां ईश्वरीयद्रव्यादिप

दसंकेतस्य द्रव्यपदाद्द्रव्यं बोद्धव्यमित्याकारक एव न तु द्रव्यपदाद्घटो बोद्धव्य इत्याकारको घटत्वावच्छिन्नविशेष्यताक इत्युपेयते

तथा चाभ्रांतस्य तद्द्रव्यादिपदाद्घटत्वादिप्रकारकबोधप्रसंगः तत्र तत्पदस्य घटत्वादिप्रकारकबोधजनकशक्तिग्रहेण यत्ते

द्रव्यपदशक्य इत्याकारे ॥ ॥

च्छिन्नत्वानवच्छिन्नत्वात्तद्धर्मं विना न द्रव्यत्वप्रकारकबोधापत्तिः न वा गुणवत्त्वावच्छिन्नस्वजन्यशाब्दबोधविषयतानिष्ठप्रकारतानिरूपितसं

यविशेष्यतासंबंधेनपरप्रकारकस्यगुणवत्त्वावच्छिन्नविशेष्यकशक्तिग्रहस्यसंभवाद्गुणवत्त्वप्रकारकशाब्दबोधानुपपत्तिः एवंचतत्रसं [illegible] म
धिकस्यद्रव्यत्वावच्छिन्नत्वस्यभानेपिहेतुतावच्छेदकसत्त्वाद्द्रव्यत्वेपिवशाब्दबोधोनतुतादृशसंबंधेनपदप्रकारकद्रव्यत्वावच्छिन्नधर्मि [illegible] तादृशतोरिति [illegible]
कारीभूतेतितद्धर्मप्रकारकज्ञानशाब्दबोधेतद्धर्मांशेवृत्त्यवगाहितद्धर्मप्रकारकवृत्तित्वोपजमतदुपस्थितित्वेनकारणतातत्पदज्ञानज [illegible] तिरेकार्थोप
णत्वमदजन्यबोधविषयत्वप्रकारतानिरूपितविशेष्यतायाविधितघटत्वावच्छिन्नत्वेनावगाहनात्तस्यप्रमात्वासंभ [illegible] तिकिंप्रवृ
त्तिनिमित्तस्यैवशक्यत्वोपगमेनेतिशक्यतावच्छेदकमवाच्यमेवेतिमीधितिमतं ग तन्नशोभनं तथासतिशक्तिज्ञाना [illegible] ज्ञा।
नयो [illegible] रूपेणैवहेतुत्वाद्यत्रद्रव्यपदाद्गुणवत्त्वादिनाद्रव्यबोधद्रव्यमित्याकारकः कस्यचित्संकेतोद्रव्यत्वावच्छिन्नतादृशविशेष्य [illegible] बं
धेनगृहीतस्तत्रतादृशसंकेतग्रहाद्द्रव्यत्वेनद्रव्यबोधापत्तेर्गुणवत्त्वादिप्रकारकबोधानुपपत्तेर्दुर्वारत्वाच्च अथपदार्थांशेरवप्रकारीभू
तधर्मांशेपिवाच्यत्वग्रहस्यापेक्षितत्वे आकाशपदाच्छब्दाश्रयतयाबोधोनस्यात् शब्दाश्रयत्वस्याकाशपदावाच्यतायाःसिद्धांतसिद्ध
त्वात् अतएवतद्वारणायप्रवृत्तिनिमित्तलक्षणेवाच्यत्वसतीतिविशेषणोपादानमितिचेन्न शब्दाश्रयत्वस्याकाशपदवाच्यत्वम
नंगीकर्तृभिः प्राचीनैराकाशपदादाकाशांशेतदुपस्थाप्याप्रकारकशाब्दबुद्धेरेवोपगमात् स्थितिश्चनतद्धर्मांशेवृत्तिविषयकज्ञानज
न्येतिभावः प्राचीनैरिति ननुतद्धर्मप्रकारकशाब्दबोधंप्रतितद्धर्मांशेवृत्त्यवगाहितद्धर्म [illegible] हेतुतामपेक्ष्यत
द्धर्मप्रकारकवृत्तिज्ञानजन्यतदुपस्थितेः कारणत्वमुपेयंलाघवात् आकाशपदाश।। [illegible] २॥ ४॥ ४॥

श॰व्या॰ कयशब्दाश्रयत्वनिष्ठतत्पदार्थोपस्थितिविषयतया उपलक्षणीभूततद्धर्मप्रकारकशक्तिज्ञानजन्यतावच्छेदकतया तन्निष्प्रयोज्यत्वादिति कुत आ रु॰टी॰
१९ काशपदाधीनशाब्दबोधस्य तदुपस्थाप्यप्रकारकत्वमिति चेन्न तथा सति गवादिपदेपि गोत्वादेरशक्यत्वप्रसंगात् तथापि शक्तिग्रहे प्रकारतारू
पनियामकवशेन तदुपस्थितिसंभवात् अतो गुरुणाप्युक्तरूपेण कारणत्वमुपेत्याकाशपदजन्यशाब्दबोधस्य तथात्वमुपगतमिति भावः नन्वाका
शपदादाकाशस्य विभक्त्या चैकत्वस्य समूहालंबनशाब्दबोध एवास्त्वित्याशंक्याह तेनेति अत्राकाशपदाधीनशाब्दबोधस्य तदुपस्थाप्याप्रकार
कत्वं अस्तु वा पदादपि निर्विकल्पकमिति निर्विकल्पकत्वं च तदंशे तत्पदोपस्थाप्याप्रकारकत्वं न तु तदंशे सामान्यतो निष्प्रका
रत्वं विभक्त्युपस्थाप्यैकत्वादीनां तदंशे प्रकारतया आवश्यकत्वात् तेन समं पदार्थांतरस्य संसर्गानवगाहने तादृशशाब्द
बोधस्य शाब्दत्वासंभवाच्च वस्तुतस्तु अत्र निर्विकल्पकपदं तत्पदोपस्थाप्यार्थाविशेषिततद्धर्मिविषयकशाब्दानुभवजन
कनिर्विकल्पकस्मरणपरं अत एव तत्र निर्विकल्पकरूपस्य स्मरणस्यानुपपत्तिः अनुभवस्य समानप्रकारकमात्रस्मृति
जनकत्वमाशंक्य प्रकारांतरेण ॥ त्वेतज्जन्यस्मरणस्य कुतः शब्दाश्रयत्वप्रकारकत्वमुपेयते न तत्प्रकारत्वोपगमबीजफलसमानप्रकार
कत्वायोगात् स्मृतेरिति चेन्न तथैवाह वस्तुतस्त्विति प्रकारांतरेति स्वविरुद्धाप्रकारकस्मृतित्वेन कार्यतामुपेत्येत्यर्थः स्वविरुद्धाप्रकारकत्वं च तद्ध
र्मांशे स्वप्रकारीभूतधर्मान्यप्रकारानवच्छिन्नतद्धर्मिविषयताकत्वं तादृशी च निर्विकल्पकस्मृतिरपीति भावः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ राम
श्रीमते रामानुजाय नमो नमः ॥ छ ॥ छ ॥ श्रीमते रामचंद्राय नमः ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ श्रीरामचंद्राय नमो नमः कृष्णाय वासुदेवाय १९

इदानीं निर्विकल्पकस्मरणमपि दूषयति अत्र च मते इति नन्वाकाशवासीत्यादौ आकाशपदवाच्यत्वेनैवाकाशभानान्न शाब्दबोधयं... ...मत आह गोत्वादिनेति पदान्नियतोपस्थितिर्वृत्तिसाध्यैवेति नियमः तत्पदाधीनलक्षणाग्रहशक्ति भ्रमजन्यशाब्दबोधेनि... ...शे केवलतन्निग्रहाधीनमेवेति तदर्थः न चोपस्थितिपदं स्मृतिपदं सास्नाद्युपलक्षणधर्ममात्रप्रकारकशक्तिग्रहाधीनेयं... ...

तरेण तादृशस्मरणमुपपादितं मिश्रैः अत्र च मते जात्यतिरिक्तस्य तस्य स्वरूपतः पदार्थान्तरे प्रकारत्वासंभवादा।
काशवासीत्यादौ शाब्दबोधानुपपत्तिः अन्वयितावच्छेदकावच्छिन्न एव पदार्थान्तरान्वय इति निमानुपपत्तिश्चेतिप्य
दार्थवत् तत्प्रकारीभूतधर्मांशेपि शक्तिग्रहापेक्षायां गोत्वादेर्गवादिपदवाच्यत्ववच्छब्दाश्रयत्वस्याप्याकाश।
पदवाच्यत्वमावश्यकमित्यभिप्रेत्य दीधितिकृतो गुणटिप्पण्यारूपग्रंथे अत्रेदं तत्त्वमित्यादिना गोत्वादिनाश
ब्दाश्रयत्वस्याविशेषेप्युपाधिप्रकाशस्य प्रवृत्तिनिमित्तलक्षणे वाच्यत्वविशेषणस्योपादानं दूषितमेवमग्नेत्पक्षम
णिदीधितौ च पदार्थांशे गोत्वादेः प्रकारतायां शक्यतावच्छेदकतायाः प्रयोजकत्वमुपगम्य शक्यतावच्छेदके शक्ति
दूषितैवतत्तौ ज्ञानानुपपत्तिश्चिन्त्या यत्तु शक्त्याकाशपदाच्छब्दव्यातिरिक्तद्रव्यत्वादिना॥ स्मरणे सास्नादिमात्रस्य प्रकार
... गवादिपदाधीनस्मृतौ गोत्वादेरपि प्रकारत्वानियम ... गोत्वादेः शक्यत्वनिर्वाहायावश्यकः तथा च ... शपदजन्यशाब्दबोधे
...नः शब्दाश्रयत्वस्य भाननिर्वाहायावश्यके शक्यत्वे ... ...षय इति यत्तु गोत्वादेर्... ...स्थितावपि ... शब्दाश्रयत्वं न येति ततो वि

श॰टी॰

शा॰ प्र॰ मुख्यतेति आकाशपदवाच्यत्वादिपरत्वे च न मुख्यतेति भावः ननु शक्त्या चेदाकाशपदजन्यबोधः कदाचिच्छब्दाश्रयत्वेन कदाचिद्द्रव्यान्यद्रव्यत्वादि।
२० नातथाविधनानाधर्मविशिष्टे एकस्मिन्नाकाशे नानाशक्तिरयाता यदा यद्धर्मांशे यच्छक्तिग्रहस्तदा तच्छक्त्यधीनतद्धर्मप्रकारकबोधस्त्वुपगमा॰
न्नातिप्रसंग इत्यतस्तादृशनानाशक्तिं दूषयति प्रत्येकमिति ननु शब्दाश्रयत्वादेरशक्यत्वे शाब्दबोधे भानं न स्यादित्यत आह उपलक्षणस्यापीति
ध्याकाशबोधो भवति ननु नियमतः शब्दाश्रयत्वेनैव तथा सत्याकाशः शब्दाश्रय इति प्रयोगस्य मुख्यतानुपपत्तिः प्रत्येकं नानाधर्म
विशिष्ट एवाकाशे तत्पदस्य नानाशक्तिकल्पनेन संभवति नानाधर्मावच्छिन्नैकधर्मिणि एकपदवाच्यतायाः क्वाप्यदृष्टत्वादिति
शब्दाश्रयत्वोपलक्षित एवाकाशपदशक्तिरित्येवमुपपादनीयम् उपलक्षणस्यापि विशिष्टवाचकपदजन्यशाब्दप्रकारत्वेन किं।
चिद्बाधकमिति प्राचीनमतमेव साधु न च शब्दाश्रयत्वस्योपलक्षणत्वेन तस्यैवाविशेषात्प्रमेयत्वादेरपि आकाशपदजन्यानुभवप्र
कारतापत्तिरिति वाच्यं तदाकारकशाब्दबोधे तद्धर्मेऽतिप्रसंगात् स्वरूपशक्यतावच्छेदकत्वावगाहित्वेनोपलक्षितशक्तिज्ञान
स्य हेतुत्वादिति तन्न आकाशः शब्दाश्रय इति प्रयोगस्य मुख्यत्वासिद्ध्याऽष्टद्रव्यातिरिक्तद्रव्यत्वाकाशपदवाच्यत्वाद्येकतररूपेण
लक्षणाया एवोपगमादिति एवं च यत्र सुवर्णहलवहनयोग्यगवादिरूपविशेषपरसामान्यवाचकपदघटितं द्रव्यं नास्ति गौर्ना। स्ती॥
शाक्यविषयस्यापीत्यर्थः एवं चेति स्वजन्यशाब्दबोधविषयत्वनिष्ठप्रकारतात्वेन प्रकारतायाः संसर्गघटकत्वे चेत्यर्थः न त्वेवं राम
केनस्य बोधो द्रव्यपदजन्यः सुवर्णं वोढव्यमित्याकारस्वीकारेण स्वजन्यत्वशाब्दबोधविषयतात्वावच्छिन्नप्रकारतागर्भसंसर्गासिद्धेरिति ना २०
व॰

तत्संसर्गकपदप्रकारकशक्तिभ्रमोपलक्षणमिदं एवमितिक्वचित्पाठस्तु ज्ञानस्य प्रमात्वं निराकरोतीति लक्षणेवेति तद्धर्मपर्याप्तप्रकारताक [illegible] घेत
द्धर्मपर्याप्तावच्छेदकताकत्वावच्छिन्नप्रकारतात्वेन प्रकारताघटितसंबंधावगाहिशक्तिज्ञानस्यैव हेतुतया तेन शुद्धसुखत्वादिशाब्द[illegible]समर्थ
दि[illegible]भावः ननु शुद्धतद्धर्मप्रकारकशाब्दबोधे शुद्धतद्धर्मावच्छिन्नत्वावच्छिन्नप्रकारताभिसंसर्गकस्वर्गादिपदप्रकारकशक्तिज्ञा[illegible]
त्यादिवाक्यं प्रयुज्यते तत्र विशेषधर्मावच्छिन्ने लक्षणैव विशेषधर्मस्य सामान्यशब्दावाच्यतया शक्यातद्रूपप्रकारक[illegible]निर्वा
हात् एवं यन्न दुःखासंभिन्नसुखत्वधानकर्मगोत्वादिविशिष्टवाचकस्वर्गधेन्वादिपदं केवलसुखत्वगोत्वाद्यवच्छि[illegible]ताया
यां प्रयुज्यते तत्र लक्षणैव शक्याप्रवृत्तिनिमित्तैकदेशपरित्यज्य न बोधस्यानुभवनिर्वाहाय शुद्धतद्धर्मप्रकारक[illegible]
न्यरूपावच्छिन्नत्वानवच्छिन्नबोधविशेष्यत्वीयप्रकारतात्वेन प्रकारताघटितसंबंधावगाहिशक्तिज्ञान[illegible]
मुपगंतव्यं शक्यतावच्छेदके शक्यत्वानभ्युपगमे तु तादृशबोधे तद्रूपांशे संकेतविशेष्यतावच्छेदकतापर्याप्त[illegible]
ज्ञानस्य हेतुत्वान्नातिप्रसंग इति नूक्तानुपपत्त्याहि यं यदि वाकाशः शब्दाश्रय इति वाक्यस्थमाकाशपदं मुख्यमेव निर्धर्मिता
वच्छेदककस्यान्वयबोधो न कुत्रापि तदाकाशपदाच्छक्त्या ऽष्टद्रव्यातिरिक्तद्रव्यत्वादिना बोधनिर्वाहाय विशिष्टवाचका
[illegible]तो लक्षणेत्यत आह शक्येति उक्तानुपपत्त्येति द्रव्यपदाद्गुणवत्त्वादिना द्रव्यं बोद्धव्यमि[illegible]कारकाधुनिकसंकेतस्थले केवलद्रव्यत्वप्रकार
[illegible]धीप्रसंगेनेत्यर्थः अत्र च तद्धर्मावच्छिन्नत्वावच्छिन्न[illegible]टकतया शक्यतावच्छे[illegible]नंगीकुर्वतो निरस्तार इति वो

श·वा· प्रकारांशे अस्तद्रव्याऽतिरिक्तद्रव्यत्वादिरूपेण्यादिः तादृशधर्मप्रकारकशाब्दबोधे तद्धर्मधर्मितावच्छेदकीकृत्यपदप्रकारकस्वजन्यशाब्दबोधविषयत्वनि श·टी·
२१ ष्ठप्रकारतानिरूपितविशेष्यतासंसर्गकशक्तिज्ञानं हेतुरित्यर्थः नन्वेवं गोत्वादेर्गवादिपदाशक्यत्वप्रसंगः तथात्वे पुष्करिण्यां शाब्दबोधे तज्ज्ञानसंभवादित्या
शंक्य तथा सति गवादिपदाद् उक्तशक्तिज्ञानवशात् पदवाच्यत्वादिपदधर्मप्रकारकशाब्दबोधापत्तिरिति विशिष्टवाचकत्वमुपेत्यो[illegible]हेतुतां
दर्शयति विशिष्टेति प्रकारांशे इति तद्धर्मावच्छिन्नत्वावच्छिन्नत्वेन तादृशप्रकारत्वावगाहिशक्तिज्ञानत्वेनैव हेतुत्वादित्यर्थः विशिष्टवाचकभेदे
शादिपदस्य प्रकारांशे वाच्यत्वानवगाहिशक्तिग्रहस्यैव तद्धर्मावच्छिन्नविशेष्यकस्य तद्धर्मप्रकारकान्वयबोधहेतुत्वम् गत्यां गी(
कार्यं विशिष्टवाचकगवादिपदस्य प्रकारांशे वाच्यत्वावगाहिज्ञानमेव तत्प्रकारकान्वयबोधहेतुरिति न[illegible]क्तिग्रहत्वलक्षणाग्र
हावंतरेण गवादिपदात्पदवाच्यत्वाद्यवाच्यधर्मप्रकारकबोधः आकाशादिपदमिव गवादिपदमपि विशिष्टवा[illegible]प्रतिभ्रम
गवादिपदाद्वाच्यधर्मप्रकारकबोधनिर्वाहाय तद्धर्मप्रकारकबोधे तद्धर्मसामानाधिकरण्यमात्रावगाहितत्पदवाच्यत्वग्र
हस्य हेतुत्वेऽपि तद्धेतुतायां वाच्यत्वांशे विशेषणानं तर्भाविच्यावगाहित्वमप्यवच्छेदकमुपेयं ॥ न कार्यकारणभावभेदेऽपि तद्वाच
कत्वभ्रमदशायां यादृशकार्यकारणभावबलाद्वाच्यधर्मप्रकारकबोधस्तद्बलात्तादृशभ्रमविरहदशायां तादृशबोधापत्त्याशंक्य परिह
रति आकाशादिपदमिवेति तद्धर्मेति तद्धर्मधर्मितावच्छेदकीकृत्यं वाच्यतासंसर्गेण पदप्रकारकेत्यर्थः संसर्गघटकप्रकारतांशे तद्धर्मावच्छिन्न
त्वावगाहित्वव्यवच्छेदाय मात्रपदं वाच्यत्वांशे इति वाच्यताघटकबोधविषयत्वप्रकारत्वांशे किंचिद्धर्मावच्छिन्नत्वानवच्छिन्नत्वावगाहित्वमपि २१

प्रतावच्छेदककोटौनिवेश्यं एवंचगोपदजन्यशाब्दबोधविषयत्वनिष्ठप्रकारतायागोत्वावच्छिन्नत्वावच्छिन्नतयातदभावमानिष्ठप्र [illegible]
कं आकाशादिपदजन्यशाब्दबोधविषयत्वनिष्ठप्रकारतायाश्चकिंचिदवच्छिन्नतयातेद्भानेननतथात्वच्छिन्नत्वर्थः धानकर्मता वत्सकर्तृद [illegible]
मता धेट्पानेइतिधातुस्मरणात् पानंचदुग्धविभागावच्छिन्नगलाधःसंयोगानुकूलव्यापारः कर्मत्वंस्रोऽऽश्रयानवच्छिन्नत्वरूपं [illegible]
न्नदुग्धादेःकर्मतेतिनत्तनंदाधंधयतीतिद्विकर्मकता नचजातिशक्तिवादिनामत्रविशिष्टेशक्तिकल्पनेकिंबीजमितिवाच्यंतन्मतेयद्येनवि

अतोऽवाच्यधर्मप्रकारकबोधहेतुगवादिपदशक्तिग्रहस्यभ्रमत्वनियमः अतोनाभ्रांतस्यततस्तादृशबोधइति–
ध्येयम् प्राभाकराणां धेनुपदस्यधानकर्मत्वविशिष्टस्वशक्तिनंतुगोत्वविशिष्टेगोत्वस्यशक्त्युपाधित्वेनशक्ति
नियंतृकत्वात् पानकर्मत्वस्यमहिष्यादिसाधारणत्वेपिनधेनुपदात्तद्बोधः नचधेनुपदाद्गोत्वप्रकारकबोधस्या ८
नुभविकतयाधानकर्ममहिष्यादिमतिदेशे ॥ नानभासतेतद्भासकस्यैवतद्भासकता जातिश्चाश्रयंविनावभासतेइतितत्रना
श्रयेशक्तिः धानकर्मतायाश्चाश्रयंविनापिभानात्तद्भासकस्यव्यक्तिभासकत्वमितिविशिष्टशक्तिरावश्यकीनचधेनुत्वेनसोधेनुरितिव्यु
[illegible] धेनुशब्दस्यधानकर्तृताविशिष्टेयोगशक्तिरेवनतुरूढिः पंकजपदस्येवपंकजनिकर्तरीतिवाच्यं औणादिकानांयोगमर्थाद्व्युपगमा
त [illegible] दैपदार्थबोधकत्वात् अतएवभगवान्पाणिनिरप्युणादयोबहुलमित्येकेनैवसूत्रेणकार [illegible] शक्त्युपाधित्वे
[illegible]ति अशक्यःसन्नेकतावच्छेदकः शक्त्युपाधिः सचशाब्दबोधविषयः शक्यतानवच्छेदक [illegible] । ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श॰वा॰ शाब्दबोधाविषयःश्र्येगोपाधिरित्यनयोर्भेदः व्यक्तिवचनानां सन्निहितविशेषपरत्वमिति न्यायेन यत्किंचिद्व्यक्तेर्विषयत्वेन महिष्यादि। श॰टी॰

२२ भाने स्यादित्यत आह शक्तिनियंत्रकत्वादिति गोनिष्ठशक्तिनाविषयतायाः शाब्दबोधविषयत्वनियामकत्वादित्यर्थः अनुभवे विवादादा

धेनुर्नास्तीति विशेषदर्शनात् प्रयोगस्य मुख्यतया च धेनुपदजन्यबोधे गोत्वभानमवश्यमंगीकरणीयं तथा च धानेक

मत्वरूपं गोत्वेपि शक्तेरावश्यकता अशक्यस्यापि प्रकारतया शाब्दबोधे भानोपगमे द्रव्यत्वप्रमेयत्वादेरपि प्रकारतया शाब्द

बुद्धौ भानापत्तेरिति वाच्यं अशक्यस्य भाने शक्यतावच्छेदकत्वस्य नियामकत्वात् गोत्वस्य चाशक्यत्वेपि शक्यतायामवच्छेदक

तात्मकसंबंधविशेषोपगमाद्द्रव्यत्वादेरवच्छेदकत्वेनातिप्रसंगाभावात् न च गोत्वस्य वृषभादिसाधारणस्यातिप्रसक्तत्वान्न वा श।

क्तौ नावच्छेदकता[illegible]अव इति वाच्यं अवच्छेदकस्य प्रकृतेऽनतिप्रसक्तत्वानियतत्वात् नियतत्वे वा धानकर्मत्वमेव हि तत्र

स्यैव तस्यावच्छेदकत्वोपगमात् अथ गोत्वमेव शक्यतावच्छेदकं धानकर्मत्वमेव शक्त्युपाधिरिति वैपरीत्यमेव कुतो न।

स्यात् वस्तुतो धानकर्मत्वापेक्षया लाघवेन गोत्वस्यैव शक्यत्वमुचितं न च गोत्वमतिप्रसक्तं धानकर्मत्वं तु धानकर्मव्यक्ति

भेदाद्भिन्नं भिन्नमिति गोनिष्ठं तदननतिप्रसक्तमिति न वैशिष्ट्यमिति वाच्यं तस्यातिप्रसक्तत्वेपि शक्यत्वोपगमे सति विर

ह धानेति घटो नास्तीत्यादौ यत्किंचित्प्रतियोगिनो भाने प्यभाने वा योग्यधिकरणे तदप्रत्ययादिति भावः गोत्व ((हो[illegible]॥ राम

स्य शाब्दबोधे भानमिष्टमेवं न च तावता वाच्यत्वापत्तिरिति समाधः धविरशक्यस्येति ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ २२

शक्यतावच्छेदकत्वानुपपत्तेरिति जातिनिष्ठशक्यताव्यधिकरणत्वेनेति शेषः कि [illegible] वपाठः धानकर्मरूपधर्मिणोः शक्यत्वेन धानकर्मत्वस्य न त [illegible]
तिभावः शक्तिज्ञानेति धेनुपदाद्धानकर्मगोर्बोद्धव्यत्वाकारकशक्तेर्गोपदा [illegible] कर्मगोत्वेन गोर्बोद्धव्यत्वाधुनिकसंकेतस्य च धानका [illegible]
च्छिन्नप्रकारतागर्भसंबंधेन पदप्रकारकधानकर्मगोत्वावच्छिन्नविशेष्यकज्ञानत्वस्य कर्हेतुत्वानुरोधेन नैय्यायिकानां धाधानकर्म [illegible] त्वयोः शक्य

वृषभादिबोधस्य शक्त्युपाधिं धानकर्मत्वस्यापि प्रकारतयावगाहनाच्च गोत्वस्य शक्यत्वे जातिशक्तौ च व्यक्तिलाभसंभवेनान्यलभ्यत्वाग
वादिपदवद्व्यक्तिशक्त्युच्छेदप्रसंगः तथा च धानकर्मत्वस्य जातिनिष्ठशक्यताव्यधिकरणत्वेन शक्यतावच्छेदकत्वानुपपत्त्या वृषभादिबो
धो दुर्वार एवेति वाच्यम् एतदनुरोधेनापि व्यक्तौ शक्तिस्वीकारादिति चेन्न यद्धर्मविशिष्टे शक्तिस्तद्धर्माश्रयस्यैव बोध इति नियमे
न गोत्वस्य शक्यत्वे च वृषभादेरपि तथात्वापत्तेः धानकर्मत्वविशिष्टाया गोः शक्यत्वे च गोनिष्ठधानकर्मताव्यक्तौ [illegible] विशेषणतया मा
सां च महिष्यादिव्यावृत्तत्तया महिष्यादेः शक्यतापत्तिविरहादिति वदंति तन्न तेयद्यपि शक्तिज्ञानाधुनिकसंकेतज्ञानयोः कारणता
वच्छेदकभेदेन गौरवं न बाधकं भगवद्द्वेषिणां मीमांसकानां शक्तेः संकेतता ॥ ० ॥

बोधविषयत्वप्रकारतानिरूपितसंकेतीयधर्मितावच्छेदकत्वरूपशक्यतावच्छेदक [illegible] कत्वे प्रवेशे शक्तित्त
कसंकेतज्ञानयोर्नैकरूपेण कारणत्वसंभवः [illegible] द्रव्यत्वेन घटो बोद्ध [illegible] वप्रकारकशाब्दबो
गुरूणां तु धेनुपदस्थले विशेषणीभूतगोत्वा [illegible] मादृक्शक्यतावच्छे [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श·वा· तात्प्रयोजकत्वाभ्युपगमापेक्षा शक्तिज्ञानाधुनिकसंकेतज्ञानयोः कारणताभेदो दुर्वारः स्यादर्थः गुरूणां तद्बोधौपयिकसामर्थ्यं शक्तिरिति मते गोत्वशक्ति स·टी·
२३ त्वं दुर्वारमिति तुच्छं विचार्यं सामानाधिकरण्येनेति सामानाधिकरण्यस्वरूपोभयगर्भेणेत्यादिः शक्त्युपाधिरिति नैय्यायिकनये शक्यसंबन्धे रूपि शक्यत्वं ते
रशक्यस्य संसर्गतान्यशाब्दबोधविषयत्वानुपगमात् अत एव न ममते पंकजादिपदे रूढ्या पद्मत्वबोधः प्रामाकरमते पद्मत्वं प्रयोगोपाधिः तत्वं च ता
त्पराधीनशाब्दबोधे भासमानत्वे सति तत्पराधीनशाब्दबोधहेतुत्वं पंकजमित्यादौ चावयवशक्तिज्ञानाधीनशाब्दबोधे तैः पद्मत्वादेः पंकज
नात्मकतया तयोरैक्यकारणतायाः कथमप्यसंभवात् तथापि गोनिष्ठधानकर्मताव्यक्तीनामनतिप्रसक्तानुगमकरूपाभावान्न शा
क्यत्वसंभवः न च सामानाधिकरण्येन गोत्वमेव धानकर्मतात्वसहितं धानकर्मविशेषाणामनुगमकमिति वाच्यं असंकेते न शक्या
नुगमेसर्वत्रैव विशेषणे शक्त्युच्छेदप्रसंगात् अतिप्रसक्ते नातिधानकर्मतात्वेन विशिष्टधानकर्मताविशेषे शक्तिः [illegible] मे गो
त्वविशिष्ट एव गोविशेषे शक्तिर्धानकर्मत्वमेव शक्त्युपाधिरिति युक्तोचितं ॥ निकतरिपद्मएव सत्वाच्छाब्दबोधः ननु तादृशेपि कुमुदादौ प
मान्वयानुपपत्तिज्ञानदशायां च कुमुदादौ लक्षणया पंकजपदप्रयोगः [illegible] यथाचोक्तं गुरुमतस्य चिंतामणौ यथा तत्वमहमित्यादि सर्वनामपदेषु बुद्धि
स्थत्वबोध्यत्वोच्चारयितृत्वादीनि प्रयोगोपाधयस्तेन बुद्धिस्थत्वादिर्नैव बोध्यते तथा पंकजादिपदेष्वपि पद्मत्वादिकं प्रयोगोपाधिः अतस्तत्र पद्म
त्वादिकं न बोध्यते इति न च बुद्धिस्थत्वोपलक्षितधर्मविशिष्टे सर्वनामः [illegible] शक्तिरिति कल्पे कथं प्रयोगोपाधित्वं विषयतावच्छेदकतासंबन्धे शाब्दबु राम
द्धि प्रति धर्मानुगमकस्य बुद्धिस्थत्वादेर्हेतुत्वात् नन्वेवं सोयं न वेति संशय [illegible] नाच्चेत्रत्वादि [illegible] र्मविशिष्टस्य तादृशधर्मस्य ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ २३

वाच्युद्भिस्यत्वेन तदिदं पदेनोपस्थापने चैत्रश्चैत्रो नवेत्युल्लेखः स्यात् नियामकम [illegible] हार्यात्प्रसंगात् संशयस्येदं पदादिबोद्धव्यत्वप्रकारव [illegible]
[illegible] म्पाहुः तन्न तथासति कुमुदादिमतिपमं नास्तीति शाब्दबोधानुपप [illegible] दर्श्व पंचधेनुपंकजपदादीनामविशेषादर्शितव्युत्पत्त्याधान [illegible]
त्रादौ यौगिकी शक्तिः गोत्वपशुत्वादिकं तु शाब्दाप्रकारत्वेपि स्वाभा [illegible] संबंधेन स्वप्रमन्यविषयकशाब्दबोधप्रतिबंधकं न तु शाक [illegible]

अननुगतेन तत्तद्धानकर्मतात्वेन शक्तिग्रहोपगमे चाश्र [illegible] फलाभरपितुपपत्तिश्चिंत्या यथा नानाधर्मविशिष्टैक [illegible]
कपदाच्छक्तिप्रमातो नैकं धर्मं परित्यज्यापरधर्मबोधः [illegible] चंद्रत्वसूर्यत्वरूपनानाधर्मविशिष्टनानाधर्मिव [illegible]
वंतादिपदाच्चंद्रत्वादि [illegible] परित्यज्य न सूर्यत्वादिप्रकारकबोधः अथ हरिपदशक्तिज्ञानादिव दिवाकरः पुष्पवंतेष्ट [illegible] त्या
कारकशक्तिज्ञानात् [illegible] केवलसूर्यत्वादिप्रकारकबोधोदयात् नच पुष्पवंतादिपदशक्तिज्ञाने न सूर्यत्वादिप्रकारकशाब्दबो
धजनने चंद्रत्वादिप्रकारकशक्तिज्ञानादेरपि सहकारित्वोपगमान्नातिप्रसंग इति वाच्यं हर्यादिपदवन्नानार्थतायहदशा
यां भ्रांतस्य केवलसूर्यत्वादिप्रकारकग्रहस्याप्युत्पत्तेः॥

[illegible] णादिकतयायोगाभावेन केवलरूढेरुपगमात् पंकजादिपदस्यानैौणादिकतयायोगमेत्युक्तशाब्दबोधानुपपत्तिवार [illegible]
[illegible] ढेरप्यावश्यकत्वात् नानाधर्मेत्यादि यथा [illegible] स्वासंभेदमुख [illegible] त्वगोत्वोभयावच्छिन्नविशिष्टार्थकं ना
[illegible] विरुद्धनानार्थधर्मवत्तिनानाशक्यतावच्छेद [illegible] तांतस्येति तत्र न [illegible] कनिष्ठत्वा ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

 समवृत्तिएकशक्यतावच्छेदकतांशे नानात्वज्ञानं भ्रमः उपपत्तेरिति तथा च व्यभिचारात्तस्य सहकारित्वमेवासिद्धमित्याशयः नानार्थतेति नाना

 एवं तत्पदस्य हर्यादिपदवन्नानाधर्मावच्छिन्नवाचकतया नानार्थताप्रसंगोपि दुर्वारः न चार्थद्वये तस्यैकस्या एव शक्तेरुपगमा
न्न नानार्थता नानाशक्तिमत एव नानार्थत्वादिति वाच्यं शक्यतावच्छेदकभेदेन शक्तिभेदस्यावश्यकत्वात् अवच्छेदकभेद
स्यावच्छेद्यभेदनियतत्वात् अन्यथा हर्यादिपदेपि शक्त्यैक्यापत्तेः अत्र शक्त्याख्यसंबंधांतरवादिमीमांसकानुयायिनः य
थाधानकर्मत्वगोत्वादिरूपशक्यतावच्छेदकभेदेपि धेन्वादिपदानां न शक्तिभेदः अवच्छेदकतायाः व्यासज्यवृत्तित्वात् न
थात्रापि चंद्रत्वसूर्यत्वयोर्व्यासज्यवृत्तिशक्यतावच्छेदकतास्वीकारान्न शक्तिभेदः न वा एकं धर्मं परित्यज्यान्यप्रतीतिः केवलं।
सूर्यत्वादिप्रकारकबोधे केवलतद्धर्मे शक्यतावच्छेदकतापर्याप्त्यवगाहिज्ञानस्य हेतुत्वात् चंद्रत्वसूर्यत्वोभयांशे शक्यताव
च्छेदकतापर्याप्त्यवगाहिज्ञानस्य चोभयप्रकारकबुद्धित्वं कार्यतावच्छेदकम् अतस्तादृशशक्तिज्ञानाच्चंद्रत्वावच्छिन्नान्वयबो।
धोपयिकयोग्यताज्ञानाद्यसत्त्वेन सूर्यत्वावच्छिन्नान्वयबोधप्रसंगः नानार्थपदाच्च प्रत्येकधर्मावच्छिन्नस्यापि प्रतीत्या प्रत्ये
कमेवावच्छेदकत्वपर्याप्तेरवश्योपगंतव्यतया शक्यतावच्छेदकभेदेन शक्तिभेदः अथावच्छेदकतायाः ग्राहकमानेन धर्मिनि
ष्ठैकविशेष्यतानिरूपितविशेषणतापन्नेष्वेव नानाधर्मेष्ववच्छेदकत्वपर्याप्तिर्गृह्यते तेन महानसीयो नास्ति वह्निर्नास्तीत्याकार
शक्यतावच्छेदकताकत्वेत्यर्थः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ कम ॥

उभयाभावप्रतियोगितायाः इति घटपटौ न स्तः इत्याद्यभावप्रतियोगितायां घ[टत्व]पटत्वोभय[illegible]नांप्रतियोगितावच्छेदकत्ववत् प्रकृते चंद्रत्वसूर्यत्वोभय
[म]हानसीयत्ववह्नित्वादिविशेषणपुरस्कारेण पृथक्पृथक्प्रतियो[गि]विषयकं ज्ञानं महानसीयत्ववह्नित्वादिपर्याप्तप्रति[यो]गि[ताव]
च्छेदकताकं विशेषाभावं नावगाहतेऽपि तु शुद्धवह्नित्वाद्यवच्छिन्नाभावमेवेति कथं दिवाकरनिशाकरशक्तौ पुष्पवंतपद[illegible]
क्तिग्रहे चंद्रत्वसूर्यत्वोभयस्मिन् शक्यतावच्छेदकतापर्याप्त्यभिमानं तत्र धर्मिणोश्चंद्रसूर्ययोर्भेदेन तन्निष्ठविशेष्यता[illegible]
वादिति चेन्न यतो यत्रावच्छेदकीभूतव्यासज्यवृत्तिधर्मो नरधर्मितावच्छेदकतया धर्मद्वयोर्भानं तत्र विभिन्नधर्मि[illegible]
पन्नेष्वपि तावद्धर्मेष्वेकावच्छेद्यता निरूपितावच्छेदकत्वपर्याप्तिः प्रतीयते कथमन्यथा घटपटौ न स्तः इत्याकारकाभ[illegible]
न्नाभावप्रतीतौ घटपटोभयरूपप्रतियोगिविषयताभेदेऽपि अभावविषयतायाः ऐक्येन समूहालंबनविलक्षणायां[illegible]
धर्मितावच्छेदकतया भासमानघटत्वपटत्वादिषु तादृशाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वपर्याप्त्यभिमानं एवं च दिवाकरनिशाक
रयोः शक्तमेतत्पदमित्याकारकशक्तिग्रहे शक्तिविषयतायाः ऐक्येन समूहालंबनविलक्षणे उभयत्वधर्मितावच्छेदकतापा
न्नचंद्रत्वसूर्यत्वयोरपि शक्यतावच्छेदकतापर्याप्त्यभिमानमविरुद्धमिति न दोषः न चैवमुभयाभावप्रतियोगितायामुभय
त्वस्येव प्रकृते उभयत्वस्याप्यवच्छेदककोटिप्रसंगः इति वाच्यं अभावबुद्धौ प्रतियोग्यंशे उपलक्षणस्याप्रवेशो ॥ श्रीराम।
त्वानां शक्यतावच्छेदकत्वप्रसंग इत्यर्थः ननु व्यासज्यवृत्तिधर्मस्यावच्छेदककोटिप्र[illegible]नयोस्तदप्रवेशप्र

शं॰ आ॰ अस्तु वेति न भूमयत्वेपि शक्यतावच्छेदकतास्वीकारे पुष्पवंतावित्यादौ विभक्त्यर्थद्वित्वानन्वयप्रसंगः उद्देश्यतावच्छेदकविधेययोरैक्यादित्यत आ रा॰ ५
२५ ह द्वावितीति पुष्पवंतावित्यत्र पदसाधुत्वार्थं द्विवचनं प्रत्येकद्वित्वोपस्थितिरिति भावः मतदूषणाय दृष्टांतः तथा सति द्वावित्यादावपि विभक्तेर्श
क्यत्वापातात् केवलोभयत्वे इति अथ प्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तिमप्रवेश्य प्रतियोगितावच्छेदकावच्छिन्नतया विरोधोपगमे घटत्वपट
त्वनियमाद् उभयत्वस्य प्रतियोगितावच्छेदकत्वध्रौव्यात् शक्तिग्रहे च शक्यांशे उपलक्षणस्योभयत्वस्य प्रकारत्वोपगमे न तस्य
शक्यतानवच्छेदकत्वात् अस्तु वा प्रकृते उभयत्वसहितमेव चंद्रत्वसूर्यत्वोभयं शक्यतावच्छेदकं द्वावित्यत्रेव पुष्पवंता।
वित्यत्रापि प्रकृतिविभक्तिभ्यां मुख्यस्थापितस्य द्वित्वस्य सकृदेव भानं विरुद्धयोरैकावच्छेदकत्वपर्याप्तिरपि घटत्वपटत्वा
घोरुभयाभावप्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तिवत्प्रकृते न विरुध्यते न च घटपटौ न स्त इत्यत्रोभयत्वस्य प्रतियोगिता
वच्छेदकत्वं भासते न तु विरुद्धघटत्वपटत्वादाविति वाच्यं केवलोभयत्वे तादृशाभावप्रतियोगितावच्छेदकताया अपर्या
प्तेः कथमन्यथा यत्किंचिदुभयवति तादृशाभावप्रतीत्युपपत्तिः न च सामानाधिकरण्यसंबंधेन घटत्वपटत्वरूपाव॥ त्वाधिकत
प्रतियोगितावच्छेदकावच्छिन्नवति तदुभयाभावासत्त्वप्रसंगः तत्र वैशिष्ट्यावच्छेदकतापर्याप्त्यधिकरणधर्मत्रयविशिष्टाप्रसिद्ध्या तदुभयाभावस्या
केवलान्वयित्वस्यादिति चेन्न समानाधिकरणाधिकरणताद्वयनिरूपिताधेयतयोर्घटपटनिष्ठयोः प्रत्येकं घटत्वपटत्वावच्छिन्नत्ववदुभयत्वा राम॰
वच्छिन्नत्वमपि व्यासज्यवृत्त्युपेयते घटपटोभयवदिति प्रमानुरोधात् तथा च घटत्वपटत्वोभयावच्छिन्नवत्ताभ्यामेवाभावस्य विरोधः शा॰। २५

द्रप्रतीतौधर्मिपारतंत्र्यतत्तद्रूपाणांकथंचिदुभयत्वांशेभानोपगमेप्याह अतिप्रसक्तधर्मेति उभयत्वरूपेत्यादिः घटत्वपटत्ववैशि[illegible]
यत्वस्यानतिप्रसक्तत्वेप्याह नत्वेति तथात्वे शक्यतावच्छेदकतावच्छेदकत्वेन तदुभयस्य चंद्रत्वसूर्यत्वोभयस्य तुल्यएवेति यदि[illegible] नत्वे
च्छेदकतावच्छेदकधर्मेणव्यावृत्तस्योभयत्वविशेषस्यैव तत्तावच्छेदकत्वं तत्प्रतीयत इति वाच्यं तेन तेन प्रकारेण[illegible]
स्याभानात् तत्तद्रूपाणांधर्मिविशेषणतयैवभानात् अतिप्रसक्तधर्मपुरस्कारेणभासमानेचाभावप्रतियोगि[illegible]
तात्पर्याभिमानानुपगमात् तत्रोभयत्वविशेषेऽभावप्रतियोगितावच्छेदकतयैवपर्याप्त्युपगमेत्वाप्युभयत्वविशे[illegible]
तावच्छेदक तात्पर्याभिसंभवाच्चंद्रत्वसूर्यत्वयोरवच्छेदकतावच्छेदकतयैवशाब्दबोधोपपत्तेः नचशक्यताव[illegible]दक[illegible]
च्छेदकमवच्छेदकविशेषणतयैवभासत इति चंद्रत्वसूर्यत्वयोस्तथात्वेचंद्रसूर्यांशेप्रकारतयाभानानुपप[illegible]रिति[illegible]
तयोरवच्छेदकतावच्छेदकत्वेपि शक्तिग्रहेऽवच्छेदकाश्रयचंद्रसूर्यविशेषणतयाभानाच्छाब्दबोधेपितद्विशे[illegible]मा।
नसंभवात् शक्तिग्रहेसाक्षाच्छक्यतानवच्छेदकस्यतदुभयस्यशक्यचंद्रसूर्योभयांशेसाक्षात्प्रकारतयाभानंनसंभवतीति
चेत् घटपटौनस्तइत्यादौघटत्वपटत्वयोः साक्षात्प्रतियोगितावच्छेदकत्वमंतरेणप्रतियोगिविशेषणतयाभानासंभवस्तु।
त्पएव ः अथद्वित्वांत[illegible]वेणपुष्पवंतपदशक्तौविभक्त्युपस्थितद्वित्वानन्वयप्रसंगइतिचे ॥ साक्षात्प्रतियोगितानवच्छेदक
त्वेपिप्रतियोगिविशेषणत्वं तदाचंद्रत्वसूर्यत्वयोः साक्षाच्छक्यतानवच्छेदत्वेपिशक्तिग्रहे[illegible]क्य[illegible]सूर्यांशे[illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शा॰ वा॰ नमव्याहतं तुल्य एवेत्याहुरिति पाठः तुल्य एवेत्यनंतरं अथ द्वित्वांतर्भावेन पुष्पवंतपदशक्तौ विभक्त्युपस्थापितद्वित्वान्वयप्रसंग इति चेदं एवमेव द्वा
२६ विति वृद्धिवचनस्य धुत्वोपगमादिति पाठस्तु पूर्वोक्तं विस्मृत्योक्तमिति योज्यः व्युत्पत्तिः शक्तिग्रहः शक्तिनिरूपकतावच्छेदकत्वं शक्यावच्छिन्नजने
कतानिरूपितजन्यतावच्छेदकत्व भ्रमत्वादिति केवलचंद्रत्वप्रकारकबोधत्वे शक्तिनिरूपकतावच्छेदकत्वपर्याप्त्यभावादिति भावः स्वमतानुसारे
त एवमेव द्वाविति वृद्धिवचनस्य साधुत्वोपगमात् ॰ इत्याहुः ज्ञानशक्तिवादिनस्तु चंद्रत्वसूर्यत्वोभयप्रकारकज्ञानमेव पुष्प
वंतपदशक्यं पुष्पवंतपदमुभयप्रकारकज्ञानशक्तमित्याकारकशक्तिग्रहस्य तादृशज्ञानत्वमेव कार्यतावच्छेदकमिति तादृ
शव्युत्पत्तिमतो नैकबोधापत्तिः अतादृशस्य च भवत्येव तादृशबोधः न चैवमपि चंद्रत्वप्रकारकज्ञाने शक्तमित्यादिबोधस्य
प्रमात्वात् शक्तिभ्रमं विना प्रत्येकबोधानुदय इति कथमुपपद्यत इति वाच्यं केवलचंद्रत्वादिप्रकारकबोधे नत्प्रकारकबो
धत्वांशे शक्तिनिरूपकतावच्छेदकत्वपर्याप्तिग्रहस्य हेतुत्वात् प्रकृते तूभयप्रकारकबोधत्वांशे शक्तिनिरूपकतावच्छेदका
त्वपर्याप्त्यभ्युपगमात् तादृशस्य चंद्रत्वप्रकारकज्ञाने शक्तमित्यादिज्ञानस्य भ्रमत्वनियमादित्याहुः वस्तुतस्तु पुष्पवंतपदा
च्चंद्रत्वावच्छिन्नविषयका ॥ (णाह वस्तुतस्त्विति तत्पदजन्यचंद्रत्वावच्छिन्नविषयकेत्यादि पुष्पवंतपदजन्यचंद्रत्वावच्छिन्नविषयकसूर्यत्वा
वच्छिन्नविषयबोधत्वावच्छिन्नविषयतानिरूपितविषयताप्रकारकसंकेतविषयताश्रयौ चंद्रसूर्याविति शक्तिग्रहः तस्य च तादृशबोधत्वपर्या
प्तावच्छेदकत्वप्रकारतानिरूपितविषयताप्रकारताशालित्वमक्षतं एतादृशरीत्या पुष्पवंतपदवंतौ चंद्रसूर्याविति शक्तिग्रहपक्षे एकविषयताया
चंद्रत्वसूर्यत्वावच्छिन्नसमवेपितद्विपदबोध

तावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितविषयत्वप्रकारतागर्भसंसर्गोद्रष्टव्यः अत्रेदं रहस्यं वृक्षात्पततीत्यस्माद्विभज्यते इतिवद्वृक्षात्त्यजतीत्यादिप्रयोगप्र [illegible]
क्रियारूपत्यागेतद्घटकविभागेवापंचम्यर्थस्यविभागजनकत्वस्य अवधिमत्त्वस्य वान्वयबोधकाभावात् नचविभागजनकत्वान्वयबोधेध [illegible]
त्वानवच्छिन्नव्यापारोपस्थितिर्हेतुः अवधिमत्त्वान्वयबोधेचविभागमुख्यविशेष्यकोपस्थितिः त्यजधातुजन्यविभागावच्छिन्नव्यापारो [illegible]
कारणस्याप्यसंभवान्नोक्तपंचम्यर्थान्वयसंभव इति वाच्यं फलव्यापारयोः शक्यधात्वर्थतामतेत्यजधातुतोपि प्राधान्येन विभागस्य तद् [illegible]
वोपस्थितेः तद्विषयतादृशार्थयोस्तत्र पंचम्यर्थान्वयसंभवात् तत्त्वयोः शक्यधात्वर्थव्यापारविषयको बोधो भवति तथा सति श [illegible]
त्मकबोधंनिष्ठतत्तद्विषयकत्वावच्छिन्नविभिन्नविषयताकत्वापत्त्या नानार्थवत् कदाचित् फलव्यापारयोरेकं परित्यज्यापरबो [illegible]
भागेपंचम्यर्थावधिमत्त्वान्वयबोधसंकेतीयबोधनिष्ठविषयतांशे विभागेतरविषयकत्वानवच्छिन्नत्वावगाहिधातुशक्तिज्ञान [illegible]
भागजनकत्वान्वयबोधेच तादृशबोधनिष्ठविषयतांशे विभागविषयकत्वानवच्छिन्नत्वावगाहिधातुशक्तिज्ञानं हेतुरूपेयत इ [illegible]
दृशं ज्ञानमभ्रान्तस्य संभवतीत्यनतिप्रसंगात् वृक्षात्त्यजतीति प्रयोगस्य नत्वभ्युपगच्छन्ति मते तादृशप्रयोगवारणाय तादृशविषयतांशे विभागे [illegible]
षयकत्वानवच्छिन्नत्व पदलांतरविषयकत्वावच्छिन्नत्वोभयावगाहिधातुशक्तिज्ञानमिति विशेषः ईदृशैकशक्तेरपि कर्मप्रत्ययस्थले फ [illegible]
व्यापारयोर्विशेषणविशेष्यभावव्यत्ययेन शाब्दबोधः संभवति विशिष्टशक्तावेव विशेषणवि [illegible] भावव्यत्ययासानिर्वाहात् अथैवमपि घ [illegible]
नपदादिवशात्तु विशेषेण सकर्मकधातोरपि विशेष्यविशेषणभावानापन्नयोरेव फलव्या [illegible] बोधः स्यात् ननु तत्र पन्नयोरिति चे [illegible]
न हि संकेतस्य बोधांशे विशेषणतया भासमानयोः फलव्यापारविषयकत्वयोरवच्छेद्याव [illegible] हित्वमपि निवेश्यं विशेषणवि [illegible]
त्यभावेन भासमानयोरेव फलव्यापारयोर्विषयिताद्वयमवच्छेद्यावच्छेदकभावापन्न [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्र॰वा॰ मथैव तयोर्भानं पुष्पवंतपदसंकेते च चंद्रसूर्यविषयतयोरवच्छेद्यावच्छेदकभावस्याभानात्तयोर्विशिष्टंखलमेव भानमिति विशेषः पुष्पवंतपदस्य संके क्र॰सी॰
२७ सूर्यत्वावच्छिन्नविषयकबोधो भवत्वित्याकारक एव तादृशपदे भगवत्संकेतः केवलचंद्रत्वावच्छिन्नविषयकबोधो न तत्पदजन्यत्वेन त
द्विषय इति तादृशपदान्न तथाविधबोधः न च तादृशपदजन्यत्वेन केवलचंद्रत्वावच्छिन्नविषयकबोधस्य संकेताविषयत्वेपि चंद्रत्वा
वच्छिन्नबोधविषयकत्वेन संकेतग्रहस्य चंद्रत्वादिप्रकारकबोधजनकस्य सूर्यत्वाद्यवच्छिन्नविषयकबोधविषयकत्वेन संकेतग्रह
घटितसूर्यत्वावच्छिन्नबोधसामग्र्यामसत्यामपि संभवेन तद्बलादम्भोजस्य केवलचंद्रत्वावच्छिन्नविषयकबोधो दुर्वार एवेति वाच्यं त
त्पदजन्यकेवलचंद्रत्वादिप्रकारकबोधे तत्पदजन्यकेवलचंद्रत्वावच्छिन्नविषयकबोधत्वपर्याप्तविषयतावच्छेदकताकत्वप्रका
रकसंकेतविषयकत्वाभावस्य हेतुत्वात् पुष्पवंतपदघटितभगवत्संकेतविषयतावच्छेदकताशरीरे च सूर्यत्वावच्छिन्नाविषयकत्व।
चंद्रत्वावच्छिन्नविषयकत्वयोर्द्वयोरेकत्र निवेशात्तत्पदजन्यप्रत्येकधर्मावच्छिन्नविषयकबोधत्वे विषयतावच्छेदकत्वपर्याप्ति।
विरहात्तदंशे तत्पर्याप्त्यवगाहिग्रहो भ्रम एवेति न शक्तिप्रमातः प्रत्येकधर्मप्रकारकबोधोपपत्तिः तत्पदजन्यचंद्रत्वावच्छिन्नविषयक
सूर्यत्वावच्छिन्नविषयकबोधत्वपर्याप्तविषयतावच्छेदकताकत्वप्रकारकसंकेतग्रहस्य चोभयप्रकारकबुद्धित्वमेव कार्यतावच्छेदक
मतो न तद्घटितसामग्रीबलादेकधर्मावच्छिन्नान्वयबोधस्य यत्किंचित्कारणविरहदशायामप्यरथ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ रामः
तैकपचंद्रसूर्ययोरेकं परित्यज्यापरबोधरूपे ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ २७

तत्फलेचयाहकंकोशंदर्शयतिःएकयेतिकोशेउक्तिपदस्यशक्तिपरत्वेमानाभावान्नशक्तेरैक्यमित्यादिनाप्रतिउक्तेःकस्यशक्तेरेव [illegible]
मेप्रकारकशाब्दबोधापत्तिःउभयविषयकत्वावच्छिन्नायाबोधनिष्ठसंकेतविषयतायाएकत्वोक्तेरैक्यमितिनतत्पद [illegible]
संकेतशक्तिपक्षेरमणीयःसमाधिःएकयोक्त्यापुष्पवंतोदिवाकरनिशाकरावित्यमरकोशेउक्तिपदंशक्तिपरं पुष्प [illegible]
पदप्रतिपाद्यपरं ० तृतीयाविशेषणे ० तथाचसूर्याचंद्रमसोएकशक्तिविशिष्टपुष्पवंतपदप्रतिपाद्यावित्यर्थः [illegible]
दकावच्छेदेनविधेयान्वये तात्पर्याच्चंद्रत्वसूर्यत्वयोरेकशक्त्यधीनप्रतिपत्तिविषयतावच्छेदकत्वलाभः तेनना [illegible]
दिकंतादृशैकधर्ममात्रप्रकारकोबोधः नानार्थेशक्तिभेदेनविशेषादितिलभ्यते अथवाएकयोक्त्याएकोच्चारणे [illegible]
ष्पवंतपदप्रतिपाद्यौ तथाचनानार्थस्थलेयथानावृत्तिमंतरेणनानार्थबोधस्तथानचप्रकृतेअत्रशक्तेरैक्येनसकृदु [illegible]
र्थप्रत्ययएवेत्यस्यावि [illegible] वः पुष्पवंतपदवत्सर्वनामपदानामपिशक्तेरैक्यान्ननानार्थता अथसर्वनामपदेनवि[illegible]
घटत्वपटत्वादिनाव [illegible] दादयःप्रत्यायंतेनतुबुद्धिस्थत्वेन अत्रघटोस्तितमानयेत्यादिवाक्यजन्यघटकर्मकानयनबो।
धोत्तरंविशिष्यानयनं [illegible] वितिसंशयानुत्पादस्यसर्वानुभवसिद्धतया दुरपह्नवत्वात् तथाचवक्तृबुद्धिस्थत्वंनसर्वा
[illegible]पदशक्यतावच्छे [illegible] घटत्वपटत्वादिकमेवेतितादृशनानाधर्मा ॥ [illegible] त्वेति सकृदिति एकानुसंधानावच्छिन्ना।
[illegible]क्यतावच्छेदक [illegible] धरत्यर्थःयद्रूपंचैत्रत्वादिव्यवहारः [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श·वा· प्रकृतस्यापीति प्रकृतस्यापीत्यपपाठो ह्येवंधर्मस्य सर्ववाक्यजन्यशाब्दबोधादिविषयत्वान् शक्तिग्रह इति काश्यां गोरसीत्यादेर्विगृहीतशक्तेर्देशान्तरस्थ कृ·टी

२९ त्वच्छिन्नेषु युगपदेव तादिपदवाच्येकशक्तिसंभवः एकैकधर्ममात्रप्रकारकतदन्वयबोधानुपपत्तेरिति सर्वनाम्नां नानार्थत्वं दुर्वारं एवं न।
वानानार्थतोपगमेपि निर्वाहः यत्तु यावच्छिन्नगोचरव्यवहारजनकत्वं येन पुंसा तदादिपदेन गृहीतं तदवच्छिन्ने तेन तच्छक्यग्रहेण
प्रकृतस्यापि तदवच्छिन्नस्य तत्पुरुषीयतदादिजन्यबोधविषयत्वानुपपत्तेः न च बुद्धिस्थत्वं प्रकारीभूतघटत्वादीनामेवानुगमकं त
याच बुद्धिस्थप्रकारत्वांशस्य तत्पदशक्यस्त्वाकारकः शक्तिग्रहः स च तद्धर्मप्रकारेण सामान्यप्रत्यासत्त्या सकलधर्मविषयक एवेति नापू
र्वधर्मप्रकारेण बोधानुपपत्तिः सामान्यप्रत्यासत्त्यनभ्युपगमे तु शक्तिग्रहविशेष्यतावच्छेदकप्रकाराश्रयस्यापूर्वधर्मिणः शक्ति
ग्रहाविषयत्वेपि शाब्दबोधे भानवच्छक्तिग्रहधर्मितावच्छेदकतावच्छेदकानुगतरूपाश्रयस्यापूर्वधर्मस्यापि शक्तिग्रहाविषय
त्वेपि शाब्दबुद्धौ न भानानुपपत्तिः शक्तिधियः समानविषयकत्वस्यातन्त्रत्वादिति वाच्यम् बुद्धिस्थत्वस्य शक्यतावच्छेदकता।
नवच्छेदकत्वेन शक्यतावच्छेदकानुगमायोगात् तदवच्छेदकत्वे च तस्यापि शाब्दबुद्धौ शक्यतावच्छेदकघटत्वादिविशेष।
णतया नियमतो भानप्रसंगात् स्वरूपतो घटत्वादिप्रकारकशाब्दबोधानिर्वाहाच्च उपलक्षणेनापि शक्यतावच्छेदकानुग
मे शक्यस्याप्युपलक्षणेनैवानुगमोस्तु किं विशिष्टशक्त्या द्रगादिपदाच्च॥ राम
लेगोबोधवदित्यर्थः तस्यापीति बुद्धिस्थत्वस्य शक्यतावच्छेदकतावच्छेदकत्वेपि शक्यतावच्छेदककोटिप्रविष्टतया शक्यतावच्छेदकत्वं त स्या॥ २९

वच्छेदकतावच्छेदकसाधारण्यात् अवच्छेद्येति शक्तिरित्यर्थः अतथात्वात् साक्षात्परंपरया वा शक्यतावच्छेदकत्वाभावात् बुद्धिविशेषः इंद्रचंद्रादि
घटत्वादिप्रकारकबोधप्रसंगभंगाय विशिष्टे शक्तिरभ्युपेयते प्रकृते बुद्धिस्थत्वं स्योपलक्षणत्वेपि तेनानुगमेन किं [illegible]
तिचेदस्तु बुद्धिस्थत्वेनानुगतधर्मेणावगतधर्मे शक्तिधीविषयता तथापि सर्वनाम्नां नानार्थत्वं दुर्वारमेव साक्षात्परंप[illegible]
च्छेदकं तदैक्यादेवावच्छेदकताबुद्धिस्थत्वस्य चातथात्वात् उपलक्षणेनैकेन शक्तेरैक्ये हरिपदादि शक्यतावच्छे[illegible]
तु पलक्षणीभूतेनानंततो[illegible] विशेषविषयत्वादिना चानुगमसंभवेन नानार्थमात्रोच्छेदप्रसंगात् एवं बुद्धिस्थप्र[illegible]
दशक्यरत्याकारकशक्ति[illegible]ना त्स्वरूपतो घटत्वादिप्रकारकस्मरणशाब्दबोधौ न संभवतः जातिमान् हस्तिपकसंबंधात्॥ दशा।
नात्स्वरूपतो हस्तित्वा[illegible]प्रकारकस्मरणानुदयात्स्वरूपतस्तद्धर्मप्रकारकस्मरणे स्वरूपतस्तद्धर्मप्रकारेण यस्य संबंधो गृही
तस्तादृशस्य संबंधिज्ञा[illegible] वात् यथा याभ्यां रूपाभ्यां धर्मिणोः संबंधो गृहीतस्तदेकतरप्रकारकसंबंधिज्ञानादेपरत
द्धर्मप्रकारेणैव संबंध[illegible] भवस्तथा यादृशरूपाभ्यां धर्मिणोः संबंधग्रहस्तदेकधर्मप्रकारकज्ञानादेव तादृशापरध
र्मप्रकारेणैव धर्मिस्म[illegible] था च किंचिद्विशेषितप्रकारकं यत्र संबंधिज्ञानं तत्राविशेषिततद्धर्मप्रकारकस्मरणस्यानु
द्भूतयेष्टापत्तेर[illegible] था कदाचित्स्वरूपतस्तत्प्रकारिका कदाचिद्[illegible]वच्छिन्नतत्प्रकारिका स्मृतिरित्यत्र नि
[illegible]वं बन्नबुद्धिः उ[illegible] हापंनतरति[illegible]॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ या म॥

१।·वा भासतइति घटत्वत्वोभूत्वादीनांशाब्दबोधविषयत्वादिति भावः उपलक्षणमिति अतएवपूर्वोत्तराधनानांच गोरविन्ननिष्ठश्री तिहेतुक्रियातत्र गोरविन्द्रत्वनित्व कृ·टी·
२९ मुपलक्षणमिति मिश्रटिप्पण्यांसंकेतशक्तिमतेभगवदिच्छायांबोधविषयतयाऽभासमानत्वेसति भासमानविषयांशेप्रकारत्वमुपलक्षणत्वंशाब्दानु
भवजनकतावच्छेदकीभूतपदार्थान्तरंशक्तिरिति॥ गुरुमतेतुविषयित्वाविशेषणतयाविषयविशेषणतयापदजन्यतावच्छेदकनिष्ठत्वंतदिति।

काभावप्रसंगात् सामाग[illegible]लक्षणाप्रत्यासत्तिमनंगीकुर्वतांपुनरनिष्पत्तिरिवशक्तिग्रहाविषयस्याप्येवंधर्मस्यस्वरूपतः कथमा
पिज्ञानासंभवात् नहिबुद्धिविषयतावच्छेदकत्वेनधर्मान्तरविषयकंस्तानंस्वरूपतोऽपरधर्मप्रकारेणबुद्धिंजनयितुंप्रभवति।
तथासतिसमानप्रकारतानियमस्यापिभंगादिति मैवं भगवत्संकेतरूपायांशक्तौशक्यतावच्छेदकघटत्वपटत्वादेरुपलक्ष
णीभूतबुद्धिविषयताव[illegible]दकत्वप्रकारेणभासमानेतदादिपदजन्यबोधविषयतावच्छेदकत्वंभासते एवंचबुद्धिविषयतावच्छे
दकधर्मावच्छिन्नस्त[illegible]द्व्यरत्याकारकस्यतत्पदंबुद्धिविषयतावच्छेदकावच्छिन्नबोधयत्वित्याकारकस्यवासंकेतस्य
विषयतायाअननुगतघटत्वादिनिष्ठायाअपिअनुगतरूपावच्छिन्नतया॥ स्वयमुक्तस्त्रोपलक्षणीभूतधर्मावच्छिन्नतयाअनुग
तनानाधर्मविशिष्टेसर्वनामपदस्यैकशक्तिस्वीकारेबुद्धिविशेषविषयत्वादिनाऽनुगतीकृतेन्द्रत्वसिंहत्वादिविशिष्टेहरिपदस्यैकशक्तिप्रसंग।
रत्युक्तं तत्रकिंहरित्वंसिंहत्वादिनिष्ठानांसंकेतविषयतानांकिंचिद्धर्मावच्छिन्नत्वलोमादि[illegible]शक्तिनिष्ठानांतासांलोमत्वावच्छिन्नत्वव रा·म·
दुपेयतेउतकिंचिद्धर्मोपलक्षितत्वतत्रायंनिरस्यतिअनुगते॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ २९

जि द्वितीयं निरस्यति तन्नोपलक्षणीभूतेति ननु सर्वनामपदे शक्यतावच्छेदकानामननुगमकं भासते नेनुह्यदिपदे [illegible] निर्युक्तिकं प्रवादेकुतः [illegible] नु स-
र्वनामपदे अपूर्वं चैत्रत्वादेर्भानानुरोधेनावश्यानुगमनीयत्वादनोपत्या उपलक्षणे संकेतविषयतोच्यते अनार्थिचनापूर्वभानमितिनन [illegible] नाना-
र्थे उपलक्षणोपगमे संकेतविषय[illegible]तिकसंपत्त्यालाघवमितिवाच्यं फलाभावेनोपलक्षणासत्वे शक्तिभेदरूपतद्विषयतानानात्वस्ये [illegible] दिति

शक्तेरैक्यं घटादिपदसंके[illegible]विषयतानां नानाघटव्यक्तिनिष्ठानां घटत्वाद्यनुगतधर्मावच्छिन्नत्वेन पश्वादिपदशक्तिवि [illegible]
रीभूतनानालोमव्यक्ति[illegible]नां लोमत्वाद्यनुगतधर्मावच्छिन्नत्वेन तत्पदशक्त्यैक्यवत् तयोस्तु विशेषः तत्र घटत्वादिलोम [illegible]
जन्यबोधविषयतावच्छेदक[illegible] रतितानि विशेषणमुच्यन्ते प्रकृते च बुद्धिविषयतावच्छेदकत्वे सर्वनामजन्यं [illegible] ताव-
च्छेदकत्वं संकेतेन नाव[illegible] द्दशविषयतासामानाधिकरण्यमात्रमिति तदुपलक्षणमिति गीयते यद्यपि [illegible] त
यं घटत्वविशिष्टविषय [illegible] मसंकेतेन बुद्धिविषयतावच्छेदकत्वेन तत्पदजन्यबोधविषयतावच्छेदकत्व [illegible]
संकेतस्य तद्विशिष्टविष [illegible] मेवेति संकेते तद्विषयेन तद्विशेषणमेव एवं शा[illegible] टत्वादिनिष्ठबोधविषयतावच्छे-
दकत्वरूप [illegible] विषयं संकेतीयविषयतानिरूपितविषयत [illegible] ॥ ० ॥ ० ॥
[illegible] पलक्षणीभू [illegible] समानस्यैवेतिपश्वादिपदेषु लोमादी [illegible] गाकिंचिद्धर्मावच्छिन्नासंके-
त [illegible] तिविशेष्यबु [illegible] नेतिचोक्तं तदा [illegible] जन्यबोधे बुद्धि [illegible] त्वमानं [illegible] यदपी ॥ ॥

पा॰वा॰ तिअवच्छेदकत्वरूपेति अवच्छेदकतासंबंधावच्छिन्नासंकेतविषयतेति शक्तिके नाशेन तदवच्छिन्नत्वमपीति बुद्धिविषयतावच्छेदकत्वं तदवच्छे ना॰टी॰
३० दकमपीत्यर्थः बोधविषयतयेति बोधविषयतानिष्ठप्रकारतानिरूपितसंकेतविषयतेत्यर्थः तत्र बुद्धिविषयतावच्छेदकत्वांशे तदभानेति बुद्धिविषय
तावच्छेदकत्वाभानेनेत्यर्थः कदाचिदर्पितस्य भानासंभवान्न विषयपदं अप्रमेवस्तां तादृशेषः बोधस्यापीत्यपिकारेण घटत्वादिबोधस्य नियमनस्त
द्विषयत्वेन तत्संकेतविषयत्वस्यान्न तथात्वे रतिस्वचितं बुद्धिविषयतावच्छेदकत्वं विशिष्टघटत्वाद्यवच्छिन्नबोधस्य शक्तिभ्रमेण बुद्धिविषयताव(

तदवच्छिन्नत्वमपि तथापि बोधविषयतया संकेतविषयत्वरूपशक्यतायास्तत्रासत्त्वेन शक्येन तद्विशेषणं शक्यत्वे सति शक्यत्वा
वर्तकस्यैव तद्विशेषणत्वादिति तस्य शक्योपलक्षणतया ऽऽकाशपदजन्यशाब्दबोधे शब्दाश्रयत्वभानानियमवत्तदादिपदजन्य।
बोधे तदभाननिर्वाहः एतद्बीजं च तदुपलक्षितघटत्वादिविषयकत्वेन तदविषयक ० ज्ञितत्वविषयक ० घटत्वादिबोधस्यापि
संकेतविषयत्वं एवं घटादिपदसंकेतस्य घटत्वादिविशिष्टविषयकबोध एव विषय इति तज्जन्यबोधे तादृशधर्मभाननियमः ० य
यायद्विशिष्टविशेष्यकबोधविषयत्वं संकेतविषयः तच्छक्यतावच्छेदकमवच्छेदकतयावच्छीयते तथा (च्छेदकतावच्छेदकतोपल

क्षितबुद्धिविषयतावच्छेदकतापन्नघटत्वावच्छिन्नसंकेतप्रमात्वात् एतेनाकाशपदजन्यबोधे शब्दाश्रयत्वभानस्यातितात्पर्येन तदादिपदजन्यबोधे
पिबुद्धिविषयतावच्छेदकत्वभासनमित्यावेदनायापिकार इत्यपास्तं स्वरूपतो घटत्वादिविशिष्टविषयकबोधोपयिकशक्तिप्रमयात्तात्पर्यसह(राम॰
त्वेऽर्पितद्भानासंभवात् बुद्धिविषयतावच्छेदकत्वस्य शक्यतायां तदवच्छेदकतायां वा ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ३०

नत्वच्छेदकत्वं दर्शयितुं घटपदस्यादिपदार्थो घटत्वलोमत्वादिभिन्नसंयुक्तिकमाह घटादीति आदिना पटस्यादिपदग्रहः न तथा नयच्छेद [illegible] दीति
तु नंदादेर्नानार्थत्ववारणाय बुद्धिविषयतावच्छेदकता पर्याप्त्यधिकरणत्वोपलक्षितधर्मावच्छिन्नविषयकत्वावगाही एक [illegible] सके [illegible] मः
दृशधर्मानवच्छिन्नघटत्वं जातित्वादिविशिष्टघटत्वादिकं च तथा च स्वरूपतो घटत्वांशे शक्तिग्रहात् स्वरूपतस्तद्बोधः जाति [illegible] शेन [illegible]
ज्जातित्वादिना तद्बोध इति [illegible] भेदानुपपत्तिरिति न दत्तं बोधस्तदादिपदवानुभवत्विति संकेतैक्यस्य संबंधभेदसह [illegible] क्यत्
यद्विशिष्टप्रकारविशिष्ट [illegible] यत्वं तथा तच्छक्यतावच्छेदकतावच्छेदकमित्युच्यते प्रकृते बुद्धिविषयतावच्छेद [illegible] गि
न तच्छक्यतावच्छेदकं [illegible] तत्त्वावच्छेदकमिति जातित्वादिविशिष्टघटत्वावच्छिन्नस्य तत्पदाद्यधीनबोधे [illegible] तच्छे
दकतावच्छेदकत्वोपलक्षितधर्मविशिष्टावच्छिन्नविषयत्वावगाही संकेतः प्रयोजक इति तत्र जाति तत्र जातित्वा [illegible] त्वादि
निष्ठप्रकारताकबोध एव [illegible] जातिमानित्याकारकबोधः क्वापि घट इति बोधः अथ किंचित्प्रकारेण भा [illegible] च्छेद
कत्वभानेन तद्विशिष्ट एव [illegible] दुपलक्षित इति नियमः कथमन्यथा स्वरूपतो घटत्वावच्छिन्नाभावस्य न ॥ अन्यथा पर्याप्ति
भेदेन शक्तिभेदस्य दुरुद्धरत [illegible] कारात् अविशेषित [illegible] घटत्व [illegible] सविशेषित [illegible] ष्ठादिभेदेन शक्तिभेदस्य वयोरिष्टा
[illegible] ॥ किंच श [illegible] वच्छेदकविषयतायाः शाब्दबोधविषयतानियामक [illegible] वात् स्वरूपतो घटत्वशाब्दवद्वित्वजा
[illegible] टत्वशाब्दबुद्धि [illegible] तावच्छेदकीकृतानुगतशक्तिज्ञानकारणत्वं [illegible] ते [illegible] बुद्धिस्थप्रकारत्वांशस्तस्य [illegible]

न्या घ्राणादेर्योपस्थितिजननस्यैवतेनोक्तत्वात् तथा चतदादपदा रू टी

॰॰वा रतिशक्तिग्रहाद्बुद्धिस्थप्रकारत्वेनैवोपस्थितिप्रसंगः संबंधग्रहे संबंधिघटादेर्शो ॰॰ तत्रसोच्चारणानुक्त

३१ स्वरूपतो घटत्वादिनेः घटादिस्मरणादिशाब्दबोधोदुरुपपाद इत्यत आह स्वरूपम इति घटस्तदादि रत्वानित्याकारएवेत्यर्थः

जातिमान्नास्तीत्याकारप्रतीतिः शब्दबुद्धिविषयत्वावच्छेदकत्वोपलक्षितेनकथंबोधविषयत्वावच्छेदकत्वं संकेतेनावगाहनी

यमितिचेन्न अवच्छेदकतया अवच्छेद्याश्रयधर्मविशेषणतया ऽन्यसंसर्गविधयाभानएवतथाविधनियमात् अन्यथाधूमव्यापक

तावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभाववानित्याकारकव्यापकतावच्छेदकत्वोपलक्षितवन्हित्वाद्यवच्छिन्नाभावप्रतीत्या

त्यनुपपत्तेः प्रकृते च तत्पदं बुद्धिस्थप्रकारावच्छिन्नविषयताकबोधंजनयत्वित्याकारकोऽवच्छेद्यावच्छेदकभावप्रकारकएवसं

केतोऽपीकार्यइत्यनुपपत्तेरभावात् स्वरूपतो घटत्वादिप्रकारकस्मरणशाब्दबोधोपयोगीशक्तिग्रहः स्वरूपतो घटत्वादिप्रकार

कएव यदा स्वरूपतो ॰॰प्रकारकज्ञानसामग्रीतदैवस्वरूपतस्तद्धर्मप्रकारेणशक्तिं गृहीत्वा स्वरूपतस्तत्प्रकारेणधर्मिणं

स्मरत्यनुभवति च मा ॰सेदं शक्तिग्रहेनव्यवहारदर्शनादेरपेक्षाऽपि त्वसंसर्गाग्रहसहितोपस्थितेरेवेतियद्धर्मावच्छिन्नेत्या

दादिपरघटितवाक्याद्व्यवहारो न दृष्टस्तदवच्छिन्नस्यापि मानसशक्तिग्रहाद्बोधः सुघटएव अथव्यवहारदर्शनाद्यविषयेमन

सा शक्तिर्निश्चेतुं ॥ राम:

लब्बुद्धिविषयत्वावच्छेदकत्वेन भासते तदगर्भएवस्वजन्यशाब्दबोधीयघटत्वावच्छिन्नविषयतावच्छिन्नप्रकारताऽ ॰

निरूपितसंकेतोपपविषयतापरसंबंधः व्यवहारदर्शनादिस्थलेऽनुमानिकं शक्तिग्रह प्रदर्श्य तददर्शनस्थले मानसं तमाह मानसेचेति ॥ ०॥

राम:

३१

यद्धर्मः अस्त्वं चैत्रत्वादि [illegible] दोषमिति आनुमानिकशक्तिग्रहे व्यवहारदर्शनापेक्षासत्वान्न तदवच्छेदप्रसंग इति भावः इदानीमपूर्वविषये [illegible] व्यवहा
[illegible] र्शनापेक्षामालम्ब्य विपरीतकोटिभानवारकं प्रावर्तकधर्मदर्शनमाह यादृशधर्मेति यद्रूपविशिष्टधर्मेनार्थैः नादृशधर्मेति तद्रूपा [illegible] तस्य
शक्यत्वरूपग्राह्याभावावच्छेदकत्वेन बुद्धिविषयतावच्छेदकता विशिष्टधर्मग्रहादिति भानेषु तदाद्यन्यपदस्थलेशक्ति [illegible] स्यघटत्वाद
नशक्यत्वे विपरीतकोट्युपस्थितिमात्रेण भानसंभवात् नचोपस्थितस्यापि बाधितस्य दोषमन्तरेणाभानान्निश्चय [illegible] घपरि [illegible]
तिवाच्यं एवं सति शा [illegible] व्यवहारदर्शनाद्यपेक्षोच्छेदापत्तेरितिचेन्न कतिपयविषयेषु सर्वनामघटितवाक्य [illegible] इति
मुपलभ्यमानः प्रवर्तकत्वेन [illegible] शक्तिं कल्पयन्बुद्धिविषयतावच्छेदकधर्मावच्छिन्नस्तत्पदशक्य इत्येवस [illegible] यति
एवं च चैत्रोस्य बुद्धि [illegible] कधर्मवानितिपदोत्तेन गृह्यते तदानीमस्य चैत्रस्तत्पदवाच्यो न वेति संदेहे [illegible] दृश
धर्मावच्छेदेन यदवधा [illegible] निश्चयस्य स्वसमानधर्मितावच्छेदकतद्विरोधिकोटिभानविरोधित्वादि [illegible] र्वेपि
विषयेमानसः शक्तिनि [illegible] मपि तत्पदे चैत्रत्वादिविशिष्टवाचकत्वसंदेहस्य ॥ च्छिन्नस्तत्पदशक्य इत्येवाव [illegible] तत्र नो
[illegible] विपरीतकोटिभानः [illegible] त्वात् न देव [illegible] तोघटत्वस्मारकं न चैवं त [illegible] दादिपदे प्रावर्तकधर्मदर्शनेन चै
[illegible] त्य इति शक्ति [illegible] तत्संदेहे इत्याह एवं चेति क्वचित्पुस्तके अर्थे [illegible] त्रत्वादिविशिष्टवाचकत्वसंदेहस्य इत्यु
[illegible] त्पदाव्यवहारद [illegible] त्वाद्यवच्छिन्नविषयक [illegible] वो ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शी०वा धोदुरुपपादएवं तद्धर्मप्रकारकशाब्दे तद्धर्मविशिष्टवाचकतानिश्चयस्य हेतुत्वात् अन्यथा गवादिपदादश्वांतस्यापि शक्यतासास्नादिमत्त्वप्रकारेण श०टी०

३२ शाब्दापत्तिरितिचेन्न तत्तत्पदप्रयोजकबुद्धिप्रकारतया गृहीतघटत्वादिविशिष्टव्यवहारदर्शनात्तत्पदस्य शक्तिं गृहीत्वाप्ययं तत्पदं यादृशयादृशधर्मा

वच्छिन्नविषयकबुद्ध्या प्रयुज्यते तत्पदं तादृशधर्मविशिष्टशक्तमिति सामान्यतो व्याप्तिमवधारयति तदनंतरं च प्रत्यक्षेण गृहीतचैत्रत्वादिविशि

दुरुच्छेदतया तत्पदाद्यव्यवहारदर्शनाविषयचैत्रत्वाद्यवच्छिन्नविषयकशाब्दबोधोदुरुपपाद एवं तद्धर्मप्रकारकशाब्दबोधे तद्धर्म

विशिष्टवाचकतानिश्चयस्य हेतुत्वात् अन्यथा गवादिपदादश्वांतस्यापि शक्यतासास्नादिमत्त्वप्रकारेण शाब्दापत्तेरितिचेन्न तत्तत्प

दप्रयोजकबुद्धिप्रकारतया गृहीतघटत्वादिविशिष्टेव्यवहारदर्शनात्तत्पदस्य शक्तिं गृहीत्वाप्ययं तत्पदं यादृशयादृशधर्मावच्छिन्नवि-

षयकबुद्ध्या प्रयुज्यते तत्पदं तादृशधर्मविशिष्टशक्तमिति सामान्यतो व्याप्तिमवधारयति तदनंतरं च प्रत्यक्षेण गृहीतचैत्रत्वादिवि

शिष्टविषयकबुद्धिप्र[illegible]त्वप्रकारणादिना गृह्णाति तत्र पक्षे तादृशहेतुज्ञानाच्चैत्रत्वविशिष्टवाचकत्वस्य प्रागसिद्धस्यापि पक्षध

र्मताबलादनुमित्यात्मकनिश्चयेनावगाहनसंभवान्नकाप्यनुपपत्तिः ० नचैवमपि तद्धर्मप्रकारकबोधे तत्पदजन्यबोधवि ॥ श्रीराम

ष्टविषयकबुद्धिप्रयोजकत्वप्रकारणादिना गृह्णाति तत्र पक्षे तादृशहेतुज्ञानाच्चैत्रत्वविशिष्टवाचकत्वस्य प्रागसिद्धस्यापि पक्षधर्मताबलादनुमि।

त्यात्मकनिश्चयेनावगाहनसंभवान्नकाप्यनुपपत्तिरितिपाठो दृश्यते अर्थधर्मिकशक्तिज्ञानस्यैव हेतुतायाः ग्रंथकारसंमततया पदे वाचकसं।

देहस्याविरोधित्वमालोच्य मैरयमुन्नीलितः बुद्धिः घटत्वादिरूपयत्किंचिद्धर्मावच्छिन्नज्ञानावगाहितानिश्चये चैत्रत्वादौ बुद्धिविषयतावच्छेदकग्रहे

इत्यतो यावदिति न च नयावत्त्वस्य भानपरं तस्य शक्यघटकत्वान्नापि तादृप्येण पावतां अवच्छेदकत्वाभानेनाविरोधप्रसंगात् किंतु अवच्छिन्नाव
निरूपकतावच्छेदकत्वेन तु बुद्धिविषयतावच्छेदकत्वभानपरं अग्निमं च सामानाधिकरण्यनिरूपकतावच्छेदकत्वेन पृथिवीत्वनित्यत्वग्रहविशिष्ट
टत्वधर्मिकपृथिवीत्वनित्यत्वग्रहरूपं व्यावर्तकधर्मदर्शनमेव विशिष्येति एवं च विशिष्यतदवच्छिन्नत्वगर्भशक्तिनिश्चयस्यैव स्वरूपतः [illegible] त्वादिस्था।

षयत्वांशे विशिष्यतद्धर्मावच्छिन्नत्वावगाहितया संकेतनिश्चयोपेक्षितः प्रमेयत्वादिना घटत्वादिविषयकबोधविषयितांशे त।
दवच्छिन्नत्वावगा[illegible]संकेतनिश्चयेपि विशिष्यघटत्वाद्यवच्छिन्नत्वावगाहित्वसंशयसंभवेन तत्प्रकारकबोधानुदयादिति वि।
शिष्यचैत्रत्वाद्यवच्छिन्नत्वावगाहित्वस्य सर्वनामसंकेतनिश्चयासंभवात्कथं तत्प्रकारकबोधस्ततो भविष्यतीति वाच्यं बुद्धिवि
षयतावच्छेदकयावद्धर्मावच्छिन्नविषयत्वावगाहि[illegible]त्वस्य सर्वनामसंकेते निश्चितत्वाच्चैत्रत्वादेर्बुद्धिविषयतावच्छेदकत्व
ग्रहस्यैव विशिष्यतदवच्छिन्नत्वावगाहितासंशयविरोधित्वात् न च तादृशग्रहस्य तथाविधसंशयविरोधित्वे मानमिति
वाच्यं द्रव्यत्वे पृथिवीत्व[illegible]निखिलधर्मसामानाधिकरण्यनिश्चयेपि विशिष्यघट[illegible]वृत्तित्वग्रहस्य द्रव्यत्वे विशिष्यघट।
रकतया विशिष्यतदवच्छिन्नत्वघटितवाच्यत्वाभावकोटिकसंशये तत्पद[illegible]न वेति [illegible] [illegible]राद्यतः [illegible] त्वसामानाधि
करण्योपलक्षणबुद्धिविषयत[illegible]दकत्वस्य विशेषणतयाऽभावप्रतियोगितावच्छेदककोटि[illegible]नतद्घटितनथाविधवाच्यत्वाभ[illegible]
[illegible]कदाचिज्जाति[illegible]रन्याकारकमिति त्वपपाठः जातित्वांशे मोक्षापोषाम्प[illegible]वान् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

प्रकृता

पृ·वा अस्माकमिति प्राक्तनसंस्काराणांमुरामत्वविशिष्टबोधप्रयोजकशक्तिकत्वेतयानानुपपत्तिः मनेस्त्वादीत्यादिनारामत्वादिपरिग्रहः विलक्षणेति ॥ रू·टी·

२ कारण्यसंशयविरोधित्वेन संस्काराणां तुल्यवसिद्धतयादुरुपपन्नत्वात् केचित्तुबुद्धिविषयतावच्छेदकत्वेनानुगतधर्मेणसकलधर्मविषयकस्वश
क्तिविषयकसंस्कारस्यसत्वे बुद्धिविषयतावच्छेदकत्वांशेमोघदशायांस्वरूपतश्चैत्रत्वादिप्रकारकशक्तिस्मरणंनिराबाधमेवेतितन्मूला
कमेवापूर्वचैत्रत्वादिप्रकारकंज्ञानंभविष्यतीतिकिमनुपपन्नं स्वरूपतस्तत्प्रकारकस्मरणेस्वरूपतस्तत्प्रकारकानुभवसंस्कारयोरन
पेक्षणात् उद्बोधकवैचित्र्यादेवकदाचिज्जातिमानित्याकारकंकदाचिद्घटत्वाकारकंकदाचिज्जातिमान्घटत्वाकारकंविलक्षणं
स्मरणमितिनियमोपपत्तेः स्वरूपतोघटत्वादिप्रकारकानुभवजनितसंस्कारवतोजातित्वादिनाघटत्वादिप्रकारकं ॥ संस्कारा
त्स्वरूपतोघटत्वाद्यप्रकारकस्यकदाचित्जातिमानित्याकारकस्यस्मरणस्योदयेनस्वरूपतस्तत्प्रकारिकायांस्मृतौतथाविधानुभव
संस्कारयोर्विशिष्यहेतुत्वे युद्बोधकविशेषविरहस्यतादृशस्मृतिविरहेप्रयोजकतायाआवश्यकत्वात्तादृशहेतुतायाअप्रामाणिक
त्वात् कथमन्यथाविशेषणातरानवच्छिन्नास्मदादृष्टशरीरविशेषनिष्ठजातिविशेषावच्छिन्नसंकेतितरामरावणादिपदेभ्योवा
क्यार्थधीरस्माकं कथंवानिर्विशेषणातीन्द्रियजातिविशेषावच्छिन्नबाचकमनःप्रभृतिपदेभ्योऽस्माकंशाब्दधीस्तत्रजातित्वादिनाश
क्तिग्रहेणप्रमुष्टजाति ॥ श्रीमतेरामानुजायनमः राम·

॥छ॥

सावच्छिन्नत्वनिरवच्छिन्नत्वाभ्यां तत्तत्पदार्थत्वादिति अथ स्वरूपतो रामत्वादिना शक्तिज्ञानासत्वात्कुतो रामपदार्थत्वादिना [illegible] चिन्
त्यवच्छिन्ने शक्तिघटितलक्षणासंभवात् अत्र तदानीं तन्नानां केषांचिन्नामकरणविधायकश्रुतिवशाद्रामादिपदे तदा [illegible] इव सर्वं तथाचेदा
वइदानींतनानां तु केषांचिद्रामादिपदे व्यासवाल्मीक्याद्युक्तरामप्रतिमादिनिर्माणोपयोगिलक्षणकांडार्थग्रहात्स्व [illegible] विशिष्ट
त्वांशं मनस्त्वादिप्रकारेण शक्तिस्मरणमिति तत्रापि विशेषणांशे मोषमंतरेण गत्यंतराभावादिति व [illegible] विवरं [illegible] त्वदु
कोविद्वांसः स्मृतेर्विलक्षणप्रकारतायां संस्कारानुभवयोस्तादृशप्रकारतायाः प्रयोजकत्वस्योद्बोधकविशेषप्रयोज्यं।
कतामाश्रित्योच्चैर्वने विशेष्यविशेषणभावांशे युद्बोधकविशेषस्यैव नियामकत्वसंभवात् प्रकारत्वविशेष्यत्वानं
तर्भावेन सामान्यतस्तद्विषयकस्मृतौ तद्विषयकत्वेनैव संस्कारानुभवयोर्हितुतापत्तेः रामरावणादिपदेभ्यः लक्षणया।
तत्तत्पदार्थत्वादिप्रकारक एवान्वयबोधः वस्तुतस्तु अनुगतोद्बोधकस्य [illegible] रूपतस्तत्प्रकारकशक्तिज्ञानासत्वेस्व
रूपतस्तत्प्रकारकस्मरणापत्त्यात्र तादृशज्ञानस्य हेतुत्वमावश्यकमि [illegible] त्वेन अथ सामान्यतो वक्तुं।
द्विविषयतावच्छेदकधर्मावच्छिन्नस्य सर्वेनाम शाक्यत्वे शक्तिभ्रमं वि [illegible] विश्लेखवादिनार्इदृशी गवयपदवाच्य इति
वत् अंत्यवाक्यं प्रसिद्धार्थकेपरसान्निध्यादिना तु सर्वेषामपि रामादिपदे इति बोध्यं स [illegible] प्रकारत्वाद्यनंतर्भावेन हेतुत्वेन
स्यापि स्वरूपतस्तत्प्रकारकस्म [illegible] ग्रहापेक्षामाह वस्तुतस्त्विति स्वरूप [illegible] स्मृतेरननुगतोद्बोधकसत्वे तादृश

वकोशाङ्कस॥

श॰ वा॰ नुगतेतिस्वरूपतस्तत्प्रकारकसंस्कारस्तदिरतिशेषः॥ तादृशज्ञानस्य॥ स्वरूपतस्तत्प्रकारकशक्तिज्ञानस्य तदेति तदुच्चारितत्पदादित्यादिःव्युत्प श॰ श्री॰
३४ त्तिविरोधः सामान्यतः शक्तेग्रहासंभवः तथा चोद्देश्यचैत्रत्वादि शाब्दबोधानुपपत्तिरिति भावः संबोध्यत्वयुष्मत्पदजन्यबोधाश्रयत्वेन वक्तिच्छा॥

नाकालांतरीय(देशांतरीण)पुरुषांतरीणबुद्धिविषयतावच्छेदकधर्मावच्छिन्नविषयकप्रतीतिः सर्वनाम्ना नजन्यते ऽपि
तु येयदायस्यबुद्धिस्थः तदा तदीयवाक्यात्तत्प्रकारावच्छिन्नविषयकैवेति नियमानुपपत्तिः स्वोच्चारणानुकूलबुद्धिविषयताव
च्छेदकावच्छिन्नस्य शक्तिविषयत्वे तु स्वपदस्य नानाव्यक्तिपरतया पदव्यक्तिभेदेन शक्तिभेदप्रसंगः अननुगमाद्व्युत्पत्तिविरोधश्च
एवं युष्मदस्मदोरात्ममात्रेन शक्तिः अपि तु स्वसंबोध्योच्चारणकर्त्रोरेवेति संबोध्यतावच्छेदकत्वोच्चारयितृतावच्छेदकत्वरू
पानुगतधर्मोपलक्षितचैत्रत्वादिकमेव प्रवृत्तिनिमित्तमित्यप्यसंगतं सामान्यतः संबोध्यतावच्छेदकत्वादेरनुगमकत्वे चैत्रस्य यु
ष्मत्पदसंबोध्यतानस्मात् युष्मत्पदात्पदांतरसंबोध्यमैत्रादेश्चैत्रोच्चरितादस्मत्पदात्पदांतरोच्चारयितुर्मैत्रादेः प्रतीतिप्रसंगात् द्वी
र एवेति स्वजन्यबोधाश्रयतयावक्तभिप्रायविषयतावच्छेदकत्वोपलक्षितधर्मावच्छिन्ने युष्मत्पदस्य स्वोच्चारणकर्तृता
वच्छेदकधर्मावच्छिन्ने ऽस्मत्पदस्य शक्तिः स्वीकरणीया तथा स्वत्वांतर्भावेनाननुगमतादवस्थ्यादिति चेन्न ९ विषयत्वं उच्चार
णकर्तृत्वं अस्मत्पदोच्चारणानुकूलकृतिमत्वं संबोध्यतेति॥ ज्ञानावच्छेदकत्वेन इच्छामात्रविषयत्वं न त्ववच्छेदकं वा यच्छरीरं तद्वृत्त्येककाली राम
नव्यक्तिद्वयावृत्तिजातित्वोपलक्षितधर्मविशिष्टावच्छिन्नात्मत्वं क्रमेण युष्मदस्मत्पदप्रवृत्तिनिमित्तमित्यर्थः चैत्रादिश्च चैत्राद्यवच्छिन्नात्मा ३४

देः नत्वं चैत्रत्वादिकं स्वोच्चारणेति प्रकारतावच्छेदकीभूतसंबंधावच्छिन्नत्वमवच्छेदकतायां विवक्षणीयं तेन समवायेन घटत्वविशिष्टवाचि... य
युक्तस्य तत्पदस्य न कालिकादिना घटत्वादिविशिष्टवाचकत्वप्रसंगः संबंधघटकतयेति संबंधमध्ये स्वसंबंधिकस्योच्चारणस्य... [illegible] ...वा [illegible]
न तत्र स्वपदार्थाप्रवेशेऽपि क्षतिरिति भावः ननु स्वाप्रवेशेऽपि संबंधप्रतियोगिभूतपदानां विशिष्यतत्तत्पदव्यक्तित्वेन निवेशा... [illegible] ...द
...रदुर्वार इत्यत आह तत्पदव्यक्तित्वेनेति ननु शक्तिभेदासत्वेऽपि तत्तत्पदव्यक्तित्वादिरूपधर्मावच्छेदेनैव शक्तिग्रहस्य विशिष्य घटत्य... ति

स्वोच्चारणानुकूलबुद्धिप्रकारावच्छिन्नविषयकत्वस्वजन्यत्वोभयसंबंधेन तदादिसर्वनामपदप्रकारकबोधविषयकः सौ
केऽभ्युपेयते तत्र स्वपदार्थस्य संबंधघटकतया तत्पदव्यक्तित्वेन पदानां न विषयता अपि तु तत्पदत्वादिरूपानुपूर्वीविशे-
षेणैवेति न पदव्यक्तिभेदेन शक्तिभेदः सामान्यतस्तत्पदत्वादिरूपानुपूर्वीविशेषावच्छेदेनैव तदुभयसंबंधावच्छिन्नबोध-
विशेष्यतानिरूपितसंबंधेन प्रकारताग्राह्येति न व्युत्पत्त्यनुपपत्तिः कालांतरीणबुद्धि... दानीं तत्तदादिपदोच्चारणानुकूलेति।
तद्विष ॥

...शाब्दबोधोद्देश्यतायाः सामान्यतो व्युत्पत्त्यनुपपत्तेरपूर्वं चैत्रत्वादिशाब्दबोधोद्दुरुपपादरत्प... [illegible] ...रेति अस्य व्युत्पत्तिप
दार्थेशक्तिग्रहेऽन्वयः तथा वाक्यार्थ... चैत्रत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यकतादशव्युत्पत्तेर्नानुपपत्तिरि... [illegible] ...नुपूर्वीविशेषधर्मितावच्छेदकीकृतसे
वतदुभयसंबंधावच्छिन्नतादृ... [illegible] ...ग्राह्येत्यर्थ इति केचित् तथा सति स्वज... [illegible] ...त्वप्रकारकबुद्धिप्रयोज्यत्वोभयसंबंधेन बोधप्रा
कारकतदादिविशेष्यकसंकेत... [illegible] ...क्ताभिधानं स्यादतोऽयं पक्षः रमते... [illegible] ...मिकवाचकताज्ञानस्य न हेतुत्वमि ॥ ॥ ॥

 तितदुभयसंबंधावच्छिन्नस्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितसंकेतीयविषयतावत्वसंबंधेनयादृशानुपूर्वीत्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वावच्छि
 न्नबोधप्रकारताघटितत्वावच्छिन्नविशेष्यकः संकेतस्यहोमिमतइतिनकोपिदोषः स्वोच्चारणानुकूलत्वनिवेशफलमाह कालांतरीणेति एतेनपुरुषांत
रीयबुद्धेः पुरुषांतरीयतदादिपदस्योच्चारणेननुकूलत्वंजितंतद्विषयतेति कालांतरीणबुद्धिविषयतावच्छेदकघटत्वावच्छिन्नविषयताकत्वसत्वेपि

यतावच्छेदकावच्छिन्नबोधेनोपदर्शितसंबंधेनतत्तदादिपदवैशिष्ट्यमतोनेश्वरेच्छायांतादृशबोधस्येतत्तदादिप्रकारेणभा।
नमिति नकालांतरीणबुद्धिविषयतावच्छेदकावच्छिन्नस्यैतत्तत्पदवाच्यता भगवत्संकेतीयतत्पदव्यक्तिप्रकारतानिरू
पिततथाविधसंसर्गविषयतांतःपातिन्याबुद्धिविषयतावच्छेदकावच्छिन्नविषयत्वविशेषणत्वेनविषयतायाएवतद्वा
च्यतारूपत्वादतोभ्रमंविनानतदवच्छिन्नबोधः तद्धर्मावच्छिन्नविषयताशालिबोधेपदांशेतद्धर्मावच्छिन्नविषयताघटि
तोत्तोभयसंबंधावच्छिन्नबोधनिष्ठविशेष्यतानिरूपितसंकेतीयप्रकारतारूपवाचकतायाः संसर्गतयाप्रकारतयावाज्ञा
नस्यहेतुत्वादन्यधर्मावच्छिन्नंबुद्धिस्थीकृत्यप्रयुक्तेपदेन्यधर्मावच्छिन्नविषयताघटितोभयसंबंधाव ॥०॥ ७॥ ७॥ श्री

बुद्धेः स्वोच्चारणानुकूलत्वाभावादितिभावः नकालांतरीणेतिघटोस्तितमानयेत्यादौ अवच्छिन्नत्वविषयत्वविशेषणत्वेनविषयतायाइतिअ
यतादृशविषयतावच्छिन्नत्वस्यैवनतुविषयतावच्छेदकवतइतिचेत् तादृशविषयत्वेआधेयतासंबंधेनविशेषणत्वस्यवाच्यत्वात् तादृश
विशेषणांशेविशेषणत्वेनविषयत्वादिकंवाच्यतावच्छेदकत्वादिकंपूर्वोक्तंस्मर्तव्यंतदवच्छिन्नबोधःकालांत ॥०॥०॥७॥०॥०॥०॥

रीणबुद्धिविषयतावच्छेदकावच्छिन्नबोधः तत्र शक्तिज्ञानस्य कथं भ्रमत्वमित्याकांक्षायामाह तद्धर्मेति वाचकतायाः इति तदापि पदवद्बोधव [illegible] न्तात्पर्य [illegible]
त्वात् तरीणबुद्धिप्रकारस्य तदानीं तन्नबुद्धिप्रकारैक्ये तदवच्छिन्नस्य तत्तदादिपदवाच्यत्वाद् क्रमन्येति तादृश्येवेति स्वसंबोध्यता [illegible] न्ताकेन
विषयताकत्वस्वजन्यत्वोभयसंबंधेन युष्मत्पदप्रकारको बोध विशेष्यक संकेतः एवं स्वोच्चारयितावच्छेदकधर्मावच्छिन्नविषयता [illegible] स्यत्वे

च्छिन्नसंकेतप्रकारतायाः असत्वेन तत्र तदवगाहित्वात् तस्य भ्रमत्वनियमात् युष्मदस्मच्छब्दस्थलेपि तादृश्येव [illegible] दनी
या अथ स्वसंबोध्ये युष्मदः स्वोच्चारयितर्यस्मदः शक्तौ देव्युवाच नयात्वयिहतेत्रैव गर्जिष्यत्याशुदेवताइत्यादि [illegible] वा
क्यादेवीकर्तृकमहिषासुरकर्मकघातादिबोधानुपपत्तिः तत्र देव्युच्चरितत्वस्य महिषासुरादिसंबोध्यत्वस्य वा [illegible] करे
षिकर्तृकासुरथकर्मकघातादिबोधस्य च योग्यताभ्रमादापत्तिः ऋष्यादिस्तादृ [illegible] योक्तृत्वात्सुरथादेस्त [illegible] त्वा
दितिचेन्न तत्र तादृशानुपूर्वीप्रकारेण सामान्यप्रत्यासत्त्या देव्यादिया क्यस्य [illegible] न [illegible] देवीमहिषासुरयोस्ता [illegible] क्यप्र
योक्तृत्वसंबोध्यत्वज्ञाने देवयुष्मदस्मच्छब्दादेवीमहिषासुरयोस्तादृशप्रती [illegible] चतत्रवक्त्र नुवादकवाक्ययो

यसंबंधेनास्मत्पदप्रकार [illegible] संकेतः तत्त्वार्थः स्वसंबोध्यत्वं स्वजन्यबोधा [illegible] प्राप्यविषयत्व [illegible] र्विभिन्नानु॥
सामान्यप्रत्यासत्त्येति सामा [illegible] नः प्रायेत्यादि आनुपूर्वीविशिष्ट [illegible] तदेतदन्यतरकालत्वादित्यनुमितौ दे
च्चरितयुष्मदस्मदयो [illegible] यत्किंचित्पदव्याप्तेः तदवच्छि [illegible] यात्विभिन्नेतित्वाह [illegible] गाजि

शा॰वा॰ तद्व्यक्तित्वादिनेति तद्व्यक्तित्वधर्मितावच्छेदकीभूतपदेष्वनुच्चरितत्वाभावनिश्चयेपीत्यर्थः एवमग्रेपि एतावतादेवीप्रत्ययमुपपादयन्नक्षिपन्त्ययं वारयति ए शा॰टी॰
३६ वमितिअस्मदीयत्वं अन्यकर्तृकत्वं अस्मदितिरेद ग्रास्वतंत्रोच्चारणानुकूलत्कृत्यवच्छेदकत्वोपलक्षितधर्मावच्छिन्नेशक्तिरित्यर्थः सच धर्मश्चैत्रत्वा
दिः अथप्रतिपादनद्वारेति वक्ष्यानुवादकवाक्ययोर्विभिन्नानुपूर्वस्थलसंग्रहार्थंस्वार्थः प्रकृतवाक्यघटकास्मच्छब्दतात्पर्यविषयः प्रकृतंऋष्यादि

पूर्वीतदानुवादकंवाक्यंतद्व्यक्तित्वादिनाविशेषदर्शनेपिआनुपूर्वीप्रकारेणदेष्वनुच्चरितत्वभ्रमेतादेवश्रोतुर्देव्यादिप्रतीतिस्त्वी।
कारेणानुपपत्त्यभावात् यत्रानुपूर्वीविशेषावच्छेदेनापिविशेषदर्शनंतत्रनेष्यतएवतत्प्रतीतिरिति एवमस्मदीयस्वार्थता
त्पर्यकोच्चारणानधीनोच्चारणरूपंस्वतंत्रोच्चारणमस्मत्पदप्रवृत्तिनिमित्तानुगमकंउक्तस्थलेऋष्याद्युच्चारणंदनतथातस्या
र्थःप्रतिपादनद्वारादेष्वनुच्चारणाधीनत्वादितिनास्मच्छब्दाद्दृष्यादिबोधःस्वातंत्र्येणाहंगच्छामीत्युच्चारणस्यापिकोगच्छती
त्यादिप्रश्नवाक्यशक्तिग्राहकवाक्योच्चारणाधीनतयास्वार्थपरत्वमुच्चारणविशेषणं प्रश्नादिवाक्यस्यचाहंगच्छामीत्यादि
प्रकृतवाक्यतात्पर्यविषयपरत्वाभावात्तदुच्चारणेविशिष्टव्यतिरेकःसुघटःआनुपूर्व्यासजातीयंयद्वाक्यांतरंतदुच्चारणा॥

अनुवादकवाक्यमिति तत्तात्पर्यविषयोदेवीतितदस्मच्छब्दाद्देववोधः एवंचशक्तिग्राहकवाक्यस्यस्वार्थतात्पर्यकत्वंदुर्वारंतद्घटकास्मच्छब्दस्य(
स्वरूपात्मकस्वार्थपरत्वादितिनशंक्यं यत्नुतत्रस्वपदंनास्मच्छब्दत्वावच्छिन्नपरं किंतुविशिष्यास्मच्छब्दपरं नचैवमननुगमःतादृशानधीनत्वकू रान॰
टस्यनिवेश्यत्वादितिसमाधानं तद्दृथानुच्छन्नरंवस्वशाब्दस्यानुगतार्थत्वाभावस्यसर्वनैयायिक ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ ३६

सिद्धत्वात् स्वार्थेति स्वेपदस्यानुवादकत्त्वस्यादिवाक्यघटकास्मच्छब्दपरत्वाच्चदेव्युच्चरितत्वभ्रमंविनैवतत्रदेवीप्रत्ययःसंभवतीत [illegible]
तिरित्युवाचेति मयात्वयीत्यादिवाक्याद्देवीकर्तृकोमहिषासुरकर्मको[illegible]यानइतिबोधःमहिषासुरमित्युवाचेतिवाक्याच्चमहिषासुर [illegible]
यातभोजनकवाक्यानुकूलकृतिमतीदेवीतिबोधः वाक्यार्थस्यकर्मताःप्रत्यायनायस्वयमितिपदंप्रयुक्तं ज्ञानानुकूलवाक्यंवचधात्वर्थः तदे
कदेशेज्ञानेतादृशघातनरूपवाक्यार्थस्यविषयत्वसंसर्गःअतएवरूपंनिरूपयतीत्यादौज्ञानानुकूलव्यापारेधात्वर्थेविषयत्वकर्मत्वं ननु अ

नथीवत्वंनिवेशयितुमशक्यं शब्दानुकरणस्थलएवसमीनानुपूर्वीकोच्चारणापेक्षानियमात् वाक्यार्थानुवाद [illegible]
नोऽर्थकवाक्यमात्रोच्चारणापेक्षात् तत्रस्वातंत्र्यापत्तेर्देवीरत्कात् वस्तुतस्तुवाक्यांतरस्यक्रियाकर्मतापन्नः व [illegible]
टकत्वेयास्वार्थः स्वघटितवाक्यार्थप्रत्यायनेच्छानधीनस्वोच्चारणमेवस्वतंत्रोच्चारणं अनुवादस्थलेवरस्तु [illegible]
क्यांतरस्यक्रियाकर्मतयातदर्थं घटितवाक्यार्थंप्रतिपादयितुमेवानुवादकोस्म[illegible]तवाक्यंप्रयुक्तेइतिनस्वा[illegible]
त्रंपश्येत्यत्रप्रकृतवाक्यस्यज्ञान[illegible]मतयाऽर्थंप्रतिपादयितुमेवा[illegible]तदुच्चारणस्यस्वातंत्र्यनिर्वाहायद
क्यां॥

[illegible]यत्वं तथासतिचैत्ररूपंनिरूपयती[illegible] द्वितीयापत्तेरित्युक्तं महावाक्यंन[illegible]वान्सुरयोभवत्विती च्छ
[illegible]दृशप्रत्यायनेच्छापचंतत्वामहंजा[illegible]णस्यस्वातंत्र्यनिर्वाहाय॥स्वघटित[illegible]दकोच्चरितास्मच्छब्दपरंएतेनस्वपद
[illegible]नास्म च्छब्दसामान्यमर्थःअस्मच्छ[illegible]ामीत्यादिअस्मच्छब्दोच्चारणस्यस्वातंत्र्यानुप[illegible]तदुच्चारणसंघटितवाक्यार्थ[illegible]शान्ति[illegible]

भिन्नेऽस्य अश्रीमत्त्वात् किंतु अन्तरसमच्छब्द एवेत्याकूतं तत्रवाक्यान्तरस्यास्मच्छब्दोच्चारणस्य तादृशेच्छाधीनभिन्नत्वात् पूर्वकल्पेऽस्वरसमाह एतेनेति अव्यवहितोक्तस्य छ·टी·
लोकस्य पाठस्याप्यनेकाप्युनि मो निपरे अयमहंपंडितइति जानातीत्यादौ तेन अहं पदेन अस्मदिति उच्चारयितर्येवास्मच्छब्दशक्तेरितिभावः तदेवनेति सर्वेषामस्म ३५
तरस्येति एतेनयत्रे चैत्रेणानुदीयाश्चैत्रः सुंदरइतिवाक्यादेववाक्यार्थंप्रतीत्याहंसुंदरइतिः युज्यते तत्र समानार्थकवाक्यान्तरोच्चारण
सापेक्षत्वेपिनस्वातंत्र्यक्षतिः नवापांडित्याभिमानिमो निपुरुषज्ञानपरस्यायमहंपंडितइतिजानातीत्यस्यस्वातंत्र्यापत्तिः अथैवंरी
त्याऽव्यवहितोक्तस्थलेऽहंपदेनोच्चारयितृपुरुषविषयकप्रतीतिर्वाणेप्यभिमानिनस्तेनप्रत्ययोऽदुरुपपादएवतस्योच्चारणाभावे
नासत्पदावाच्यत्वादिति चिन्मेवे स्वतंत्रोच्चारयितुः सर्वत्रास्मदर्थत्वेस्यादेवेयमनुपपत्तिः तदेवन स्वतंत्रोच्चरितास्मत्पदस्यैवतत्
हा यकत्वात् निरुक्तस्वतंत्रोच्चारणरहितस्यतुस्वघटितवाक्यार्थकर्मकवाक्यान्तरस्यक्रियाकर्तर्येवशक्तिः एवंचमयात्वयिहते
चैवेत्यादौ तादृशक्रियाइतिदेसुवाचेतिवेःक्यान्तरस्योक्तिक्रियैवमत्कर्तृत्वंदेयाइतिपूर्वोक्तमंत्रमविनैवतत्प्रतीतिरुपपादयितुं
शक्यते स्वघटितवाक्यार्थकर्मकवाक्यान्तरस्थक्रियात्वंचतादृशार्थकर्मकत्वेनवाक्यान्तरप्रतिपाद्यत्वं तेनाहंपंडितइति विद्वांसंपश्ये
त्यादौ दर्शनादिक्रियाया अस्मच्छब्दघटितवाक्या ॥ ० ॥
च्छब्दानांस्वतंत्रोच्चारयितर्येवशक्तिरितिनेत्यर्थः स्वघटितेति स्वमस्मत्पदं तादृशार्थकर्मकत्वेनेति तादृशार्थावच्छिन्नकर्मतानिरूपकत्वं राम
ततीयांतार्थः विद्वांसं जानंतं तेनरूपेणअस्मच्छब्दघटितवाक्यार्थविषयकत्वे ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ ३५

नवाक्यांतरेति इतिपदास्मत्पदघटितवाक्यांतरेत्यर्थः तादृशवाक्यार्थज्ञानिकत्वेन दर्शनप्रत्ययादिति भावः तस्य स्वघटितवाक्यार्थस्य इतिपदस्य [illegible]
कत्वादितिभावः वाक्यांतरप्रतिपाद्यतया वाक्यांतरजन्यत्वोपरक्तप्रतिपत्तिविषयतया क्वचित्तथैव पाठः तादृशवक्तृबुद्धिस्थक्रियाकर्तृ [illegible]
कारेण संभवतीति तद्ध्याऽस्मत्पदाप्रयोगादित्यालोच्याह स्वार्थेति धात्वर्थे धात्वर्थकावच्छेदके वा ज्ञाने वाक्यार्थस्य कर्मत्वाद्विषयत्वपदं [illegible]

र्थविषयकत्वसंभवेऽपि नेत्यस्मसमभिव्याहृतवाक्यांतराप्रतिपाद्यतयाननन्वकर्तुरस्मच्छब्दतः प्रतीतिः अर्थेतिपदघटि [illegible]
तरात्क्रियाप्रतिपन्नावेवं तत्कर्तुर्वाक्यांतरप्रतिपाद्यक्रियाकर्तृत्वेऽप्यहंतद्रूह एव च तद्घटितानुगमकरूपग्रहेणास्मच्छ [illegible]
वाक्याद्वाक्यार्थप्रतीतौ तस्येतिपदाद्यघटित्या वाक्यांतरात्क्रियाप्रतिपत्तिरित्यन्योन्याश्रय इति चेन्न वाक्यांतर ० जन्य [illegible]
प्रतिपत्तिविषय ० प्रतिपाद्यत [illegible] वक्तृबुद्धिस्थत्वस्यैव क्रियायां विशेषणत्वापगमात् प्रतिपत्तेः सर्वमपि प्रकरणादि [illegible]
शवक्तृबुद्धेर्यह संभवेनोऽस्मा [illegible] स्वार्थघटितवाक्यार्थविषयकत्वान्ति [illegible] क्रियाकर्तृतया वाक्यांतरप्रतिपा [illegible]
यावक्तृबुद्धिस्तद्विषयतावच्छे [illegible] निमित्तानुगमकमितित्तुसारं एवं [illegible] तावच्छेदकत्वस्य प्रवृत्तिनि ९

पडितरतिगच्छतीत्यादौ स्वघटित [illegible] त्वेऽपि तद्घटितक्रियाकर्तरि शक्तिरू [illegible] वाक्यांतराधीनप्रतिपत्त्यन्वयिप्रका
[illegible] नीयार्थः वक्तृबुद्धितया वाक्यं [illegible] विषयतावतिदेवीति स्वोच्चारणानुद [illegible] तेऽतोऽपि स्वोच्चारणानुकूलतया वि
[illegible] विषयतावच्छेदकधर्मावि [illegible] कत्वस्वजन्यत्वोभयसंबंधेनास्मत्पदे [illegible] त्वितिसंक्षेपः तेन समाप्तोऽनरी ॥ ॥ ।
[illegible]

…मारायंस्तोषः निरुक्तस्वतंत्रोच्चारणकर्तृत्वेनवक्तृबुद्धिप्रकारत्वंनिवेशयतां मिश्राणां मतं खंडयति उच्चारणेति उच्चारयितावच्छेदकेबुद्धि
…त्वस्याव्यावर्तकत्वात् कालांतरीणकृतेः स्वोच्चारणानुकूलत्वात्प्रतियोगिकोटौ प्रतिपत्ति प्रवेशे नामोन्याश्रयाभावाच्चेतिभावः तस्य अनुवाद

मित्तानुगमकत्वप्रवादोपि संगच्छते उच्चारणकर्तृत्वगर्भानुगमकशरीरेपि मिश्राणां बुद्धिस्थत्वनिवेशबीजं तु नावधारयामः एवं
युष्मत्पदप्रवृत्तिनिमित्तानुगमकनिष्ठसंबोध्यत्वमपि वाक्यांतरस्थक्रियाकर्मत्वेन स्वघटितवाक्यार्थानवगाहिनीयाजन्यप्रती।
तिस्तदाश्रयत्वेनेच्छाविषयत्वे अनुवादकेनयः संबोध्यते स न त्वनुवादकोच्चरितयुष्मच्छब्दनिरूपितनिरुक्तसंबोध्यतावान् ॰ न
स्यानुवादकपुरुषीयवाक्यार्थकर्मकोक्तिक्रियाघटितमहावाक्यार्थघटकयुष्मदर्थघटितावांतरवाक्यांतरप्रतीत्याश्रयत्वेनाभि
प्रायविषयत्वेपि तादृशाभिप्रायेपि तादृशावांतरवाक्यार्थस्य वाक्यांतरस्थोक्तिक्रियाकर्मत्वेनैवभानात् ॰ वक्तृप्रतिपाद्यता
ऽयुष्मदर्थघटितवाक्यार्थ ॰ कर्मकोक्तिक्रियाविषयता ॰ घटितायोवाक्यार्थकर्मकोक्तिक्रियाघटितवाक्यार्थस्तद्बुद्धि
यकेत्वविशिष्टप्रतिपत्त्याश्रयत्वेनैवानुवादकेच्छाविषयत्वात् यदिचेतिपदघटितवाक्यार्थप्रतीतिरूपफलेच्छाधीनायुष्म
दर्थघटितवाक्यार्थप्रतीतिविषयिणी तादृशं ॰ कयोच्चारण ॰ क्याथाशे प्रतिपाद्यत्वानवगाहिन्यपि तादृशवाक्योच्चार॥

नुकूलावक्तुरिच्छा संभवती॥ कपुरुषीयवाक्यार्थकर्मकोक्तिक्रियाघटितमहावाक्यार्थघटकयुष्मदर्थघटितावांतरवाक्यार्थप्रतीत्याश्र
यत्वेनाभिप्रायविषयत्वेपि तादृशाभिप्रायेपि तादृशावांतरवाक्या…स्योक्तिक्रियाकर्मत्वेनैवभानादितिकश्चित्पाठः वाक्यांतरस्थक्रियाकर्मत्वा

हेनीति तादृशीकर्मत्वेन वाक्यार्थावगाहित्वः प्रागुक्तविशेषणेनैव वारणात् इदं स्वघटितेति त्वं युष्मत्पदं वाक्यार्थो महिषासुरहननं तत्राप्यमो ...
स्वघटितवाक्यांतरस्थक्रियाप्रतिपत्तावेव तत्कर्मत्वग्रहेण तद्घटितानुगमकरूपग्रहाद्युष्मच्छब्दघटितवाक्यात्तदर्थप्रतीतिः तस्यां च तस्यारतिः
स्थित्या वाक्यांतरात् क्रियाप्रतिपत्तेः स्वघटितवाक्यार्थक्रमकत्वेन वाक्यांतरप्रतिपाद्यतयावक्तृबुद्धिस्थक्रियाप्रवेशेनादृशबुद्धेन युष्मत्पदप्रयोग
तिवद्दृशो ... मादाया नु ... संबोध्यस्य संबोध्यतापत्तिरिति मन्यते तदा वाक्यांतरार्थप्रतीतीच्छाधीनत्वमपीच्छाविशेषणं द्रष्टव्यं
प्रतिमयात्त्विषिहन्तेत्रैवेत्यादौ युष्मच्छब्दात् असुरयादिविषयकप्रतीतिः एवमभ्रांतस्य ततो महिषासुरादिप्रतीतिनिर्वाहाय ...
तरस्य स्वघटितवाक्यार्थकर्मकक्रियाकर्मण्यपि युष्मदः शक्यं तैः स्वीकरणीयं ततो देवी महिषासुरमित्युवाचेति वाक्यस्य क्रिया ...
कर्मत्वं महिषासुरादेरिति तस्यार्पितत्वयीत्यादिशब्दार्थतोपपत्तिः अत्रापि पूर्ववत्स्वघटितवाक्यार्थविषयकत्वान्वितक्रियाकर्मता
वाक्यांतरप्रतिपाद्यत्वेन यावक्तृबु ... नावच्छेदकत्वे ... गतानां महिष ... प्रवृत्तिनिमित्तत्वं बोध्यं संबोध्यत्व
घटितानुगमकशरीरे च बुद्धिवि ... त्वनिवेशनं मिश्रोक्तमनुपादे ... तावच्छेदके बुद्धिप्रकारत्वस्याव्या।
वर्तकत्वात् अथ तात्पर्यसत्त्वेह ... ।जानातीत्यादिचैत्रवाक्यस्यार ... पेप्रतीयते तत्र चैत्रस्य ॥ ० ॥
... अत्रापीति प्रकृते तादृशत्वि ... स्वघटितवाक्यार्थानवगाहिस्वजन्यप्रती ... यत्वे ... च्छाविषयत्वेन च व ... षयताद
... नमिश्रोक्तमनुगमकरू ... पत्वेति अव्यावर्तकत्वादिति कालां ... च्छावारणाय तत्रेच्छायावक्तृ ... व ॥

वरेस्वमी ... प्रतियोगिकोटिनिविष्टप्रतिपत्त्याऽन्योन्याश्रयाभावाच्चेतिभावः अनधीनत्वादीत्यादिनावाक्यांतरस्थक्रियेत्यादिविशेषणसंबोध्ये एवयु रु.टी.
क्ति॥ स्वप्रतियोगिकोटिनिविष्टप्रतिपत्त्याऽन्योन्याश्रयाभावाच्चेतिभावः ... त्वयोर्विशेषणांतरंवत्साजयिष्यन्नाह अथेतिपरिग्रह
३९ स्यदनुच्चारयितर्येवचास्मदः शक्तिमवस्थापयितुं तयोः शक्यंतरसंबोध्यत्वोच्चारयितृत्वयोर्विशेषणांतरं
स्वघटितवाक्यार्थकर्मकक्रियाकर्तृत्वाभावानदुच्चारणस्यनिरुक्तस्वातंत्र्याभावाच्चानुपपत्तिः एवंमैत्रत्वयाभुक्तमितिमयाऽ
श्रुतमित्यादौमैत्रस्यपुरुषव्यत्ययेनप्रत्यायनानस्यवाक्यांतरस्यक्रियाकर्मत्वस्यानिरुक्तेच्छाविषयत्वरूपसंबोध्यत्वस्यचाभावा
त्कथमुपपद्यतामितिचेन्नहि नस्वातंत्र्यमुच्चारणविशेषणं संबोध्यत्वघटकेच्छायानिरुक्तेच्छानधीनत्वादिविशेषणमप्यु
पेक्ष्यमेव मयात्वयीत्यादौतात्पर्यविरहादेवानुवादकतत्संबोध्यकर्मयात्वयी त्यादिनाप्रतिपादनोपपत्तेः नचैवंबुद्धिविषय
तावच्छेदकरूपावच्छिन्नएवयुष्मदस्मदोरपिशक्तिरास्तांकिंसंबोध्यत्वोच्चारयितृत्वावच्छेदकावच्छिन्नेशक्तिस्वीकारेणतादृ
शविरहादेवातिप्रसंगभंगादितिवाच्यम् तात्पर्यसत्वेपिचैत्रस्त्वरितादहंकरोमीतिवाक्याच्चैत्रबोधयितुंतंप्रत्युक्तात्वंगच्छेत्या
दिवाक्याच्चोच्चारयितृत्वसंबोध्यत्वभ्रमंविनामैत्रादिबोधस्यसर्वानुभवविरुद्धत्वात् अन्यथाऽन्यतात्पर्येणस्वरसतएवतथाप्र
योगापत्तेः इदंत्ववधेयं अयंपंडितइतिजानातीत्युवाचेत्यादिस्थलेसर्वत्रवाक्यार्थस्यकर्मतानसंभवतिबाधितवाक्यार्थस्थले
नदसंभवात् नचबाधितवाक्यार्थस्थलेभ्रमरूपेवतत्कर्मत्वप्रतीतिरितिवाच्यंविशेषा॥ नन्वेवमपिमयात्वयीत्यादौतात्पर्यभ्रमस्य राम
कल्पयितुमशक्यत्वेपि अयमहंपंडितइतिजानातीत्यादौकस्यचिद्भ्रमसंभवादस्मच्छब्दाद्धत्वबोधा॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ३९

पत्तिरित्याशंकामुद्धरतिमितिपदस्थलेवाक्यार्थभानमेव नकुतोऽनुवादकतत्रबोध्यमानप्रसंग इत्याशयेनप्रथममूलस्यकर्मत्वंदूषयति इदंत्विति नाभि [illegible]
पर्यकेऽयंपंडितइतिजानातीत्यादौ आहार्यस्यासार्वत्रिकत्वादाह विनापीति विशेषणंपंडितत्वादिविशेष्यमहमादि विशेषदर्शी अयंनपं [illegible]
नृ धात्वर्थेजानातीत्यादौ उदाचेत्यादौत्वाह धात्वर्थतावच्छेदकस्यापि धात्वर्थत्वादिति शब्दार्थस्यक्रियाविशेषणत्वइतिशब्देनेतिवाक्यस्य [illegible]
दर्शिनामपिभ्रांतिज्ञेन [illegible] गात् तस्यवाक्यार्थज्ञानासंभवेनतदनुपपत्तेः नवाहार्यवाक्यार्थज्ञानादेवविनापिविशिष्टवाक्या [illegible]
बुद्धि विशेष्यणप्रकारकत्वविशेष्यविशेष्यकत्वाभ्यांविशिष्टज्ञानादेववाविशेषदर्शीनथाप्रयुंक्तइतिवाच्यं एवमपिविशेष
दर्शिनांभ्रांतिज्ञपुरुषीयतथाविधवाक्यार्थबोधानुपपत्तेर्वक्तलेपत्वात् तस्मात्तत्रेति पदंनतद्वाक्यप्रतिपाद्यतावच्छेदकीभू
ततेनद्धर्मावच्छिन्नपरं अपितुतत्तद्वाक्यजन्यज्ञानसमानाकारपरं ताद्दशश्चेतिपदार्थोऽभेदसंबंधेनयथासंभवंधात्वर्थेधा
त्वर्थतावच्छेदकेचज्ञानेविशेषणमित्येवोपगंतव्यं तथाचसर्वत्रैवयुष्मद्धटितावांतरवाक्यार्थस्थलेइतिपरंतत्परमेव ताद
शंवाक्येनगवित्ययमाहेत्यादौगवादिपदवत्स्वरूपमेवेतिमिदंनपरामर्शार्थमुपस्थाप्यते ननुयुष्मदस्मच्छब्दार्थघटितोवा
क्यार्थइतिसंबोध्योच्चारणकर्तरि [illegible] ोःशक्तिरिति त्वंस्थूलःअहंस्थू [illegible] त्वंस्वर्गीभोक्ष्यसेऽहंस्वर्गीभोक्ष्यइत्युभय॥

[illegible] श्रवणद्वारातद्वाक्यजन्यज्ञानसम [illegible] नितिशब्देनपरामृश्यतइतिनियमात् त [illegible] परामर्शार्थंतद्वाक्योच्चारणापेक्षेतिभावः संबोध
[illegible] तत्रतिपत्तिविषयत्वउच्चारि [illegible] चाहपिधंअवच्छेदकत्वाश्रयस्वरूप [illegible] धर्मेसदितितत्रयुक्तोशक्तिभेदेमाह त्वंस्थूलइत्यादि ॥ ॥

...रेत्र... न्या·टी·

१ ॥ स्व धेयं बुद्धिप्रकारत्वेनैव वक्तृतात्पर्यप्रकारत्वेन धर्मानुगमः यथा पश्चन अथमुज्जने इत्यादौ यत्तु अथशब्दस्यानंतरे लक्षणा तच्च ध्वंसाधेक

...क्रमनुश्रुतितस्य क्रियायाम् अभेदान्वयः क्रियाविशेषणत्वात् द्वितीयांतत्वं च ध्वंसे चावधितया पूर्ववाक्यस्य क्रियापदार्थान्वय इति यद्यप्यनंत

५० ...लक्षण। धर्मीत्वं अव्ययान्यनाम्नः क्रियायामभेदे नैवान्वयात्तस्याश्रयत्वसंबंधेनान्वयः ध्वंस एव तदानन्तु लाघवात् अथपदोत्तरखलुप्रसन्नम्यासमान

रक्षणव। ...र्थ इति विधिः फलाभ इति तदुभयमप्यसत् एवमप्यथशब्दो निरूप्यते इत्यादौ उपमानत्वनिरूपणोपस्थापकाभावात् तदानंतर्यालाभापत्तेः

कालीनत्वा। ...पराप्रेव तदनंतरे लक्षणाया एव मापत्वात् एवं वाच्यातिरिक्तत्वं पुनर्देयं आविर्भवतीमादौ प्रकरणाश्रयादेरेवाविरायथर्थतोपगमात् वस्तुतस्तु प्र

तदर्थलक्षणा ...नंतर्येण अथशब्दस्य शक्तिः उपमाननिरूपणस्य चोपमानं निरूप्य तेरातिपूर्वग्रंथेन प्रक्रमएव अथोपमाननिरूपणाद्यात्मकावच्छुपरक्तानंतर्य

क्तं तत्क्रियायां ...द्वाच्यत्वे शक्त्यानंत्यप्रसंगः तदनुपयोगेणानंतर्यमात्रस्य तद्वाच्यत्वे उपमाननिरूपणाद्युपरक्तानंतर्यप्रत्ययानुपपत्तिः न च पूर्वग्रंथाक्षिप्त उप...

स्याथश ...निरूप्यत इति वाक्यानुषंगात्तदुपस्थापितोपमाननिरूपणादेः प्रकृतार्थशब्दार्थीभूतानंतर्येऽवधित्वेनान्वयादवधिविशेषोपरक्तानंतर्यलाभः सं

मानं ...नि बाधे आख्यातार्थविशेषणतयोपस्थितस्य निरूपणादेरवश्यं स्वशब्दार्थानंतर्ये विशेषणत्वेनान्वयासंभवात् एकत्र विशेषणतयोपस्थि

भवं ...कविशे षणत्वेनान्वयं अंकोक्षाविरहात् उपमानं निरूप्यत इत्यादितो निरूपणकर्मत्वादिनोपमानादेर्बोधेप्युपमानकर्मत्वादिविशि

नस्याम ...प्यानंततादृशनिरूपणादेरानंतर्यावधित्वेनभानासंभवाच्च विविच्य अवधिभूतोपमाननिरूपणाद्यंतर्भावेणैवाथशक्तिस्वीकारेण...

ननिरूपण। ...तु तात्पर्यविषयतावच्छेदकत्वेनोपलक्षणीभूतानुगमकधर्मेण तत्तत्क्रियावृत्तिविशेषाणामनुगमाच्च तन्मैक्यसंभवात् बुद्धिविशेषवि

र्ववाक्यस्य धा ...कत्वरूपोपलक्षणीभूतानुगतधर्मेण घटत्वपटत्वादिरूपसर्वनामबोध्यतावच्छेदकविशेषाणां सर्वनामशक्यतावच्छेदकतयातदी राम:

षयतावच्छे ...यशक्यैक्यात् अथैवमपि सामान्यतः पूर्वत्वस्याख्यावर्तकतया स्वपूर्वत्वमेवो ॥०॥ ०॥०॥ ५०

कानुगम[illegible]धमनिवेश्यमिति स्वपदार्थाननुगमात्कथं शक्यैक्यमेवं इत्थंवाक्यस्थधातुतात्पर्यविषयतावच्छेदकावच्छिन्नानंतर्यविषयकत्वस्वजन्य
बोधमयसंबंधेनाथपदप्रकारकबोधविशेष्यकसंकेतस्यैक्यात् तदादिशक्तिस्थले सामान्यतो बुद्धिविषयतावच्छेदकत्वस्याव्यावर्तकतया स्वप्रयोगानु
कूलबुद्धित्वेनैव निवेश्यतया स्वत्वाननुगमेन शक्तिभेदप्रसंगस्य शक्तेः स्वजन्यत्वस्वोच्चारणानुकूलबुद्धिविषयतावच्छेदकावच्छिन्नविषयताकत्वोभ
यसंबंधेन तदादिपदवद्बोधविशेष्यकत्वमुपगम्यैव परिहारवत् उपमाननिरूपणत्वादेरुपमानं निरूप्यते इतीत्थंवाक्यस्थधातुप्रतिपाद्यतानवच्छेद
कत्वात्तात्पर्यविषयं तत्र शाब्द[illegible]रमर्थ तस्मादृशरूपेण तत्तत्क्रियाबोधानादृशरूपस्य तत्तद्वाक्यस्थधातुतात्पर्यविषयतावच्छेदकत्वमक्षतं अ
नुमानलभ्यतावच्छेदकत्वं[illegible]त्वत्वादेर्धूमोस्तीत्यादिवाक्यतात्पर्यविषयतावच्छेदकत्वात् निरूपणयोः पौर्वापर्यकथनं तु सिद्धसाध्यसमभिव्याह
लेऽस्य तयोर्हेतुहेतुमद्भावस्य लभ्यलाभार्थं सिद्धसाध्यसमभिव्याहारस्थले यस्य यदपेक्षया प्राक्कालीनत्वरूपसिद्धत्वं प्रतीयते असति बाधके तस्य
तद्धेतुत्वं यस्य यदपेक्षयोत्तरकालोत्पत्तिकत्वरूपं यत्समानकालीनप्रागभावप्रतियोगित्वरूपसिद्धत्वं प्रतीयते असति बाधके तस्य तद्धेतुत्वं यस्य
यदपेक्षयोत्तरकालोत्पत्तिकत्वरूपं यत्समानकालीनप्रागभावप्रतियोगित्वरूपं वा साध्यत्वं प्रतीयते तस्य तद्धेतुकत्वं प्रतीयते इति व्युत्पत्तेः पक्त्वा भुं
क्ते पाथः पिपासितः तृषा शाम्यतीत्यादितः पाकभोजनयोः पानतृषाशान्त्योः पौर्वापर्यवन्मिथो हेतुहेतुमद्भावस्यापि लाभात् यत्र च चैत्रोऽपाक्षीदिदा
नीं भुंक्ते इत्यादौ पाकभोजनयोर्मिथः पौर्[illegible]च्छेदतो न लभ्यते निष्ठान्तादेरभावात् तत्रापि पाककृतो वर्तमानकालापेक्षयाऽतीतत्वस्य भो
जनादौ वर्तमानकालवृत्तित्वस्यैव [illegible] तत्र यद्वर्तमानकृतिजन्यं तद्वर्तमानकालापेक्षया अतीतायाः कृतेस्तज्जन्योत्र र मिति व्याप्तेरर्थतो
[illegible] पौर्वापर्यलाभे तन्मिथो हेतुहे[illegible]लाभः यत्तु मिथ्ये रुक्तं निरूप्यते इत्यस्य वर्तमानार्थकलट्प्रत्ययान्तत्वेन शब्दनिरूपणस्य साध्यतये
[illegible]रिति तन्न आनंतर्य व[illegible]वोपमानशब्दनिरूपणयोः पौर्वापर्यरूपसिद्धत्वसाध्यत्वयोः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
[illegible]

४१ कृ. ठी.

तएवं तयोर्हेतुहेतुमद्भावलाभसंभवेन वर्त्तमानकालोत्तरकालीनत्वरूपसाध्यत्वबोधस्यानर्थकतया वर्त्तमानार्थकलट्प्रत्ययै[illegible]त्याः अनुपयो
गी[illegible] वर्त्तमानार्थकलट्प्रत्ययं विनापि पक्त्वा भुक्त्वा वा इत्यादौ पाकभोजनार्थेर्हेतुहेतुमद्भावबोधाद्वर्त्तमानकालघटितसाध्यताबोधस्यासार्वत्रिकतया
मिथो हेतुहेतुमद्भावबोधे सर्वत्र तदपेक्षाया असंभवाच्च यदपि च स्वध्वंसोत्पत्तिकत्वरूपानंतर्यावधित्वं प्रतियोगित्वमुपमाननिरूपणस्य लभ्य
ते नन्वेवं शब्दनिरूपणापेक्षया सिद्धत्वं शब्दनिरूपणोत्पत्त्यधिकरणध्वंसप्रतियोगित्वरूपं लब्धं न तु वर्त्तमानकालापेक्षयासिद्धत्वं न च तत्र शब्द
निरूपणापेक्षया सिद्धत्वलाभादेव शब्दनिरूपणहेतुलाभो निर्वाह्यतामिति वाच्यं तथा सति परस्परनिरूपितसिद्धसाध्यभावबोधकसमभिव्याहारादे
व सिद्धसाध्ययोर्हेतुहेतुमद्भावलाभस्याभिप्रेतत्वे शब्दनिरूपणे उपमाननिरूपणस्यानंतर्यावधित्वलाभेनैव तद्रूपोपमाननिरूपणावधिकसाध्यत्व
लाभनिर्वाहेण तज्जन्यतालाभोपपत्तिर्मिश्राणां वर्त्तमानार्थकलट्प्रत्यया[illegible]न वर्त्तमानकृतिजन्यत्वलाभेन वर्त्तमाने प्रतियोगित्वरूपवर्त्तमानकालाव
धिकसाध्यत्वलाभाय वर्त्तमानार्थकलट्प्रत्यये तत्त्वकथनविरोधात् न च वर्त्तमानकृतिजन्यतयाभासमाने शब्दनिरूपणानंतर्यलाभे वर्त्तमानकृति
जन्यनिरूपणे निष्ठानंतर्यावधित्वेनोपमाननिरूपणे वर्त्तमानध्वंसप्रतियोगित्वरूपवर्त्तमानकालापेक्षयासिद्धत्वमनुमातुं शक्यत इति वाच्यं वर्त्तमा
नस्यानंतर्यस्यापि वर्त्तमानकृतिजन्यनिरूपणनिष्ठानंतर्यावधित्वसंभवेन व्यभिचारात् मैवं लडुपस्थाप्यवर्त्तमानकृतावेवाथशब्दार्थस्यानंतर्य
स्यान्वयः तथा च वर्त्तमानकृतिनिष्ठानंतर्यावधित्वस्योपमाननिरूपणलाभात्तेन वर्त्तमानध्वंसप्रतियोगित्वमनुमातुं शक्यते वर्त्तमानकृत्युत्पत्त्यधि
करणध्वंसप्रतियोगित्वस्य तादृशसिद्धत्वव्याप्यत्वादिति वर्त्तमानकालापेक्षयासिद्धसाध्यभावबोधकसमभिव्याहारादेव हेतुहेतुमद्भावलाभ इति त
दपि न पक्ष्यत्यथ भोक्ष्यते इत्यादौ तदुपस्थापकपदाभावात् तथापि सिद्धसाध्यसमभिव्याहारेणाभिधानस्य हेतुमद्भावपरताया औत्सर्गिकत्वात्तद्धे
तुकत्वेन निर्देष्टृपुरुषाभिप्रायविषयत्वरूपतत्परत्वलिंगकानुमानविषयोऽसाविति न दोषः तद्वाचकाल्लक्षणयैव वा तच्छाब्दबोधः शब्दनिरूप

विशेषणेहीतिन्यायाच्छाब्दप्रमाकरणस्यनिरूप्यशब्दस्यनिरूप्योपमाने जन्यत्वान्वयपर्यवसानामात एवयत्रालेऽपूर्ववाक्यस्थक्रियोत्तरत्वंउत्तरवा
क्यस्थक्रियापूर्वत्वंचप्रतीयतेतत्रेदंरूपवरीतिः यथायोब्राह्मणायावगुरेत्तं शतेनयातयादित्यादौ अत्रगुरीउद्यमनेइत्यस्यधातोरर्थउद्यमःकृतिरे
क्रियार्थोपपदस्यचकर्मणिस्थानिनइतिसूत्रेणोपायोपेयभावापन्नार्थयोर्धात्वोरुपायार्थकधातुप्रयोगेसतिउपेयार्थकाप्रयुक्ताधातुकर्म
याविवक्षितस्यवाचकाच्चतुर्थीनिरर्थकेणतुमुन्नंतहन्धातुकर्मतया विवक्षितस्यवाचकाद्ब्राह्मणपदाच्चतुर्थीविधानात्वधोद्देश्यकत्वंचतद
आश्रयत्वमाख्यातसामान्यार्थः हेतुहेतुमतोर्लिङितिसूत्रेणहेतुत्वहेतुमत्त्वयोर्लिङोर्विधानात् हेतुत्वंपूर्वत्वंहेतुमत्त्वमुत्तरत्वंचतदर्थः स
चैष्टकृते शतयातनापूर्वकालावच्छिन्नत्वंउत्तरत्वंब्राह्मणवधोद्यमोत्तरकालावच्छिन्नत्वं नचपूर्वकालावच्छिन्नत्वमात्रंउत्तरकालावच्छिन्न
मात्रं लिङोरर्थोऽस्तुसमभिव्याहृतधातूतस्यावधिलाभइतिवाच्यं।। समभिव्याहृतधातुनातन्निष्ठकृतिकलिङर्थाश्रयत्वरूपविशेष्यांतरावरु
द्धविरूपोक्तियायाअन्यत्रान्वयितयाबोधनासंभवात् पूर्ववाक्यस्थधात्वर्थेएकप्रत्ययार्थविशेषितप्रकारस्यार्थान्वयस्यध्यानमावाहितंश्रीक्त
ण्णंनमेदित्यादौबहुशोदृष्टत्वात् तथाचशतयातनापूर्वकालावच्छिन्नंब्राह्मणवधोद्देश्यककृत्याश्रयतावान् तैयमः ब्राह्मणवधोद्यमोत्तरका
लावच्छिन्नंशतयातनांविंतकुर्यादितिबोधः एवंचबोधविशेष्यकः स्वोत्तरवाक्यस्थधातुप्रतिपाद्यतावच्छेदकावच्छिन्नपूर्वकालावच्छिन्नत्व
विषयकत्वस्वजन्यत्वोभयसंबं[illegible]निरूःपदप्रकारकसंकेतएकः स्वपूर्ववाक्यस्थधातुप्रतिपाद्यतावच्छेदकावच्छिन्नोत्तरकालावच्छिन्नत्ववि
[illegible]त्वस्वजन्यत्वोभयसंबंधे[illegible]प्र[illegible]कारःबोधविशेष्यकसंकेतोऽन्यइतिईदृशदिशासुकुशाग्रमतिभिरन्यत्र. ॥
[illegible]

का॰टी॰

।-घा- सर्वपदस्य: सर्वपदप्रवृत्तिनिमित्तं यत्रेति सर्वे घटाः प्रमेया इत्यादौ यत्रेति॥ सर्वे घटा जातिमन्त इत्यादौ कथंचित् विधेयकोट्यवधिकावगाहितया संशयः घटत्वं

४२ त्रैव युष्मदस्मदोर्मुख्यत्वात्संबोध्योच्चारयितृशरीरतादृशात्मनोरेव युष्मदस्मदर्थता बोध्या सर्वे घटा रूपवन्त इत्यादौ सर्वपदादुद्देश्यता
वच्छेदकघटत्वावच्छिन्नस्याशेषताप्रतीतेरशेषत्वं सर्वपदार्थः नन्वत्राशेषत्वं न विधेयशून्यास्त्विति तन्न तदुद्देश्यतावच्छेदकावत्त्वं
केवलान्वयिनो यत्र विधेयता तत्र विधेयशून्यत्वस्याप्रसिद्धेः यत्र विधेयशून्ये उद्देश्यतावच्छेदकीयसंबंधविशेषेणवृत्तेरप्रसि
द्धिस्तत्र सर्वे घटा जातिमन्त इत्यादौ वगत्यभावापत्तेश्च पदान्तराद्युपस्थिते उद्देश्यतावच्छेदकघटत्वादिविशिष्टे सर्वपदोपस्था
प्यव्याप्तिविशिष्टघटत्वाद्यवच्छिन्नस्य कथंचिदन्वयसंभवेऽप्यनुभवविरोधाच्च घटत्वत्वाद्यनुपस्थितिदशायामपि सर्वे घटा
इत्यादिवाक्यादन्वयबोधस्यानुभविकतया व्याप्यत्वेनैव घटत्वादेः सर्वपदार्थत्वस्य स्वीकरणीयतया तज्ज्ञान्यबोधस्य तद्धर्मि
तावच्छेदकतया विपरीतविषयकसंशयाविरोधित्वेनाकिंचित्करत्वापाताच्च नापि तत्तदुद्देश्यतावच्छेदकव्याप्यकतद्विधे।
यवत्त्वं तदवच्छिन्ने विधेयांशेऽन्वयप्रसंगात् नापि विधेयान्वयिव्यापकतापर्यन्तमेव सर्वपदार्थः नामार्थयोरभेदान्वयबोधस्यानु
त्पन्नत्वात् नाप्यभेदेन रूपवदाद्यात्मकविधेयान्वयी घटत्वादिव्यापक एव तदर्थः तथा सति सर्वे वेदाः प्रमाणमित्यादौ सर्वपद। रामः
स्यप्रमाणपदेनैव सामानाधिकरण्यात्समानलिंगवचनकत्वापत्तिः सर्वे घटा वर्तन्त इत्यादौक्ति ॥ ४२

रूपव्याप्यं नवेति संशयः तदवच्छि ॥०॥०॥०॥०॥०॥०॥०॥०॥०॥

न्ने घटत्वादिव्यापकरूपावच्छिन्ने व्यापकता तत्तदुद्देश्यतावच्छेदकसमानाधिकरणभेदप्रति

योगितानवच्छेदकत्वं क्रियारूपेति क्रियाविशेषणानां क्लीबत्वमित्यनुशासनात् यत्तु पचतीत्यादावेकवृत्तिः प्रकारः गच्छतीत्यादौ त्वाश्रयतासंबंधेनाग
यारूपविधेये व्यापकस्याभेदान्वये सर्वपदस्य नपुंसकत्वापत्तिश्च व्यापकतायां भेदान्वयोपगमे नामार्थधात्वर्थयोर्भेदान्वयस्विर।
हभंगापत्तेः यत्तु अशेषत्वं न सर्वपदार्थः उद्देश्यतावच्छेदकावच्छेदेन विधेयान्वयोपगमादेव तल्लाभोपपत्तेः किंत्वनेकत्वमेव अ
नेकत्वंचोद्देश्यतावच्छेदकसमानाधिकरणभेदप्रतियोगित्वं अतएव च सर्वं गगनं शब्दवदित्यादयो न प्रयोगाः एवंच सर्वे घटा
इत्यादौ घटनिष्ठान्योन्याभावप्रतियोग्यपि भिन्ना घटा इत्यर्थः प्रतीयते न चैवं घटत्वादिसामानाधिकरण्यमात्रेण विधेयान्वयतात्प
र्येण सर्वे घटा नीला इत्यादिप्रयोगापत्तिः सर्वपदार्थविशेषितोद्देश्यतावच्छेदकावच्छेदेनैव विधेयान्वय इति नियमात् सर्वं प्र
मेयमित्यादौ प्रमेयत्वादिविधेयके उद्देश्यवाचकं वस्त्वादिपदमध्याहृत्यैव प्रतीतिः अन्यथोद्देश्यतावच्छेदकव्याप्यधर्मानुप
स्थित्या तद्व्यापकतार्थकत्वेप्यनुपपत्तेरिति तदपि न युज्यते गगनादावपि द्वित्वावच्छिन्नतद्भेदसत्त्वेन सर्वपदस्यानेकत्वार्थक
त्वमभ्युपगम्यापि सर्वं गगनमित्यादिप्रयोगस्य दुर्वारत्वात् तत्तदुद्देश्यतावच्छेदकसमानाधिकरणभेदप्रतियोगितावच्छेदक
त्वस्य तत्तदुद्देश्यतावच्छेदके सर्वत्र बाधितत्वेन तत्प्रतीतेर्दुरुपगमत्वात् सामान्यतः प्रतियोगिवृत्तित्वस्य वृत्तिमद्वृत्ति
त्वान्यप्रतियोगिवृत्तयो ये ये तादृशभेदास्तद्भेदकूटस्य च दुरवगम ॥

मनं [illegible] दमिति तन्न आश्रयतारूपाख्यातार्थभानेपि क्रियारूपे विधेयकोटिस्थे इत्यर्थोपगमेनासंगत्यभ [illegible] कस्व

शं·वा· नाधिकरण्योभयसंबंधेनप्रतियोगिताविशिष्टा सोयउद्देश्यतावच्छेदकसमानाधिकरणोभेदस्तत्प्रतियोगित्वमनेकत्वमित्युक्तौत्वाह असुवेति अत्रैवे रू·टी·
५२ शिष्ट्यं व्यासज्यवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वंप्रतियोगिताविशेषणमितिमुह्यतः प्रत्युक्ताः अनुभवविरुद्धतयेति नीलपर्वतत्वसामानाधिकरण्येनवह्न्यभाव
बुद्धिसत्वेनीलपर्वतोवन्हिमानितिपर्वतत्वावच्छेदेनविशिष्टबुद्ध्यापत्तिभयेनेत्यर्थः इतितुनसत् तादृशविशिष्टबुद्धेर्नीलपर्वतत्वसामानाधिकरण्ये
नविशिष्टबुद्धिरूपत्वेपिस्थापत्तेः तस्यांतदवच्छेदेनविशिष्टबुद्धित्वाभावात् तस्मात्तादृशसंसर्गतायाअप्रामाणिकत्वंहेत्वाभाससामान्यनिरुक्तौग्रं

तयातद्विशेषणेनद्वित्वावच्छिन्नभेदव्यावृत्तेरपिहेयत्वात् अस्तुवायथाकथंचित्तद्व्यावृत्तिस्तथाप्यनेकत्वमात्रस्यसर्वशब्दा
र्थत्वेऽवच्छेदकावच्छेदेनान्वयेऽवच्छेदकैकदेशव्यापकताबोधस्यानुभवविरुद्धतयासर्वेघटारूपवंतइत्यादौघटनिष्ठभेदप्रति
योगिघटत्वस्योद्देश्यतावच्छेदकतयाशुद्धघटत्वव्यापकत्वभानानुपपत्त्याघटत्वसामानाधिकरण्येनरूपादिमदन्यत्वस्यनिश्च
यदशायामपितादृशवाक्याच्छाब्दबोधापत्तिर्दुर्वारैव एवंविशेष्यतावच्छेदकव्यापकतायाएवविशेषणसंसर्गांशेसंसर्गवि
शेषणीभूतविशेषणांशेवाभानात्सर्वेषुघटेषुरूपमित्यादौघटत्वादेर्विशेष्यतानवच्छेदकत्वेनरूपादौतद्व्यापकत्वंदुर्लभमापद्ये
त नचतत्रसमप्यर्था ॥ यत्नाद्भिः प्रपंचितमिहादरणीयं यदितुयथाशरदिपुष्प्यंतिसप्तच्छदाइत्यत्रसप्तच्छदपुष्पोत्पत्तित्वरूपान्वयितावच्छेद
कस्यानुपस्थितावपितदवच्छिन्नत्वविशिष्टस्वरूपसंबंधेनशरद्वृत्तित्वान्वयः पुष्पोत्पत्तित्वावच्छेदेनतदन्वयेशरदिपुष्प्यंतिचंपकाइत्यपिप्रयुज्ये
त तथाशुद्धघटत्वव्यापकताविशिष्टसमवायसंबंधेनतादृशप्रतियोगिताविशिष्टघटत्वसामानाधिकरण्येनशाब्दबोधेबाधकाभावः अनुमितावे

कदेशव्यापकत्वावच्छिन्नसंसर्ग॥

तांया अप्रामाणिकत्वात् इति मतांतरमाशंक्यते तदाप्याह एवमिति॥ घटत्वव्यापकताविशिष्टरूपप्रतियोगिकसमवायत्वेन संसर्गतामतमनुरुंधान आह
संसर्गतेति तादात्म्येनेति द्वेधा घटमानासहिष्णुतायांतु स्वनिष्ठाभावप्रतियोगितानवच्छेदकीभूतरूपनिष्ठाधेयतात्ववत्वं घटस्य संसर्गः इत्यनिया
धेयत्वादौ निरूपकतासंबंधावच्छिन्नव्यापकतासंबंधेनैव प्रकृत्यार्थघटादेरन्वयः स्वीक्रियते घटादेर्व्याप्यता च तादात्म्येन व्यापकता
च यादृशरूपावच्छिन्नआधेयत्वादेरन्वयस्तदवच्छिन्ननिष्ठाधेयत्वत्वाद्यवच्छिन्नासंसर्गः अतो रूपनिष्ठाधेयत्वादेराधेयत्वा
त्वादिना द्रव्यत्वव्यापकत्वेपि नातिप्रसंगः एवंरूपनिष्ठाधेयत्वत्वादिनाधेयत्वादेः पदानुपस्थितत्वेपि न क्षतिः तथासत्यपि तादृश
रूपस्य संसर्गघटकतया भानेऽविरोधादिति वाच्यम् उक्तव्यापकतायाः संसर्गत्वे मानाभावात् अस्तु वोद्देश्यविधेययोर्विशेष्यवि
शेषभाववैपरीत्येपि विधेयांशे उद्देश्यतावच्छेदकव्यापकत्वस्योद्देश्यविधेयभावमहिम्नैव संसर्गतया भानं भवतु चोद्देश्यवि
शेषणतयोपस्थितस्यापि विधेये पारतंत्र्येणान्वयो व्युत्पत्तिविरुद्धः नामार्थयोरपि भेदेन पारतंत्र्येणान्वयो माविरोत्सीत् तथा
पि सर्वपदस्य यत्र विधेयवाचकपदसामानाधिकरण्यं तत्र विधेये (यांशे) यतावच्छेदकांशे उद्देश्यस्य तत्संबंधस्य वाऽनुभवसिद्ध
व्याप्तिबोधो घट एव एवं घटे न सर्वाणि रूपाणि अपि तु कानिचिदेवेत्यादौ रूपनिष्ठभेदप्रतियोगिरूपत्वावच्छिन्नाभावबोधो [illegible]टा।
मकसंबंधस्याभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वं तु यद्धर्मावच्छिन्नानधिकरणं स्वं तदन्यत्वं भूतांतार्थः नातिप्रसंगः न सर्वे [illegible]
गः रूपनिष्ठाधेयतात्वस्य संसर्गकोटौ निवेशबीजं स्वयमेवाह रूपनिष्ठेति मानाभावादिति॥ यत्र मासमधीते इत्यादाव [illegible] संस

धारतन्त्रेणेति तेनघटत्वत्वादिनोपस्थितिविरहेपिनक्षतिः यत्रविधेयेति॥ कालेसर्वेत्वन्निमंतःद्रव्यसर्वाणिरूपाणीत्यादौविधेयतावच्छेदकांशेइति पूर्वोदस्यसमाधाना
धिकरणान्तर्दपदादुद्देश्यतावच्छेदकव्यापकत्वंविधेयांशेतथैवविधेयसमानाधिकरणात्तस्माद्विधेयतावच्छेदकव्यापकत्वमुद्देश्यांशेइति नत्रानेकत्वमात्रभानो

बाधितइत्ययोग्यतापत्तिः नचतत्ररूपत्वादिसामानाधिकरण्येनघटादिवृत्तित्वाभावःप्रतीयतेसत्वाबाधितएवेतिनसमभिव्याहृतस्थलेनमूर्त्व
मानानुपगमेक्षतिविरहादितिवाच्यं एवंसतितत्रघटत्वावच्छिन्नस्योद्देश्यत्वानिर्वाहात् नचतत्ररूपस्योद्देश्यत्वंप्रथममनिर्दिष्टत्वात् अ
त्रोच्यते उद्देश्यतावच्छेदकव्यापकविधेयव्याप्यपर्याप्तिकोधर्मः सर्वपदप्रतिनिमित्तं सर्वेघटाइत्यादौतथाविधधर्मोघटनिष्ठंयावत्वमेव॥
तस्यचव्यासज्यवृत्तितयातत्पर्याप्तेर्घटत्वव्यापकत्वाद्रूपादिव्याप्यत्वात् शब्दाद्घटत्वादिव्यापकेरूपादिव्याप्यत्वलाभेनयोरपिव्याप्य
व्यापकभावोऽर्थाल्लभ्यतेऽद्रव्यत्वादिव्यापकपर्याप्तेरूपाद्यव्याप्यत्वात्सर्वाणिद्रव्याणिरूपवंतीत्यादावयोग्यता उद्देश्यतावच्छेद
कव्यापकत्वंचतत्समानाधिकरणान्योन्याभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वं तेनरूपादिव्याप्यपर्याप्तेर्द्रव्यनिष्ठात्यंताभावप्रतियो
गितानवच्छेदकधर्मवत्त्वेपिनक्षतिः घटत्वव्यापकयावत्वपर्याप्तिश्चनघटादिव्यक्तिभेदाद्भिद्यतेऽतोनघटत्वादिव्यापकतानुपप
त्तिः विधेयव्याप्यत्वंचव्यभिचारि ॥ श्रीरामचंद्रः॥

पगमेप्याह एवमितिबाधितएवेति गुरुधर्मावच्छिन्नाभावोपगमेपीत्यादिः तयोरपिघटत्वरूपाद्योरपि अर्थादिति ननुसशाब्दइतिभावः विधेयव्याप्य
त्वनिवेशफलमाह द्रव्यत्वादीति अत्रेवोद्देश्यतावच्छेदकव्यापकत्वनिवेशफलंद्रष्टव्यं अनवच्छे॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

दकत्वमवच्छेदकतापर्याप्त्यनधिकरणत्वं तेन सर्वे घटा रूपवंत इत्यादौ रूपत्वव्याप्यपर्याप्तिमीरूपव्याप्यपर्याप्त्युभयवच्छेदमादाय नक्षतिः रूपपर्याप्तेर्घटनिष्ठा
त्यंताभावादिप्रतियोगित्वसत्त्वादुक्तमनवच्छेदकधर्मेति व्यधिकरणेति ॥ न चात्रान्वयितावच्छेदकावच्छिन्नाभावगर्भव्यभिचाराप्रसिद्धिः अन्वयिप्रतियो
गिकाभावगर्भतत्प्रसिद्धावपि न तत्संबंधस्य न वैयधिकरण्यं नापि तेन संबंधेन विधेयतावच्छेदकावच्छिन्नाभावसत्त्वमिति वाच्यं स्वरूपसंबंधावच्छिन्न
प्रतियोगिताकाभावेन मुख्यपदार्थेनयद्धर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकेन वा घटितो व्यभिचारः परंपरासंबंधेन तदन्यधर्मावच्छिन्नस्याभावे व्यधिकरणतयाप्रति

त्वसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताक तत्तद्विधेयतावच्छेदकावच्छिन्नाभावत्वं अतो विधेयतावच्छिन्नस्य यत्र केवलान्वयिता तत्रं ना।
प्रसिद्धिः व्यधिकरणसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकस्यैव तथाविधाभावस्य प्रसिद्धत्वात् अत्र चोद्देश्यविधेयतावच्छेदकघटत्वरूपं
त्वादीनामुपलक्षणतयानुगमकं तादृशावच्छेदकत्वं अतो न शक्यानंत्यं न वा पूर्वधर्मव्यापकत्वादिभानानुपपत्तिः न वा तादृशाव
च्छेदकत्वभानापत्तिः यद्यपि सामान्यत उद्देश्यतावच्छेदकत्वमव्यावर्तकमेव उद्देश्यतावच्छेदकविधेयास्वसमभिव्याहृतपदप्र
। तिपाद्यत्वं चेदृशपदजन्यशाब्दबोधात्प्रागुग्रहं ॥ श्रीमतेराम ॥

योगितावच्छेदकत्वनुपपत्त्यभावात्स्वावच्छिन्नाभाववद्वृत्तित्वसंबंधेन तत्तद्विधेयतावच्छेदकाभावनिवेशोपि दोषसामान्यनिरुक्तिमंतर्यसिद्धो
बोध्यः सर्वे घटाः पटा वा रू घटत्वं पटत्वादिव्यापकरूपवत्त्वजातिमत्त्वादिव्याप्यत्वेन पर्य राक
रोति अत्र चेति विशेषणतं न्युक्तो फलमाह न वेति अव्यावर्तकमेवेति उद्देश्यतावच्छेदव ाप्य

त्वासैशाशिज्ञाशिपवंतीसा॥

दिप्रयोगस्येत्यादिः स्वपदं सर्वपदं प्राप्नोति तथा च स्वपदजन्यबोधे शाब्दबोधेतरमनुगमकरूपग्रहेणेशक्तिग्रहे पश्चात्तादृशशाब्दबोधे रत्यन्तो यमाश्रय रत्यर्थः पूर्ववदिति स्वोच्चारणानुकूलोद्देश्यतावच्छेदकत्वेन स्वसमभिव्याहृतपदप्रतिपाद्यत्वेन वक्तृबुद्धिः तद्विषयधर्मव्यापको विधेयतावच्छेदकत्वेन स्वसमभिव्याहृतपदप्रतिपाद्यत्वेन वक्तृबुद्धिस्तद्विषयधर्मावच्छिन्नव्याप्यश्चयो धर्मस्तदवच्छिन्नविषयकत्वस्वजन्यत्वोभयसंबंधेन सर्वपदस्य[illegible]कीवो

तथापि तादृशप्रतिपाद्यत्वेन वक्तृबुद्धेर्वक्तृतात्पर्यस्य वा विषयत्वं तथा वाच्यं तच्च प्रकरणादिना पूर्वं सुग्रहमेव स्वत्वाननुगमः पूर्ववत्समाधेयः उद्देश्यविधेयभावश्च न विशेष्यविशेषणभावनियतः अतः सर्वेषु घटेषु रूपमित्यादावपि घटत्वादिरूपत्वाद्योरुद्देश्य। विधेयतावच्छेदकभावोक्षत एवेति न घटत्वादिव्यापकरूपत्वाद्यवच्छिन्नव्याप्यपर्याप्तिकतया यावत्त्वज्ञानानुपपत्तिः इयं च व्युत्पत्तिरुद्देश्यवाचकपदसमानाधिकरणसर्वपदे विधेयवाचकेपदसमानाधिकरणसर्वपदस्थले विधेयतावच्छेदकव्यापकोद्देश्यता वच्छेदकावच्छिन्नसंबंधव्याप्यपर्याप्तिकयावत्त्वमर्थः अतः काले सर्वे वृत्तिमंतः कालः सर्वधर्मवानित्यादौ सर्वपदेन वृत्तिमत्त्वादिव्यापककालादिसंबंधव्याप्यपर्याप्तिकं यावत्त्वं प्रतीयते अथ वा स्वार्थान्वयितावच्छेदकधर्मव्यापकतादृशधर्मावच्छिन्ना। न्वयितावच्छेदकावच्छिन्नव्याप्यपर्याप्तिकधर्मावच्छिन्नः सर्वपदार्थ इति उद्देश्यविधेयभावं विशिष्यानिवेश्य ॥ ॥ ॥

धाविशेष्यकः संकेतः तत्र स्वपदपदार्थो न संबंधे प्रविष्टः सर्वपदत्वेन [illegible]वेशाच्च न शक्यानंत्यमित्यादि प्राग्वत् एवं च द्रव्येषु जातिः सर्वाणि द्रव्याणि सा। राम
तावंतीत्यादौ जातिमद्द्रव्यत्वव्यापकत्वगर्भानुगमकनिर्वाहाय वक्तृतात्पर्योत्कीर्तनसंगतिः येषु जातिस्तानि सर्वाणि द्रव्याणीत्यादौ तदादि ॥ ॥ ॥ ४५

दृशंक्यादृव्याद्यन्यतमतोपस्थितंतद्वृत्तिजातिमत्त्वमेवोद्देश्यतावच्छेदकत्वमस्तंतमेव॥ स्वार्थेति॥ स्वपदंसर्वपरंसर्वाणिद्रव्याणिरूपवंतीतिप्रयोगवारणा
य॥ अन्योन्याभावप्रतियोगितानवच्छेदकेतिकेचित्तुप्रमेयत्वव्यापकपर्याप्तिकंयावत्त्वमित्येकंवात्रबोधः अतएवसर्वेघटाइत्यपिप्रयोगोभवत्येवेत्याहुः
अतिप्रसंजकमिति॥ योनीलंघटमेववेत्तिनान्यंतत्रसर्वंघटंवेत्तीतिप्रयोगापत्तिरित्यर्थः व्युत्पत्त्यंतरमितिस्वोच्चारणानुकूलायास्वार्थान्वयितावच्छेदक
सर्वसाधारणैकव्युत्पत्तिरेवस्वीक्रियते अन्वयित्वंचविशेष्यविशेषणसाधारणंसर्वप्रमेयमित्यादौवस्त्वादिपदाध्याहारमं [illegible]
णबोधोपगमेतदनुरोधेनान्योन्याभावप्रतियोगितानवच्छेदकविधेयव्याप्यपर्याप्तिकयावत्त्वार्थकत्वमपिसर्वपदस्यस्वीकार्यं अ
यंसर्वंघटंवेत्तीत्यादौवेतदीयज्ञानविषयत्वत्वादिनाविषयत्वाद्यनन्वयात्तादृशधर्मेणान्वयितावच्छेदकः अन्वयितावच्छेदक
कविषयितात्वावच्छिन्नव्याप्यत्वमतिप्रसंजकमिति तत्रापिव्युत्पत्त्यंतरंस्वयमूहनीयं अत्रनसर्वाणिरूपाणीत्या[illegible]नत्रा
र्थप्रतियोगिविशेषणात्मकसर्वशब्दस्यस्वार्थान्वयितावच्छेदकरूपत्वादिव्यापकपर्याप्तिनिरूपकयावत्त्वार्थकतयातदव
च्छिन्नाभावएवप्रतीयते व्यासज्यवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकश्चतादृशाभावोघटादा॥ त्वेसमभिव्याहृतपदप्रतिपाद्य[illegible]नव
क्तोवृत्तिस्तद्विषयधर्मव्यापकः तद्धर्मावच्छिन्नकर्मकक्रियाकर्तृबोधकस्वसमभिव्याहृतवाक्यतात्पर्यविषयतावच्छेदकतादृशः धर्मावच्छिन्नान्वयि
वृत्तिधर्मावच्छिन्नव्याप्यपर्याप्तिकधर्मावच्छिन्नविषयकत्वस्वजन्यत्वोभयसंबंधेनसर्वपदवद्धीधेशज्ञंयतरमित [illegible]
व्यापकेतदीयज्ञानविषयत्व [illegible] व्याप्यपर्याप्तिकयाव ॥छ॥छ॥ छ॥ छ॥ छ॥ छ॥ छ

…वा–त्वबोधः अन्येतुविषयितादिइतीयार्थः तत्रैतदीयज्ञानविषयतावच्छिन्ननिरूपकतासंबंधावच्छिन्नव्यापकतासंबंधेनप्रकृत्यर्थान्वयः सर्वपदंचतात्पर्य श·भी·

दवाधितएवेतिनायोग्यता नचाव्यासज्यवृत्तिगुणत्वादिपर्याप्तेरपिरूपत्वादिव्यापकतयागुणत्वादिसाधारणरूपत्वादिव्यापकपर्या
प्तिकधर्मावच्छिन्नाभावोनघटादाविति कथमत्रयोग्यतेतिवाच्यं अव्यासज्यवृत्तिगुणत्वादेरेकैकमात्रवृत्तिधर्मावच्छिन्नपर्याप्तिम
त्त्वेवसर्वाणिरूपाणिगुणाइत्यादिप्रतीत्यावगाहनात्सर्वसाधारणैकपर्याप्तेर्मानाभावात् प्रत्येकमात्रवृत्तिधर्मावच्छिन्नपर्याप्तिमद्
रूपत्वादेर्निरुक्तव्यापकत्वाभावात् सर्वंद्रव्यन्नरूपवदित्यादौद्रव्यत्वादिव्यापकयावत्वसामानाधिकरण्यपमभावस्यप्रतीयतेतोना
योग्यताअनुयोगिविशेषणावच्छेदेनैवमज्ञाऽभावः प्रत्याय्यतेद्रव्यन्नरूपवदित्यादिप्रयोगादर्शनादितिकथमेतदुपपद्यतामितु
नाशंकनीयं ॰ अव्यासज्यवृत्तिधर्मावच्छिन्ना ॰ व्यासज्यवृत्तिधर्माविशेषितानुयोगिताकाभावबोधे तथानियमोपगमात्
यत्तुस्वरूपसंबंधात्मकमभावानुयोगितावच्छेदकत्वमनुयोगिविशेषणेनव्यदजस्याभावप्रतीत्याश्रयतेद्रव्यत्वादौनतादृशं
रूपवद्भेदाद्यनुयोगितावच्छेदकत्वमतोद्रव्यंनरूपवदित्यादयोनप्रयोगाः व्यासज्यवृत्तिधर्मावच्छिन्नअनुयोगिताकाभावोपग
मेनचंसर्वंद्रव्यन्नरूपवदित्यादिप्रयोगाउपपादनीयाः नचव्यासज्यवृत्तिधर्मावच्छिन्नानुयोगिताकाभावोपगमेनैकस्यापिरूपादेः
सर्वघटादिपर्याप्तिरस्तीतिसर्वघटत्वावच्छिन्नेपिरूपादिमद्भेदसत्वेनसर्वेघटानरूपवंतइत्यादिप्रयोगापत्तिरितिवाच्यंरूपादिपर्या
प्तित्वेना॥ राम:

याहकमित्याहुः स्वार्थेति एवकारेण तादृशधर्मावच्छिन्नान्वयितावच्छेदकावच्छिन्नव्याप्यांशव्युदासः शक्तिभेदोद्धारोऽनुपदंद्रष्टव्यः नि
रुक्तेति॥ ॥ ॥ ४६

रूपत्वसमानाधिकरणभेदप्रतियोगितानवच्छेदकत्वरूपेत्यर्थः विशेषणांतरं व्यासज्यवृत्तिधर्मानवच्छिन्नानुयोगिताकत्वरूपं नचप्रतियोगिवैयधिकर

नुगतपर्याप्तीनामनतिप्रसक्तत्वेन घटादिनिष्ठया वाय्वादिनाप्यवच्छेदात्तदवच्छेदेन रूपादिमद्भेदवृत्तेर्विरोधात् द्रव्यत्वादिव्यापकया

वत्त्वस्य चातिप्रसक्ततया रूपादिपर्याप्तित्वावच्छिन्नानामप्यनवच्छेदकतया तदवच्छेदेन रूपादिमद्भेदवृत्त्यविरोधादिति

न् उक्तरीत्यैवोपपत्तौ प्रतियोगितावच्छेदकादिमतितद्भिन्नसाधारणव्यासज्यवृत्तिधर्मावच्छेदेनास्यान्याभावादिवृत्तौ माना

त्. तादृशाभावोपगमे प्रतिबंधक समवहिते पि देशव्यासज्यवृत्तिधर्मावच्छिन्नानुयोगिताकप्रतिबंधकाभावबलात् कार्य

तत्रकारणतावच्छेदककोटौ विशेषणांतरं प्रक्षिप्यापत्तिवारणे च गौरवात् अथ सर्वं द्रव्यन्नरूपवदित्यादौ द्रव्यत्वादिव्या

प्तौ विधेयीभूतरूपवद्भेदव्याप्यत्वस्य बाधितत्वादयोग्यत्वं दुर्वारमेवेति चेन्न तत्र विधेयव्याप्यत्वभानानभ्युपगमा

शो विभिन्नशक्त्युपगमेन क्वचित्तदंशपरित्यागेन बोधे विरोधविरहात्सर्वं गगनमित्यादि प्रयोगाभावाद्यावत्त्ववदनेक

सर्वपदार्थः नचस्वार्थाभेदान्वयोद्देश्यतावच्छेदकसमानाधिकरणभेदप्रतियोगित्वमेव भेदश्च सामानाधिकरण्यनिरूपक

त्वोभयसंबंधेन प्रतियोगिताविशिष्टा सैव ग्राह्य; अतो द्वित्वाद्यवच्छिन्नभेदमादाय नातिप्रसंगः एतादृशोभयधर्मावच्छिन्नेश

क्तिरेकैवातो [illegible] मादाय बोधः कदाचिदपीति नकतिप [illegible] ॥ ॥ ॥

ण्यकृत उपेक्षितं प्रति [illegible] देन प्रतियोग्यनधिकरणत्वसत्वेनाव्या [illegible] ति [illegible] व

श.वा. पर्याप्तिकधर्मावच्छिन्नेएकशक्तिः स्वार्थान्वयितावच्छेदकधर्मावच्छिन्नान्वयितावच्छेदकावच्छिन्नव्याप्यत्वेचापरशक्तिः तत्राद्यसमभिव्याहृतविधेयवाव कृ.टी.
८२ कपदसमभिव्याहृतसर्वपदाधीनशाब्दबोधायएकशक्ति ज्ञानस्यापरशक्तिज्ञानघटितसामग्र्याः सहकारित्वोपगमात्सर्वेघटाः सर्वंद्रव्यंनरूपवदित्यादौ
घटत्वद्रव्यत्वव्यापकपर्याप्तिकयावत्वमात्रभानंअत्रसर्वत्रपर्याप्तिकांतमुपलक्षणयावत्वमात्रंभासतेइतितुनसत् क्वचित्तदंशपरित्यागेनबोधे

तात्पर्येणवासर्वपदंप्रयुज्यतेचैत्रोदधिभुंक्तेमैत्रःपयोभुंक्तेदेवदत्तोघृतंभुंक्तेविष्णुमित्रःसर्वमेवेत्यादौसर्वपदेनप्रत्येकंदधि
पयोघृतानांभोजनकर्मतयाप्रतिपादनायतद्रूपावच्छिन्नेपदांतरोपस्थाप्यार्थेस्वार्थान्वयस्तद्रूपावच्छिन्नान्विततयापावद्धर्मा
वच्छिन्नाउपक्रांताः प्रत्येकंतावद्धर्मावच्छिन्नेषुसर्वपदस्यशक्त्यंतरस्वीकार्यंतद्रूपाक्रांतैकधर्मावच्छिन्नान्वययोग्यताविरहेवा
क्यस्याप्रामाण्यात्तादृशस्थलेतथाविधसकलधर्माणामेवान्वयितावच्छेदकतयाभाननियमः तन्निर्वाहिकाचतथाविधया
वद्धर्मप्रकारकबोधंजनयतुसर्वपदमित्याकारकसंकेतरूपाविलक्षणशक्तिरेव तादृशशक्तिज्ञानेनैकधर्मप्रकारकबोधज
नेऽपरधर्मप्रकारकबोधसामग्र्याः प्रतिबंधात्पदशक्तिज्ञानेनचंद्रत्वसूर्यत्वयोरेकतरप्रकारकबोधजननेऽपरप्रकारक॥

इतिग्रंथासंगत्यापत्तेः सर्वमितिगगनत्वव्यापकपर्याप्तिकधर्मः यावत्त्वं प्रयोगप्रसंजकं तत्त्वेकत्वेएकत्वेलक्षणयासर्वपदप्रयोगवदत्राप्यापा
पत्तेःसुकरत्वात् घटाद्यंतर्भावेन तत्पर्याप्तेर्गगनेसद्भावात् समुदायस्यप्रत्येकानतिरिक्तत्वात् नन्वेवमप्यनेकत्वमात्रतात्पर्येणसर्वंद्रव्यंरूपवदि राम
तिप्रयोगापत्तिःयावत्वमात्रतात्पर्येणचसर्वंगगनंशब्दवदितीत्यतआह एतादृशेतिकतिपयेति सर्वंद्रव्यमित्यादौविधेयस्या ॥ ॥ ॥ ॥ ४७

योग्यत्वशंकावारणार्थं यद्रूपेति यद्रूपं भोजनत्वं भोजनकर्मतात्वं वा पदांतरं धातुपदं द्वितीयपक्षे द्वितीयासहितधातुतात्पर्यार्थो बोध्यः तथा विधेति
स्वसमभिव्याहृतपदतात्पर्यविषयतावच्छेदकावच्छिन्नान्वयितयाक्रांता तात्पर्यविषयतावच्छेदकत्वोपलक्षितेत्यर्थः नन्वेवमपि यत्र चैत्रो
दधीत्यादिक्रमेण विष्णुमित्रो दधि विहाय सर्वमित्यादौ दधिभोजनबोधाप्रवृत्तिः तत्र सर्वपदस्य दधन्यपि शक्तिस्ततो दध्युपस्थितेश्चैवं प्रक्रां

बोधसामग्र्या एव प्रयोजकत्वोपगमात् न च प्रक्रांतानां दध्यादीनां प्रत्येकमन्वये वाक्यभेदापत्त्या साहित्यप्रकारेण [illegible]
बोधकत्वमेव सर्वपदस्य किं न्वोपेयम् इति वाच्यं साहित्यविशिष्टान्वयस्य समभिव्याहृतपदार्थे यत्र बाधस्त [illegible]
योगात् वाक्यभेदस्य चागत्यंतरविरहेणेष्टत्वात् अत एव प्रत्येकं पुत्रपश्वादिरूपफलकामकर्तव्यतया क्रतुनाप [illegible]
हितेन सर्वेभ्यो दर्शपौर्णमासावित्यनेन मिलितानां तावत्फलानां न दर्शपौर्णमासकर्तव्यताप्रयोजककामना [illegible]
प्रक्रांतवाचिना सर्वनामशब्देन मिलितत्वेन तावत्फलानुपस्थापनादपि तु प्रत्येकमेवेति प्रत्येकफलकामस्यैव [illegible]धिका
र इति योगसिद्ध्यधिकरणसिद्धांतः संगच्छते किंपदस्य जिज्ञासितेशक्तिः एत एव स्वीयजिज्ञासाज्ञापनाय किंपदघटितप्र
श्नवाक्यं प्रयुंजते ॥

तु क्रियाविरहार्थकहाधातुवशात्समानकालीनेन दधिभोजनत्यागभावेन प्रतिबंधाद्दधिभोजनाभानाद धिवि
नाः सर्वमित्यादौ [illegible] विकल्पानानुगमः [illegible]र्वंवत्परिहरणीयः ॥ योगसिद्धि [illegible] त्वादिनैव फलोपस्थिति [illegible]
व विशिष्टपुत्रक [illegible] च्छिन्नकामस्यत्वेनाधिकारलाभात्सकृदनुष्ठाने [illegible] योद्धव [illegible]

इतिवाक्यैकवाक्यं

प्र॰ वा॰ दशस्वरसतिप्रत्येकप्रकारांतफलान्वयीनपुत्रपश्वादिकामनया समूहालंबनएवबोधोजायतेकामनायाचप्रकारान्तस्यस्वतरप्रकारान्तरवैयर्थ्यापत्त्यावैयर्थ्यं कारी कृ॰ री॰

५८ म यसंबंधेनएवंपशोः एवमन्यस्येतिक्रमेणप्रकारांतफलान्वयेयोगासिध्यधिकरणसिद्धांतस्तात्पर्यं मिलितत्वेनफलानुपस्थापनादित्युक्तेः मिलितत्व

तत्रोद्देश्यवाचककिंपदस्यसमभिव्याहृतपदोपस्थाप्यतावच्छेदकधर्मावच्छिन्नविधेयतानिरूपितोद्देश्यतावच्छेदकत्वेनवक्तृजिज्ञासि-
तोधर्मः प्रवृत्तिनिमित्तं उपस्थाप्यतावच्छेदकत्वांतमुक्तलक्षणतयानुगमकंशाब्दबोधेतदभानात् एवंचकः पचतीत्यतः पाककृतित्वा-
वच्छिन्नविधेयतानिरूपितोद्देश्यतावच्छेदकत्वेनजिज्ञासितोयोधर्मस्तद्वान्पचतीत्याकारकोन्वयबोधः प्रतिपाद्यते किंचिद्धर्मावच्छिन्नो-
द्देश्यतानिरूपितपाककृतित्वावच्छिन्नविधेयताशालिज्ञानंभवत्वित्याकारिकायाजिज्ञासायास्तादृशबोधविषयकतयातादृशेच्छा-
विषयीभूतज्ञानजनकाद्ब्राह्मणः पचतीत्युत्तरवाक्यात्तन्निवृत्तिरितितादृशप्रश्नानंतरंतथैवोत्तरंप्रयुज्यते नचैवंप्रमेयः पचतीत्यु-
त्तरवाक्यमेवकथंनादृशप्रश्नानंतरंनप्रयुज्यतेतज्जन्यज्ञानस्यापितादृशेच्छाविषयत्वादितिवाच्यं जिज्ञासाविषयीभूतस्वसम-
भिव्याहृतपदोपस्थाप्यविधेयन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नएवतादृशकिंपदस्यशक्त्यभ्युपगमात् अभेदेनस्वार्थान्वितोद्देश्यवाचकप्र-
दांतरसमभिव्याहृतकिंपदस्यशक्यतावच्छेदकगर्भेचस्वार्थाभेदान्व ॥

साहित्यामितितदुपलक्षितफलानुपस्थितेरपिविवक्षितत्वात् कः पचतीतिकिंवान्पचतीत्यादौचतादृशोद्देश्यतावच्छेदकतावच्छेदकत्वेनजिज्ञासितोधर्म राम

स्तद्वान्पचतीतिबोधः किंचिद्धर्मावच्छिन्नावच्छिन्नोद्देश्यतेत्यादिक्रमेणजिज्ञासाकलापवान्पचतीत्याद्युत्तरंचेत्यादिबोध्यंतादृशेच्छाजिज्ञा ॥ ॥ ॥ ४८

सं॥ स्वार्थेति स्वसमभिव्याहृतपदोपस्थाप्यतावच्छेदकधर्मावच्छिन्नविषयत्वानिरूपितस्वार्थभेदान्वयितावच्छेदकावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपिताभेदसंसर्गाव
च्छिन्नावच्छेदकतावच्छेदकत्वेन जिज्ञासितो यः स्वार्थभेदान्वयितावच्छेदकधर्मन्यूनवृत्तिधर्मस्तद्वान् किंपदार्थः को ब्राह्मण इत्यादौ च पाककृतित्वावच्छिन्नवि
धेयतानिरूपितब्राह्मणत्वावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपिताभेदसंसर्गावच्छिन्नावच्छेदकत्वेन जिज्ञासितो यो ब्राह्मणत्वन्यूनवृत्तिधर्मस्तद्वद्भिन्नब्राह्मणः पच
तीति बोधः पाककृतित्वावच्छिन्नविधेयतानिरूपितब्राह्मणत्वावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपिताभेदसंसर्गावच्छिन्नकिंचिद्धर्मावच्छिन्नावच्छेदकताशा

यितावच्छेदकत्वोपलक्षितधर्मन्यूनवृत्तित्वमपि धर्मांशे विशेषणं देयमतः को ब्राह्मणः पचतीत्यादि प्रश्नानंतरं चैत्रः पचतीत्या
दिकमुत्तरवाक्यं प्रयुज्यते न तु मनुष्यः पचतीत्यादिकं मनुष्यत्वादेर्ब्राह्मणत्वाद्यन्यूनवृत्तित्वात्तदवच्छिन्नोद्देश्यकत्वेन ज्ञानविषयं
च्छायास्तत्राप्रतीतेः एवं यत्रोद्देश्यतावच्छेदके किंपदार्थस्याभेदेनान्वयस्तत्र तदन्वयितावच्छेदकधर्मावच्छिन्नविशेषणताप
न्नतदन्वयितावच्छेदकधर्मन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नोद्देश्यतावच्छेदकताकप्रकृतज्ञानगोचरेच्छा किंपदेन बोध्यते ऽतः कति घ
टाः संतीत्यादौ डतिप्रत्ययार्थे संख्यादौ किंपदार्थस्य जिज्ञासितधर्मावच्छिन्नस्याभेदेनान्वयात्संख्या॥ ज्ञानं भवत्विति जिज्ञासा

न्वयितावच्छेदकेति॥ किंपदार्थान्वयितावच्छेदकं प्रकृते संख्यात्वादितदवच्छिन्नविशेषणतापन्नं किंपदार्थान्वयितावच्छेदकसंख्यात्वादिन्यू ... तव
... धर्मादेशत्वा ... कताकेत्यर्थः एवं च सर्वत्र विधेयतानिरूपि ... दशधर्म ... ॥१॥
च्छिन्नोद्देश्यता ... तावच्छेदकता निरूपित॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

स्वार्थभेदान्वयितावच्छेदकधर्मावच्छिन्नं वच्छेदकत्वेन जिज्ञासितो यः स्वार्थभेदान्वयितावच्छेदकन्यूनवृत्तिधर्मस्तदवच्छिन्ने किंपदस्य शक्तेर्बोधोपयो
गिनं तदर्थमाह एवंचेति सतानिष्टेति एतद्दिशवृत्तित्वावच्छिन्नेत्यर्थः घटवतीति घटत्वावच्छिन्नेत्यर्थः प्रथमावच्छेदकताऽभेदसंसर्गावच्छिन्नाबो
ध्यासंख्यात्वेत्यादेः संख्यात्वावच्छिन्नावच्छेदकतावच्छेदकत्वेन जिज्ञासितः संख्यात्वन्यूनवृत्तिधर्म इत्यर्थः संख्यात्वावच्छेदकतायां निरूपितां ता
र्थान्वयः अन्वयादिति एतद्दिशवृत्तित्वत्वावच्छिन्नविधेयतानिरूपितघटत्वावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपिताभेदसंसर्गावच्छिन्नावच्छेदकतानिरूपि
तसंख्यात्वावच्छिन्नावच्छेदकतावच्छेदकत्वेन जिज्ञासितो यः संख्यात्वन्यूनवृत्तिधर्मस्तद्वदभिन्नसंख्यावदभिन्ना घटा एतद्दिशवृत्तय इति बोधः नाद

त्वन्यूनवृत्तिदशत्वत्वाद्यवच्छिन्नोद्देश्यतावच्छेदकताकबोधजनकं दशसंख्याका घटाः सन्तीत्युत्तरं तत्र प्रयुज्यते यत्रोद्देश्या
तावच्छेदकीभूतविभक्त्याद्यर्थभेदेन किंपदार्थान्वयः कस्य पुत्रः सुंदर इत्यादौ तत्र यादृशसंबंधेन यदवच्छिन्ने तदन्वयस्तत्र।

शसंख्यात्वावच्छिन्नकिंचिद्धर्मावच्छिन्नावच्छेदकताशालिज्ञानं भवत्विति जिज्ञासा॥ दशसंख्याका इति यद्दिशघटाः सन्तीत्युत्तरं प्रयुज्यते तत्रोद्दि
शेत्यस्य दशसंख्याकान्वयित्वेन स्वार्थभानात् अन्ये तु दशघटाः सन्तीत्यादिसंख्यात्वाविषयकोत्तरानुरोधात् दशसंख्यानिष्ठकिंचिद्धर्मावच्छिन्नावच्छे
दकताशालिज्ञानं भव तिजिज्ञासादिकं अत एव संख्याग्रंथे संख्यात्वव्याप्यं दशत्वत्वादिकं जातिः कति भवतः पुत्रा इति प्रश्ने दशेत्युत्तरमित्युक्तमित्या राम:
हुः न्यूनवृत्तित्वोपादानात् संख्याका घटा इत्यादिनोत्तरं कस्येति यत्र [illegible]दिविभक्त्यर्थतावच्छेदकपदे अत्र सुंदरत्वावच्छिन्नविधेयतानिरूपितपुत्र[illegible]त्वाव ५९
च्छिन्नोद्देश्यतानिरूपितसंबंधत्वावच्छिन्नावच्छेदकतानिरूपितनिरूपितत्वसंबंधावच्छिन्ना किंचिद्धर्मावच्छिन्ना ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ वच्छेदकताशालिज्ञानं भवत्विति गीच्छेत्यत तथाविधनिरूपितत्वसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकतावच्छेदकत्वेन जिज्ञासितो यः पुत्रानुयोगिकाश्रयत्वप्रति
गिजन्यत्वानुयोगिकनिरूपितत्वसंबंधप्रतियोगित्वस्य विशेषधर्मस्वद्वन्निरूपितसंबंधवत्पुत्रः सुंदर इति बोधः विधेयतांतनिवेश्यतन्निरूपितस्वर
पस्वसमभिव्याहृतपदोपस्थाप्यान्वयितावच्छेदकधर्मावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपितस्वार्थभेदान्वयितावच्छेदकधर्मावच्छिन्नावच्छेदकतानिरूपि
तस्वार्थभेदसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकतावच्छेदकत्वेन जिज्ञासितो यः स्वसमभिव्याहृतपदोपस्थाप्यान्वयिनिष्ठान्वयप्रतियोगिकस्वार्थान्वयिताव
ताद्दशसंबंधेन विशेषधर्मावच्छिन्नविशेषिततदवच्छिन्ननिष्ठोद्देश्यतावच्छेदकतावच्छेदकताकप्रकृतविधेयज्ञानगोचरेच्छा
प्रतीयते एवं विधेयवाचककिंपदस्य स्वसमभिव्याहृतपदोपस्थाप्यतावच्छेदकत्वोपलक्षितधर्मावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपितवि:
धेयतावच्छेदकतया जिज्ञासितो यो विशेषधर्मस्तदवच्छिन्ने शक्तिरित्ययं क इत्यादौ इदंत्वावच्छिन्नांशे विधेयतावच्छेदकत्वेन।
जिज्ञासितधर्मवानित्याकारकोन्वयबोधः तेन तद्विषयकजिज्ञासाजनकज्ञानजनकं चायं ब्राह्मण इत्याद्युत्तरवाक्यं ताद्दशप्र।
श्यानंतरं प्रयु ॥
च्छेदकावच्छिन्नानुयोगिकान्वयप्रतियोगित्वस्य विशेषधर्मः इति किंपदशक्तिः विशेषधर्मपदार्थमेयस्य सुंदर इति नोत्तरं
मनुष्यस्य सुंदर इति तूत्तरं भवत्येव विशेषधर्म इति समभिव्याहृतपदोपस्थाप्यतावच्छेदकीभूतोद्देश्यतावच्छेदकन्यूनवृत्तिरित्यर्थः इदंत्वेव ब्राह्म
णादन्यत्र ति ... त्वावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपितकिंचिद्धर्मावच्छिन्नावच्छेदकताशालिज्ञानं भवत्विति जिज्ञासा इदं किं द्रव्यमि
... कत्वेन जिज्ञा
स्वार्थभेदान्वयितावच्छेदकावच्छिन्नविधेयतानिरू ...
तोद्देश्यतां।
तो यः स्वार्थभेदान्वयितावच्छेदकस्य विशेषध ...

रूपितेदृश्यत्व · इदंत्वावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपितद्रव्यत्वावच्छिन्नविधेयतानिरूपिताभेदसंसर्गावच्छिन्नावच्छेदकतावच्छेदकत्वेनजिज्ञासितोयोद्रव्यत्व

 न्नेकिंपदशक्तिः इदंत्वावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपितद्रव्यत्वावच्छिन्नविधेयतानिरूपिताभेदसंसर्गावच्छिन्नावच्छेदकताशालिज्ञानंभवत्विति जिज्ञासा॥ किंधन

स्यविशेषधर्मस्तद्दभिन्नद्रव्याभिन्नमिदमितिबोधः तादृशाभेदसंसर्गावच्छिन्नकिंचिद्धर्मावच्छिन्नावच्छेदकताशालिज्ञानंभवत्विति जिज्ञासा किंधन

मितिः॥ किंचितुकस्यधनमितिषष्ठीसमासः किमीयत्वत्वावच्छिन्नोलक्षणयाकिंपदार्थः इदंत्वावच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितधनत्वावच्छिन्नविधेयता

निरूपितभेदसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकतावच्छेदकतायाः संबंधित्वनिष्ठायानिरूपितत्वसंबंधेनावच्छेदकतायामवच्छेदकतयाजिज्ञासितोयः स्वा

मिंदंस्वनवृत्तिधर्मः तद्वतोधनमितिबोधः जिज्ञासादिकंतूह्यमितिपूर्वोदाहरणादिशेषमाहुः नहिकस्यपुत्रइत्येतदनंतरंएतत्पाठउचितइति भवत

ज्यतेएवंयत्रविधेयेविधेयतावच्छेदकेवाकिंपदार्थस्याभेदेनभेदेनवान्वयः इदंकिंइदंकिंधनंभवतःकतिपुत्राः

भवान्कस्यपुत्रइत्यादौरीतिःपूर्ववदूहनीया। किमिंदुःकिंपद्मंकिमुमुकुरबिंबंकिमुमुखंकिमब्जेकिंमीनौकि

मुमदनबाणौकिमुदृशौ खगौवागुच्छौवाकनककलशौवाकिमुकुचौतडिद्वातारावाकनकलतिकावाकि।

भवतीत्यादावव्ययकिमोवाशब्दस्येववितर्कोर्थः॥ नविधेयतानिरूपितस्वार्थाभेदान्वयितावच्छे

इति उद्देश्यतांतंनिवेश्यतन्निरूपि

दकधर्मावच्छिन्नावच्छेदकतावच्छेदकत्वेनजिज्ञासितोयः स्वार्थाभेदान्वयितावच्छेदकस्यविशेष्यधर्मस्तद्वतिशक्तिः भवत्पुत्रत्वावच्छिन्नोद्देश्य

तानिरूपितविधेयतानिरूपितसंख्यात्वावच्छिन्नकिंचिद्धर्मावच्छिन्नावच्छेदकतावच्छेदकत्वेनजिज्ञासितोयः संख्यात्वस्यविशेषधर्मस्तद्वदभिन्न

संख्यावदभिन्नाभवदीयपुत्राइत्यन्वयबोधः तादृशसंख्यात्वावच्छिन्नोकिंचिद्धर्मावच्छिन्नावच्छेदकताशालिज्ञानंभवत्विति जिज्ञासा॥ भवानि

ति तथाविधोद्देश्यतानिरूपितस्वार्थाभेदान्वयितावच्छेदकावच्छिन्नान्वयिताव ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

छेदकावच्छिन्नविधेयतानिरूपितस्वार्थभेदान्वयितावच्छेदकावच्छिन्नावच्छेदकतानिरूपितभेदसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकतावच्छेदकत्वेनजिज्ञासि
तोयः स्वार्थभेदान्वयितावच्छेदकावच्छिन्नान्वयितावच्छेदकावच्छिन्नानुयोगिताकान्वयप्रतियोगिस्वार्थभेदान्वयितावच्छेदकावच्छिन्नान्वयिताका
न्वयप्रतियोगित्वस्य विशेषधर्मस्तद्वृत्ति किंपदशक्तिः भवत्वावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपितपुत्रत्वावच्छिन्नविधेयतानिरूपितजन्यत्वत्वावच्छिन्नाव
च्छेदकतानिरूपितनिरूपितत्वसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकतावच्छेदकत्वेनजिज्ञासितोयः पुत्रत्वावच्छिन्नानुयोगिताकाश्रयत्वसंबंधप्रति।

वितर्कश्चप्रयोक्तुः संभावनात्मकं ज्ञानं तदर्थस्य च विशेष्यतासंबंधेन प्रथमांतपदोपस्थाप्यविशेष्ये प्रकारितासंबंधेन
तत्र चाविशेषणस्य चंद्रादेरन्वयः नामार्थेनाव्ययार्थस्य भेदान्वयेऽविरोधात् यत्र विशेषणवाचकमपि प्रथमांतं तत्रा
भेदसंबंधावच्छिन्नप्रकारितासंसर्गः यत्र तु प्रकृत्यर्थस्य विशेष्यतया स्वार्थबोधकं विभक्त्यंतं तत्र किंपदासत्वे ताद
शविभक्त्यंतसमुदायार्थस्य विशेष्ये यादृशसंबंधेनान्वयस्तादृशसंबंधावच्छिन्नप्रकारितैव तादृशार्थस्य किं।
पदार्थसंसर्गोऽतः किंमिंदुरित्यादावभेदेन चंद्रादि॥

योगिताजन्यत्वानुयोगिकनिरूपितत्वसंबंधप्रतियोगित्वस्य विशेषधर्मस्तद्वन्निरूपितजन्यतावत्पुत्राभिन्नो भवानि। तेबोधः तादृशनिरूपितत्व
संसर्गावच्छिन्नकिंचिद्धर्मीतच्छिन्नावच्छेदकताशालिज्ञानं भवतीति जिज्ञासा॥ किंपयमिति पाठः [illegible]
दुः किंपयमिति मूलं [illegible] मनैकव्यादेद्वादि [illegible] स्यविशेष्यतावर [illegible]
विशेष्यकासंभावना [illegible] पर्वोधिमा [illegible] वनाव्यपदिशतिदो [illegible]

शक्तिग्रह॰टी॰
इत्यादावुपात्तसाधर्म्यप्रतीतिः शाब्दे पि बोध्या॥

शा॰ वा॰ ५१

इव वदना रजनी किं वा विशाल नयना हरिणी किं॥ इदमत्र गमनीना करिणी किं पश्य गच्छति सखि तरुणी किं इत्यादावुपात्तसाधर्म्यप्रतीतिः शाब्दे पि बोध्या॥ शक्ति

परिच्छेदः॥ शक्तिग्रहः। अभिसंधिः॥ तात्पर्यं तच्छब्दजेतितदपेक्षा। उपगमेय त्पदजन्यप्रतीतेः तत्पदशक्तिग्रहे पेक्षा ... त्याश्रय इति भावः अत एव

प्रतीयते किमिदं दुरित्यादौ संप्रकारिकाधनमिदं किं चैत्रस्येत्यादौ वाश्रयत्वादिसंबंधेन चैत्रस्वत्वादिप्रकारिकासंभावनानियमतः प्रतीयते किमिदं दुरित्यादौ तत्पदप्रतिपाद्यतया भावनाबोधीत्तरं तत्प्रयोजकाद्धादकत्वादिप्रतीतिस्त्वार्थी कुत्सार्थकमपिक्व चित्किं पदं यथा किं गोरित्यादौ तत्पदप्रतिपाद्यतया वक्तृबुद्धिविषयतावच्छेदकत्वोपलक्षितधर्मावच्छिन्ने यत्पदस्य शक्तिः अत एव यत्पदेनार्थप्रत्यायने नियमतस्तत्पदापेक्षा तत्पदसमभिव्याहारज्ञानं विनानुगमकधर्माग्रहेण शक्तिपरिच्छेदस्यैवासंभवात् तच्छब्दजन्यप्रतीतिः पूर्वमपि तत्र ति। पाद्यतया वक्तुरभिसंधिः प्रकरणादिना सुग्रहः एवेति न तच्छब्दजप्रतीतेर्यत्पदशक्तिग्रहे पेक्षा इयं च व्युत्पत्तिः प्रक्रम्यमा। णपरामर्शकयच्छब्दस्य चैत्रः समागतो यस्तत्रावलोकित इत्यादौ चैत्रादिपदेनाप्युपस्थापितस्य यच्छब्देन बोधनात् अत एव साधु चंद्रमसि पुष्करैः कृतं मीलितं यदभिरामताधिके इत्यादौ तत्पदासत्त्वे पि न दोषः पूर्वप्रक्रांतस्यैव ब्रूतपदोपस्थापितं व्यापारस्याभेदेन मीलनान्वयितया यच्छब्देन बोधनात् एवं यं सर्वशैला ॥ ० ॥

अधिके रतिउद्यता जयिनिका मिमी मुखेन तेन साहसमनुष्ठितं पुनरिति पर वा॥ प्रक्रम्यमाणपरामर्शकयच्छब्देनार्थप्रत्यायन एव तच्छब्दापेक्षेत्यर्थः॥ अधिके इति उद्यता जयिनि कामिमी मुखेन तेन साहसमनुष्ठितं पुनरिति पर स्वार्थः॥ तत्पदासत्त्वे पीति प्रक्रांतपरामर्शीयच्छब्दस्थले इत्यादिः अभेदेनेति साधुकरणाभिन्नमीलनं मितिबोधात् यमिति यं सर्वशैलाः परिकल्प्य वत्से

मौक्तिकैर्गमयदेशे॥

हदक्षेभासतिरत्नानिमहौषधीश्च श्रूपदिष्टादुदुहर्धरित्री सर्वे ॥ पूर्वप्रयुक्तपदोपस्थाप्यत्वेनया प्रयोजकत्वं बुद्धिगद्विषयतावच्छेदकत्वोपलक्षि
तधर्मावच्छिन्नापीत्यर्थः आदौ तदर्थज्ञानं ततस्तदर्थप्रत्यायनेच्छा ततस्तदर्थबोधकपदप्रयोग इति बुद्धेः स्वप्रयोजकत्वं ॥ तदिति ॥ तदन्वये बुद्धि
रित्यादावपि तदनुरोधेन पूर्वप्रयुक्तपदोपस्थापितेपि तस्य शक्त्यंतरं स्वीकरणीयं अतिप्रसंगश्च स्वप्रयोजकबुद्धिस्थत्वा
मतर्भाव्यवारणीयः एवं यत्पदोपस्थाप्ये तत्पदशक्तिर्बोध्या अत एव प्रक्रम्यमाणपरामर्शकतच्छब्देनापि नियमतोय
त्पदस्यापेक्षा नैतमानयय इहास्तीत्यादाविवतमानय घट इहास्तीत्यादितो घटानयनादिप्रतीतेरनुभवविरुद्धत्वात् प्रक्रांत
परामर्शकस्य न तदपेक्षा नियमः तदन्वये बुद्धिमतिप्रसक्तः बुद्धिमतरः दिलीप इति राजेंदुरिंदुः क्षीरनिधाविवेत्यादौ वै
वस्वतादिपदोपस्थापितस्य तच्छब्देनापि परामर्शः तदन्वयेन पूर्वोपस्थिते पितस्य शक्त्यंतरं स्वीकार्यं उपस्थितिश्च स्ववि
षयकत्वनिज्ञानाधीनायां ह्यातः प्रभुरस्ति तप ... पदोपस्थापितलोमादीनां तदादिपदेन न परामर्शः प्रसिद्धार्थ
र्कमपि तत्पदं यथा कलापसांत्वमितिमती कलापतर ... ः प्रत्यक्षबुद्धिविषये अदसः परोक्षबुद्धिविषये शक्तिः स्वप
दस्य समभिव्याहृतपदोपस्थाप्ये शक्तिः समभिव्या ... क्य घटकांत्वं अथैवं चैत्रः स्वपुत्रं पश्यती ... त्रिभिर्नैवा
मतरः दिलीप इति राजें ... दाः वैवस्वत वैवस्वतादी ... याप्यपीत्यादि ... पस्थितिश्च
शक्तावपिरदंबोध्यं क ... विशेषनीयतां ... ाकपालिनः ... कलापतरु ... मध्यलोकस्

नाश्रयश्चैत्रस्याकारकेत्यर्थः स्वार्थस्य॥ स्वपदार्थस्य साक्षादिति स्वाधिकरणवृत्तिसाध्याभावको धूम[illegible]त्वादौ वारणमपीति त रु० ८

रा० दा० तथानुभवात् अवांतरेति स्वपुत्रकर्मक[illegible] सूत्रं चैत्रेणेति द्वितीये चैत्रः स्वपुत्रमिति [illegible]कवह्निसमानाधिकरण

१२ त्रसमभिव्याहृतावलोकनक्रियान्वयितृतीयार्थकर्तृत्वे चैत्रस्य साक्षादन्वयादिति भावः आद्ये चैत्रेणेति द्वितीये चैत्रः स्वपुत्रमिति

पश्यति चैत्रभ्राता वा स्वपुत्रं पश्यतीत्यादौ कथं न स्वपदेन चैत्रः प्रत्याय्यते मुख्यविशेष्यवाचकतानुत्पत्तेः स्वपुत्रदर्शिना चैत्रं मैत्रः पश्यती

त्यादौ चैत्रपुत्रबोधानुपपत्तिः न च तत्रावांतरवाक्यार्थबोधे चैत्रस्य मुख्यविशेष्यतया नैयमनुपपत्तिरिति वाच्यं अवांतरवाक्यार्थधियमंतरे

णैव महावाक्यार्थबोधे तत्र तात्पर्ये तत्रैव तदनुपपत्तेर्दुर्वारत्वात् न च स्वार्थस्य साक्षात्परंपरया वा पदार्थवि

शेषणत्वं तादृशार्थवाचकतानुत्पत्तेर्नायं दोष इति वाच्यं एवमपि स्वपुत्रश्चैत्रेण दृश्यत इत्यादौ चैत्रपुत्रबोधानुपपत्तेः समभिव्याहृतक्रि

यान्वयिवाचकत्वमपि न विचारसहं परंपरया क्रियान्वयित्वस्य चैत्रभ्राता स्वं पश्यतीत्यादौ चैत्रादिसाधारणत्वात् साक्षात्क्रियान्वयित्व

स्य चैत्रः स्वं पश्यतीत्यादावप्यभावात् क्रियान्वयिप्रत्ययार्थे साक्षादन्वयित्वविवक्षणान्नदोष इति चेदेवमपि स्वव्यापकवह्निसमाना

धिकरणधूमवान्पर्वत इत्यादौ स्वपदेन धूमादिपरामर्शानुपपत्तिवारणमशक्यमेव एवं चैत्रेणानीतं स्वपुत्रं मैत्रः पश्यतीत्यादौ चैत्रपुत्र

बोधापत्तिवारणमपि न च स्वपदार्थोपदर्थघटितविशेषणस्य विशेष्यतावच्छेदककोटौ पदर्थस्य विशेषणकोटौ वा निविशते स एव

पदार्थः स्वशब्द[illegible]स्य चैत्रपुत्रः ॥ ० ॥ श्रीराम

राम ५२

धूमवानित्यत्रापि धूमपदार्थस्य विशेषणकोटौ स्वपदार्थो निविश इति धूमो स्वपदवाच्यः ननु स्वपुत्रदर्शी चैत्र धनामि ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्यादौ चैत्रसंबंधिन एव पदार्थः तया चैत्रस्यापदार्थत्वात्स्वशब्दशक्यत्वानुपपत्तिरित्यत आह स्वपुत्रदर्शीति चैत्रस्येति [illegible] नैकतरदर्शनविषयः स्
पुत्र इति बोधः तत्र चैत्रपदार्थघटितविषयत्वरूपविशेषणविशेष्यभावावच्छेदककोटौ स्वपदार्थनिवेशादिति भावः साक्षादिति॥ एवं च तत्परंपरयेति चै
स्वं पश्यतीत्यादौ चैत्रभ्रातास्वपुत्रं पश्यतीत्यादौ च स्वपदार्थश्चैत्रस्य विशेषणकोटौ चैत्रघटितार्थस्य धर्मितावच्छेदककोटौ वा न निवि
शत इति नातिप्रसंगः चैत्रावलोकितं स्वपुत्रं मैत्रः पश्यतीत्यादौ चैत्रपदस्य चैत्रकर्तृके लक्षणया चैत्रः पदार्थैकदेशो न तु पदार्थ इ
ति स्वपदान्न तत्प्रतीतिः चैत्रेणावलोकितमित्यादौ तु तात्पर्यसत्त्वे स्यात एव न तत्प्रतीतिः स्वपुत्रदर्शि चैत्रधनमित्यादौ चैत्रपुत्रदर्शि
चैत्रसंबंधित्वाद्यवच्छिन्ने चैत्रे तस्य वाक्ये लक्षणाविरहे तु पूर्वभागं परित्यज्य तादृशलक्ष्यार्थपरस्य केवलं चैत्रादिपदस्यैव वा न त्वल
क्षणा तत एव चैत्रपुत्रादिप्रतीत्युपपत्तिरिति वाच्यं एवं सति चैत्रस्य भ्राता स्वपुत्रो दृश्यत इत्यादौ स्वपदेन चैत्रादिप्रतीत्यापत्तेर्दु
वीरत्वात् मैवं साक्षात्परंपरया वा यः स्वार्थस्य विशेष्यः पश्च समभिव्याहृतक्रियाकारकपदार्थस्तद्भयत्र स्वपदस्य शक्तिः स्व
व्यापकवह्निसामानाधिकरण्यं धूमरत्यादावसौ [illegible] हृतद्धूमपदस्य समभिव्याहृतक्रियाकारकपदत्वमक्षतमेवे
न स्वशब्दात्तत्प्रतीत्यनुपपत्तिः एवं कलशे निजहेतु [illegible] प्यसौ इति क्रिया॥ [illegible] त्रः स्वपुत्रं पश्यतीत्यादौ प्रथमायाः आकार [illegible]
भावः यः शक्तिरप्यावश्यकी स्वव्यापके यो दोषो धूमे तदधिक [illegible] प्रवृत्तिध्वंसप्र [illegible] यादौ स्वकीयार्थतद्घटकाभिन्नं [illegible]
च परंपरया स्वार्थो विशेषणं यश्चैवादि चैत्रेण स्वपुत्रो दृश्य [illegible] ॥ ॥ [illegible] ॥ ॥ ॥

मु॰ला॰ ५३

श॰टी॰

चैत्रपुत्रः पश्यति चैत्रभ्रातास्वपुत्रं ... ति चैत्रस्य भ्रातास्वपुत्रो दृश्यत इत्यादौ न चैत्रस्य स्वशब्दशक्यत्वप्रसंगः चैत्रस्य स्वार्थप्रत्य... स्यत्वात् प्रकृतक्रि
याप्रत्याकारकत्वाच्चेति भावः नन्विदं कलशे निजहेत्वित्यत्र स्वशब्दपर्यायनिजपदात्कलशबोधानुपपत्तिः तस्य निजपदार्थप्रत्यविशेष्यत्वात् प्रकृ
तक्रियाभावाच्चेत्यत आह कलशे इति स तडच्चकुचौ भवन्नमादारिपुराइ चक्रवाकाः प्रवाहे संतीति रूढिः न प्रयोगा इति धूमस्याकारकत्वेन स्व।

ध्याहारात्स्वपर्यायनिजपदात्कलशादिप्रतीतिः स्वव्यापकवह्निसामानाधिकरण्यं धूमस्येत्यादेरपश्चनप्रयोगाः इदं तु तत्त्वं यद्रू
पेण समभिव्याहृतपदादुपस्थितिस्तद्रूपावच्छिन्नस्य स्वपदार्थत्वे एकेन ब्राह्मणेन ब्राह्मणांतरपुत्रदर्शनदशायां ब्राह्मणः स्व
पुत्रं न पश्यतीति प्रयोगानुपपत्तिः अन्वयितावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावस्य विशेष्ये बाधात्समभिव्याहृतपदार्थ
निष्ठतत्तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नस्य तदर्थत्वेपि वह्निकालीनद्रव्यवति ह्रदादौ स्वव्यापकवह्निकालीनं द्रव्यं नास्तीति प्रयोगानुपपत्तिः
तत्र द्रव्यपदस्यापि लक्षणया तत्तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नपरत्वे महानसादावपि तथाप्रयोगापत्तिः तथाविधव्यक्तिं विद्यत्वाभावस्य तत्
त्राबाधात् नादृशसमभिव्याहृतस्थले यद्यद्व्यक्तिव्यापकतावच्छेदकं तत्तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नाभावकूट एव तत्र नियमतः प्रतीयत इ
ति चेन्न तथाविधसकलतद्व्यक्तिनिष्ठतत्तद्व्यक्तित्वादीनां युगसहस्रेणापि ज्ञातुमशक्यत्वात् कदाचित्कस्य विवक्षा ॥०॥०॥०॥

पदाशक्यत्वादिति भावः कदाचिदिति एकमात्रवह्नित्वादिना ॥ दुरपह्नवत्वादिति तथा च महानससामान्यमात्रवह्नितद्व्यक्तित्वावच्छिन्नोपस्थितिर
शायां महानसादावपि तथाप्रतीत्यापत्तिरिति भावः दुरपह्नवत्वादिति पाठे अंगीकार्यतयेत्यत्र ... तथा ... दूषणं दुर्वारं ॥०॥०॥०॥०॥०

राम ५३

मितिभाव:कुतरत्पत आह ताद्दशेतियोऽयंब्राह्मणांतरउत्रदर्शनदशायामपिब्राह्मण:स्वपुत्रंपश्यतीतिनिर्दे... ...रणायस्वोनिरूपकेत्वापियदान्य

ब्राह्मणपुत्रंपश्यतितदुब्राह्मणस्तदाताद्दशप्रयोगवारणायस्वाश्रयत्वनिवेश:एवमेवक्तौभार्यामुपेयादित्यादौस्वपदंविनापिभार्य... ...नक...

त्वस्यस्वाश्रयत्वघटकभार्यात्वनिरूपकत्वोभयसंबंधेनान्वयइतिबोध्यंकैवल्यघटकत्वेनेतिकश्चित्पाठः उक्तदिशेतिस्वार्थभेदान्द... ...दं...

नसंभवेपिकतिपयतत्तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नमात्रोपस्थितिदशायांकतिपयाभावमात्रगोचरप्रतीतेरप्यंगीकार्यतयाताद्दशनियम...

मुद्गरपराहतत्वात् अत्रकेचित् ब्राह्मण:स्वपुत्रंपश्यतीत्यादौस्वपदंब्राह्मणत्वावच्छिन्नार्थकमेवविशेष्यीभूतब्राह्म... ...

च्छिन्नेचस्वपदार्थघटितस्यब्राह्मणपुत्रदर्शनकर्तृत्वादिरूपविशेषणस्यनैकैवलमाश्रयत्वादिसंबंधेनान्वयो... ...स्वाश्रय...

स्वनिरूपकदर्शनविषयपुत्रजनकत्वोभयसंबंधेनैव एवंचतत्रनञाताद्दशोभयसंबंधावच्छिन्नतदभावएवप्रत्या... ...

नोक्तदोषावसरइत्याहु: एकशब्दस्यकैवल्यादिविशिष्टेशक्ति:कैवल्यंचसजातीयद्वितीयरहितत्वं तच्चसजातीयनिष्ठभेदाप्र... ...

योगित्वं सजातीयत्वंचोद्देश्यविशेषणवाचकैकशब्दा... ...घटकत्वेनप्रकृतविधेयवत्त्वरूपंप्रतीयते तथाचात्रायमेकोभुंक्तेइ...

त्यादावेतद्देशाधिकरणकभोजनकर्तृनिष्ठभेदाप्रति... ...भुंक्तेइतिबोध: शक्यतावच्छेदकानुगमउक्तदिशाचिंतनीय:अयं

फलमेकंभुंक्तेफलमेकंभुंजानास्तिष्ठतीत्यादौवि... ...त्वा... ...दककोटिनिविष्टवाचकएकपदाद्ययाद्दशार्थविशेषण इदस्यताव...

च्छेदकावच्छिन्नविशेषणतोपल... ...विधेयतावच्छेदका... ...भेदाप्रतियोगित्वेन... ...भेदप्रतियो... ...भावेचशक्ति:विधि

भेदेऽन्वयादिनाविशिष्टलाभः स्वाश्रयवृत्तिभेदाप्रतियोगित्वस्वाश्रयत्वोभयसंबंधेन विधेयान्वयस्तु न युक्तः तथा सत्येकपदार्थस्योभयस्य विशेषणत्वभंगात् श्री·टी·

शा॰ द्वा न्नेःयादृशार्थेति कृत्यादिविशेषणतापन्नभोजनादिक्रियेत्यर्थः यदवच्छिन्ने विभक्त्यर्थतावच्छेदककर्मतात्वाद्यवच्छिन्नस्वार्थान्वयिनः फलादेः ॥ फला

५४

तापन्नेयदवच्छिन्नेस्वार्थान्वयिनो विशेषणत्वं तादृशार्थ। अनुयोगिकान्वयप्रतियोगित्वविशिष्टतद्रूपावच्छिन्नान्वयप्रतियोगि(
त्वरूपसाजात्यं प्रतीयतेऽतस्तत्रैतत्कर्तृकभोजनादिनिष्ठसंसर्गप्रतियोगिकर्मत्वादिनिष्ठसंसर्गप्रतियोगिनिष्ठभेदाप्रतियोगित्वं
फलादेः प्रतीयते एकसमानार्थकमात्रादिपदस्य लेप्येतादृशीगतिरिति चेत्तत्पक्षेवितेन गवादिशब्दात्तस्यानविशेषरूपाकृतेर
पि बोधस्यानुभविकतया गोत्वादिजातिवत्तापि तद्वाच्ये विशेषणं तस्याश्रवाच्यविशेषणत्वेपि न प्रवृत्तिनिमित्ततासाक्षात्संबंधेनवा
च्यवृत्तित्वाभावात् अवयवसंयोगादिरूपायास्तस्याः सामानाधिकरण्यसंबंधेनैव गवादौ सत्वात् अत्र च शक्याजात्याकृत्योरैकत
रविनिर्मोकेणापरमानविरहाल्लाघवाच्चोभयविशिष्टेगवादिपदस्यैकैव शक्तिः स्वीक्रियते शक्यविशेषणभेदेपि पुष्पवंतादिपदव
हूनुपदवच्च शक्त्यैक्यस्य दुरपवादत्वात् यत्तु एकविशिष्टापरावच्छिन्नेशक्तिरिति तदसत् विशेषणविशेष्यभावे विनिगमनावि
रहात् गवाद्यंशे साक्षादुभयप्रकारकबोधस्यानुभवसिद्धस्य दुरपवादत्वाच्च यत्र केवलाकृ॥

दाविति अथ यत्र फलमेकं भुंक्ते इत्यादि फले
तए भोजनपरं तत्र फलस्य बहुत्वादेकत्वबाध इति चेत् तत्रैकपदसमभिव्याहारवशात्फलनिष्ठकर्मतायामितराकर्मकत्वविशिष्टाश्रयत्वासंबंधेन राम·
भोजने अन्वयोपगमान्न दोषः प्रागेवेति द्रव्यपदाद्यदत्वावच्छिन्नबोधवारणाय जातिविशेषणतया एव ॥ ॥०॥०॥०॥०॥०॥०॥०॥ ५४

यं व्यक्तरूपत्वात् । विशेषणं गोत्वत्वादि ।। तादृशज्ञानस्येति यत्तु निर्धर्मितावच्छेदकपरामर्शात्तादृशानुमितिरित्यर्थ इति तन्न निर्धर्मितावच्छेदका
[illegible]मेरलीकत्वात् तस्मात्तथाविधमानसत्ता नपरोयंग्रंथः अनुपयुक्तत्वादित्यस्यवास्वीकारासंभवादित्यर्थः भ्रमत्वमिति ।। अन्यथा स्यात्तुपगंत
ति विशिष्टे गवादिपदस्य तात्पर्यं यथापि स्नमय्यो गावइत्यादौ न तत्र शुद्धगोत्वाद्यवच्छिन्नपरेधेनत्वादिपदइवलक्षणैव [illegible]
शिष्टायां व्यक्तौ शक्तौ रेकं जात्याकृतिव्यक्तयः पदार्थ इति न्यायसूत्रे बहुवचनमुपेक्ष्य पदार्थ इत्येकवचनं तं निर्दिष्ट [illegible]
प्य तु यत्ते मीमांसकास्तु गवादिपदानां जातिरेव वाच्या तु व्यक्तिराकृतिर्वा व्यक्तिशक्तिमतेपि स्वरूपतस्तस्याः यह [illegible]
क्तिज्ञानप्रकारीभूतायां जातौ शक्तेस्तदवच्छेदकतायावावश्यं कल्पनीयतयाऽन्यत्वादौ तत्कल्पनायां गौरवात् प्रयं [illegible]
हात्तु व्यक्तिशक्तिमतेवजातेरुपलक्षणत्वासंभवः प्रागेव दर्शितः यथाव्यक्तिमतेपि गोत्वांशे शक्तिस्तदवच्छेदकतावा न द्विशे
षण्णानवच्छिन्नेव तथाजातिशक्तिवादिमतेपि सातथैवेति न गोत्वत्वादिप्रवेशाद्गौरवशंकापि न हि जातिशक्तिवादिमते ।
पि शाब्दबोधेसायत्किंचिद्धर्मप्रकारेण भासते येन [illegible] प्रकारविशेषमंतर्भाव्य शक्तिः कल्पनीयाऽपि तु स्वरूपतएव
व अयानुमानादिना गोत्वादौ शक्तिग्रहो भवन्धर्मि [illegible] धयागोत्वत्वादिकमवश्यं विषयीकरोति निर्धर्मितावच्छेद
[illegible] कवीज्ञा ।।
मीमांसकम[illegible] त्यह विषयवाधेनेति [illegible] त्वविशक्तं पदमित्या [illegible] पदं शक्ति [illegible] धर्मोति अन्यथाप्रमाण
वादिपदंवागे [illegible] पमहाचार्पादयोदर्शय [illegible] येइति घटत्वप्रका [illegible] तमतमेद ।।

श०प्र० स्वतोग्राह्यमते एवोक्तनियमेप्याहत्यानुवेति गवादीति गोपदशक्तिर्गोपदे वा गोमदिति स्वाश्रयप्रतियोगित्वसंबंधेन गोत्व[illegible]व तादृशबोधमपि[illegible] श० टी०
५५ नस्यानुमानादिनाजनकसंभवात् तादृशज्ञानस्यविपरीतज्ञानाविरोधितयानुपयुक्तत्वाच्च एवं च तादृशधर्मस्य शक्यतावच्छे-
दकत्वं दुर्वारमेव शक्तिग्राहकमानेन धर्मितावच्छेदकांशे तदवच्छेदकताग्रहे बाधकाभावात् यदि चावच्छेदकताग्रहेपि शक्ति-
धियस्तदंशे भ्रमत्वं कल्प्यते विषयबाधेनावच्छेदकत्वमेव शक्तिग्राहकमानेन गृह्यते इत्येव वा स्वीक्रियते तदा प्रतियोगित्व-
कारणत्वादीनामपि तुल्ययुक्त्यावच्छेदकत्वविलयप्रसंगस्तत्राप्येवं सुवचत्वात् प्रतियोगित्वादिवृत्तेरवच्छेदकत्वग्राहक-
त्वमनुभवसिद्धमिति यदा तदा शक्तिधियस्तदवगाहित्वानन्तथेति वचनकोशाश्रद्धाति विशेषाभावात् माभूद्वा गोत्वत्वादि-
कमवच्छेदकं शक्यतायास्तथापि शक्तिज्ञानकारणतायां गुरुशरीरगोत्वादेर्धर्मितावच्छेदकतात्मकविषयतानिवेशाद्गौ-
रवं दुर्वारमेव व्यक्तिशक्तिवादिना स्वरूपतो गोत्वादिनिष्ठधर्मितावच्छेदकत्वस्यैव निवेशादिति चेन्न स्वरूपतः पदविशेष्यकज्ञा-
पक्षशक्तौ निरूपकतासंबंधेन शक्तिसंबंधेन पदे वा गोत्वादिप्रकारिकाया एव शक्तिधियः स्वीकारात् नहि समवायेनैव जातेः
स्वरूपतः प्रकारतेति नियमः प्रामाणिकः घटं जानातीत्यादौ प्रकारितासंबंधेन स्वरूपतो घटत्वादीनां ज्ञानाद्यंशे प्रकारतोपगमा-
त् समवायेन धर्मिविशेषणतापन्नस्यैव संबंधांतरेणान्यत्र स्वरूपतो भानमित्यपि न नियमः प्रामाण्यस्य परतोग्राह्यतारामते ऽयं राम

॥ ० ॥ ५५

शोति स्वीकुरुतेवेति ॥ व्यक्तौ शक्तिस्वीकारेयुक्त्यंतरमाह एवमिति ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

घटत्वप्रकारकस्य स्वरूपतो घटत्वादिज्ञानस्यानुव्यवसाये प्रकारितायां तत्संबंधेन ज्ञाने वा धर्मिविशेषणतानापन्नस्य [illegible]त्वा

दे भानात् अस्तु वा प्रकृतेपि गवादिविशेषणतापन्नस्यैव गोत्वादेः शक्तौ निरूपकत्वसंबंधेन पदे वा शक्तिसंबं[illegible]

प्रकारता गवादेश्च शक्तौ पदे वा परंपरासंबंधेन प्रकारतातादृशी श्च गवादिविषयतानशाब्दबोधजनकतावच्छे[illegible]

संबंधेन प्रकारताया जनकतावच्छेदकत्वापेक्षया [illegible]सात्संबंधावच्छिन्नप्रकारतायाएवेन तथात्वे लाघवेन [illegible]

नीवकाशः अथ जातिशक्तिमतेपि शाब्दबोधे व्यक्तिभानमावश्यकं गोर्नष्टा गौर्जाता गामानयेत्यादौ समभिव्याह [illegible]जा

तेर्विधात् परंपरासंबंधेन तदन्वयोपगमेऽन्वयितावच्छेदकतया गोत्वत्वादिभानस्वीकारापत्तेः शक्तौ गोत्वचाय [illegible]वाप

त्तेश्च नहि स्वरूपेण पदार्थस्य पदार्थांतरान्वयितया भानं कश्चित्स्वीकुरुते स्वीकुरुते वा प्रकारतया स्वरूपेणोपस्थितजाते भा

नं विशेष्यतया तद्ज्ञानं तु न संभवत्येव निर्धर्मितावच्छेदककशाब्दबोधस्य प्रवृत्त्यनुपयोगितया तत्स्वीकारासंभवात् एवंच जा

तिमाच्च वा [illegible] यापि व्यक्तिबोधकतायाम विवादाद्य [illegible] लक्षणाग्रहाजन्यतद्बोधज

नकताया [illegible] वात् अन्यथा जातावपि शक्त्यसिद्धिप्रसंग [illegible] कैंतरूपत्रेय ॥०॥०॥०॥

॥०॥०॥०॥ [illegible] ॥०॥०॥०॥ ॥०॥ ॥०॥०॥०॥ [illegible] ॥०॥ [illegible] ॥०॥०॥०॥०॥०॥०॥

श·दा· तद्गुप्यासे ईश्वरानंगीकारात् न्यासे [illegible] रुत्तरत्वापातात् असङ्गतरत्वात् क्वचित्तथैव पाठः कुब्जशक्तिमतमालंब्य समाधत्ते व्यक्तिशक्ताविति हेतु क·टी

५६ क्ति बोधकतायाः परेश्वराधिष्ठितत्वेनेश्वरेच्छाविषयतयात्मस्याअपिशक्यत्वं दुरपन्हवं नहिमीमांसकैर्भगवदिच्छानुमन्यतइत्येतावतैवतादृ
शयुक्त्यानवकाशः तत्साधकबहुतरयुक्तिसत्वेनतद्गुप्यासस्यापिनिरुत्तरत्वापातात् एवंज्ञानेपदादंशेक्तिरित्येतादृशतन्मतेपि।
व्यक्तिज्ञानसमर्थस्यपदस्यजातावितव्यक्तावपिवाच्यत्वंदुरपन्हवमेव शक्तिनिरूपकज्ञानविषयत्वरूपस्यतस्याविशेषेणजातिव्य
क्त्योः सत्वादितिचेन्न व्यक्तिशक्तावस्माकंनवैमत्यं अपितुव्यक्तिशक्तिज्ञानत्वेनहेतुतायामेव अतएवव्यक्तौनकुब्जाशक्तिरितिगीय
तेतदंशेतज्ज्ञानानपेक्षणात् अतएवव्यक्तेर्नवाच्यतानहिशक्तिधीविषयतामात्रेणैववाच्यतातादृशविषयतायाअन्वयसाधार
ण्यात् अपितुयद्विषयकत्वेनशक्तिज्ञानस्यतद्विषयकशक्तिधीजनकतात्त्वमेवतद्वाच्यव्यवहारनियामकं अन्वयांशेकुब्ज
शक्तिसत्वेपियथातद्विषयकत्वंशक्तिज्ञानजनकतायांनावच्छेदकं तथाव्यक्त्यंशेतत्सत्वेपितद्विषयकत्वस्यशक्तिज्ञानजनकता
तायामनवच्छेदकत्वान्नव्यक्तौतद्व्यवहारः तद्विषयकत्वस्यशाब्दधीविशेषणत्वात् गवादिपदशक्तिज्ञानस्यगोत्वादिज्ञानविष
यकत्वेनगोत्वादिशाब्दधीहेतुत्वेपिनगवादिपदस्यगोत्वादिव्यक्तिवाचकत्वापत्तिः वस्तुतोयद्विषयकत्वविशिष्टज्ञानविषयकत्वे
नशक्तिज्ञानस्यशाब्दधीजनकतायद्विषयकत्वेनवाशाब्दधियःशक्तिज्ञानजन्यतातत्त्वमेवतथा एतेन॥ तायामेवेति तथासत्यानंत्य सम
नुभिचारोवास्यादितिभावः अन्वयेति अन्वयांशेपिकुब्जाशक्तिरितिभावः अन्विताभिधानमतेतुनायंग्रन्थः पदार्थद्वयात ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ५६

तु.पस्य नन्म तेवाच्यत्वात् अन्वयांशे त्यनुपदं यथाश्च॥ गोत्वादिज्ञानेति॥ शक्तिघटकत्वेनेत्यादि॥ न गवादिपदस्येति गोत्वादिज्ञानविषयकत्वस्य तत्का-
वच्छेदकत्वादिति भावः संकेतशक्तिपक्षेणाभिधाय सामर्थ्यशक्तिपक्षसाधारण्येनाह॥ यद्विषयकत्वेनेति शाक्यज्ञानेज्ञानजन्यजन्यत्वेन शक्ति
ज्ञानत्वज्ञानस्यापि ज्ञानपदवाच्यत्वापत्तिः शाक्यज्ञानविषयत्वे भेंवज्ञानेपदशक्तिज्ञानस्य ज्ञानत्वज्ञानविषयकशाब्दधीजनकत्वा
द्वितिपरास्तम् कारणत्वस्य कार्यत्वस्य चावच्छेदकगर्भे गोत्वादिविषयकत्वस्य निवेशाद्गोत्वादेर्वाच्यतोपपत्तिः एवं च गोपदश
क्तित्वाकारिकापि शाब्दबोधोपयोगिनी शक्तिधीः संभवतीत्यन्वयांशे शक्तेरबाधेनान्यथाख्यात्यापत्तिविरहात् तादृशज्ञानस्य शाब्द
धीहेतुत्वेपि गोत्वधर्मितावच्छेदकज्ञानत्वेन व्याप्तिविषयतामनन्तर्भाव्यैव गोत्वप्रकारकबुद्धौ तस्य तथात्वाद् इत्यरीत्या व्यक्तेः
व्यक्त्युपपत्तिः नचैवं व्यक्त्यंशे शक्तिज्ञानस्यापेक्षितत्वे व्यक्त्यंशे शक्तेः कुप्तत्वानुपपत्तिरिति वाच्यं कार्यकारणभावावच्छेदककोटौ
व्यक्त्यनन्तर्भावस्यैव तदंशे कुप्तत्वव्यवहारनिर्वाहकत्वात् अत एव सामान्यलक्षणापूर्वपक्षे मणिकृता समानप्रकारकत्वेन श
क्तिज्ञानशाब्दबोधयोर्हेतुहेतुमद्भावाभिधानमपि न विरुध्यते नच शक्त्यंशे गोत्वप्रकारकज्ञानस्यावांशे गोत्वप्रकारकज्ञानहेतु
त्वेपि कार्यकारणभावयोः समानप्रकारकत्वस्यासत्त्वान्न तद्विरोध इति वाच्यं शक्त्यंशे गोत्वादिप्रकारतामादाय समानप्रका
रत्वात् [illegible] तस्यासंगत्यापत्तेः अत एवादे समानप्रक
विषयकज्ञा [illegible] त्वविशिष्टज्ञानविषयकत्वेन जन्यतानवच्छेद [illegible] पि शक्तेः सिद्धौ अत इति यत व्यक्तिरं

कुञ॥

पृ॰ १५ जनकतावच्छेदकविषयतावत्त्वं तज्ज्ञानत्वमतेरित्यर्थः एतावता कुञ्जशक्तिमते परिष्कृत्य तत्र प्रोक्तकार्यकारणभावदूषणानि वस्तुतस्त्विति कथं त्रि क्र॰टी॰
पृ॰ ७ दितिय इत्यपरक्तविषयताऽवच्छिन्नतावच्छेदिकास एव वाच्यः व्यक्तेस्तु मत्याविषयतातथानन्वयपरक्तेति न तस्यावाच्यत्वापत्तिः यत्तु जनकतावच्छेदकी

ड्यपदस्य कार्यत्वेन घटादिरूपकार्ये शक्तिज्ञानात्कार्यत्वेनापूर्वविषयकशाब्दबोध इत्येवाभिधानात् शक्यांशे शाब्दधीप्रकारप्रकारकज्ञानस्य हेतुतायास्तत्रानुक्तेः नचैवं जात्यंशे साक्षात्तानाव्यक्त्यंशे स्वरूपसतीहेतुर्लाघवादिति कुशक्तिवाद इत्यादिचिंतामणिग्रंथविरोध इति वाच्यं मतभेदेन तत्रोभयसंभवात् वस्तुतस्तु जातिधर्मितावच्छेदककशक्तिज्ञानस्य हेतुत्वे व्यक्तेर्विषयतापि कारणतावच्छेदककोटौ निविशते विशेष्यतावच्छेदकतात्वेनेव धर्मितावच्छेदकीयविषयताविशेषस्य निवेशनीयत्वात् अवच्छेदकतानिरूपकविशेष्यतायाः व्यक्तिविषयताऽरूपत्वात् एवं च व्यक्तेरवाच्यताव्यवहारस्य कथंचिदुपपादनेऽपि शक्यांशे जातिप्रकारकज्ञानहेतुतापेक्षया गौरवं दुर्वारमेव कारणतावच्छेदकेऽधिकविषयताया निवेशात् एवं द्रव्यत्वादिधर्मितावच्छेदकत्वक्रमप्रमात्मकगवादिपदशक्तिज्ञानाद्द्रव्यत्वादिप्रकारकशाब्दधीवारणाय शक्यांशे धर्मितावच्छेदकावच्छिन्नत्वावगाहित्वस्याप्यधिकस्य निवेशनीयतया गौरवमपि व्यक्तौ कुञ्जशक्तिवादिनामपि शक्यांशे जातिप्रकारकज्ञानहेतुतामतमेवसायय

मं ताधर्मितावच्छेदकतावत्त्ववाच्यत्वमिति ननु च्छेद विनिगमनाविरहेण जनकतावच्छेदकधर्मितावत्त्वस्यवाच्यत्वस्य दुर्वारत्वात् शक्यांशे इति॥
तादृशभेदमतापेक्षेत्यर्थः अधिकविषयताव्यक्तिविषयतासंकेतशक्तिमते च व्यक्त्युपरक्ताविषयताजनकतावच्छेदकेति महागौरवं कैयाक्षितं भट्ट

तरंशक्तिः गुरूणांसामर्थ्यंशक्तिरित्यान्यरंमेदोस्तु ॥ कार्यकारणभावस्तु भट्टवदेवकार्यइत्याह एवमिति शक्यंशेइति न्यायमतएवदोषस्यप्रागुद्धृतत्वादिदंतु
न्तेशक्यंशेइति गोपदशक्तिर्गौरित्याकारकं इदानींकुत्रशक्तिंखंडयति वस्तुतइति ईश्वरेति न्यायमतेउक्तदोषोद्धारप्रकारप्रदर्शनेपीश्वरानंगीकर्तृ
वस्तुतस्तुसर्वलाक्षणिकस्थलेप्यन्वयबोधस्यानुभविकत्वेनदुरपह्नवतयालाक्षणिकस्याप्यनुभावकत्वंदुर्वारमेवेति तस्यलक्ष्या
र्थेकुत्रशक्तिप्रसंगइति नानुभवजननसामर्थ्यमीश्वरसंकेतोवावृत्तिरूपाशक्तिः अपितुपदार्थांतरमेवसाचजातावेवकल्प्यतेनतुव्य
क्त्यादावपीति नकुत्रशक्तिरपीतितत्त्व अथव्यक्तेर्गवादिपदावाच्यत्वेगवादिपदाद्व्यक्तेः स्मरणमनुभवश्चनस्यात् नचपदावाच्यत्वे
प्युपस्थितव्यक्तिभानंशाब्दबोधेनानुपपन्नमिति वाच्यं यद्धर्मप्रकारकशाब्दबोधेतद्धर्मप्रकारकपदार्थोपस्थितेर्हेतुतयागोत्व
प्रकारकशाब्दबुद्धौगोत्वप्रकारकस्मरणस्यापेक्षणीयतयाव्यक्तेरस्मरणेव्यक्तेः शाब्दबोधविषयतायादुरुपपादत्वात् अन्वय
स्यचभानेऽन्वयांशेशाब्दधियोनिष्प्रकारतयातदुपस्थित्यनपेक्षणेनतत्रवाच्यत्वानुपयोगादितिचेदत्रभट्टाः पदाद्व्यक्तेर्नस्मरण
मनुभवोवाकिंत्वाक्षेपादेवव्यक्तिधीः आक्षेपिकाजातिरेव आक्षेपश्चानुमानमर्थापत्तिर्वा नचजातिव्यक्त्योर्वैयधिकरण्यसं
भवः तादात्म्यसंबंधेनजातेराधेयतासंबंधेनव्यक्त्याक्षेपकतायामविरोधात् वस्तुतस्तुगामानयेत्यादौस्वा ॥ [illegible]नत्संकेतस्यइ ।
क्तिरप्याहत [illegible] तथाचेगोत्वेनगोर्ज्ञातेत्यादावन्वयबोधानुपप[illegible] पादेवेति अनाक्षिप्तभानमर्थाध्याहा ।
रोनभट्टसंमत [illegible] स्यनेविलक्षणापत्तिरित्यतआह वस्तुतस्त्विति एत [illegible] नस्योत्तरत्वंदर्शयति ॥ ॥

गा.वा. तेनसंबंधेनेति आक्षेपोन्न शाब्दबोधप्रकारांतरेणाक्षेपं वक्तुं मतमाह गोत्वमिति गगनवारणाय धर्मपदं॥ व्यक्त्यघटितेति गोत्वत्वाघनात्मकं गोपद् कृ.टी.
५८ शक्यतावच्छेदकं गोत्वनिष्ठतद्व्यक्तित्वादे अलोचनं॥ निर्विकल्पात्मकं॥ अर्थापत्तेत्याह तादृशबुद्धेरिति॥ वंगवादाविष्यादि अधिकपाठः केचित्तु तत्र कर्मत्व

अथ यद्यपि तत्त्वरूपपदपरासंबंधेनानयनकर्मत्वादौ गोत्वादिजातेरन्वयः शाब्दः तेन संबंधेन गोत्वादिमत्त्वस्याधेयतासंबंधेन गवा
दिव्याप्यत्वात् आधेयतासंबंधेन गवादिमत्त्वं विनानुपपद्यमानत्वाच्चानयनकर्मत्वादेराधेयत्वादिसंबंधेन गवादिव्यक्तिप्रका
रिकाधीः आक्षेपात्पूर्वं संसर्गघटकतया शाब्दबोधे व्यक्तिभानेपि कर्मत्वादौ गोत्वाद्यवच्छिन्नत्वव्यक्तिप्रकारकभानानुरोधेनाक्षे
पनुसरः गोत्वं समवायाश्रितं गोनिष्ठभेदप्रतियोगितानवच्छेदकधर्मत्वात् किं चिदाश्रितं वा जातित्वादित्यनुमानतो व्यक्तिभानं तु न
सार्वत्रिकं तादृशहेतूपस्थितेरसार्वत्रिकत्वात् गवादिपदात् तादृशरूपेण गोत्वादेरनुपस्थितेः अथ गवादिपदाद्व्यक्तेः स्मरणे
गोत्वादिस्मरणमेव कथमुपपद्यते गोत्वप्रकारकस्मरणे व्यक्तेर्विशेष्यतया भाननियमात् न हि विशेष्यकस्मरणे च व्यक्तिघटित
गोत्वत्वादेः प्रकारतया भाननियमात् व्यक्त्यघटितप्रकारकस्य स्मरणस्य संभवेपि स्वरूपत एव जातेः शक्यतया धर्मांतरविशि
ष्टतया तत्स्मरणासंभवात् धर्मांतरप्रकारेण स्मरणेपि गोत्वाद्यंशे निष्प्रकारकशाब्दज्ञानासंभवेन तादृशस्मृतेरनुपयोगित्वा
दिति चेन्न पदादालोचनरूपस्यैव स्मरणस्योपगमात् किं चिद्धर्मावच्छिन्नसंबंध्युपरक्तसंबंधज्ञानाधीनतत्संबंधिस्मृतेः॥
स्वविशेषणत्वार्थमुपलक्षणत्वे दोषमाह तादृशगोत्वादेरिति श्रीकरमतं उत्थापयति एतेनेति अर्थापत्तीति आनयनकर्मत्वस्य गवादिमत्त्व

व्यु.गा.वा.टी.॥

त्वमनुपपन्नमितिज्ञानेत्यर्थः तावता आधेयतासंबंधावच्छिन्नगवाद्यभावव्यापकतया स्वाश्रयवृत्तित्वसंबंधावच्छिन्नतादृशाकर्मत्वाभावभानेपि

सप्रकारत्वनियमेपिनिर्विशेषणकसंबंध्युपरक्तासंबधज्ञानान्निर्विकल्पस्मरणेबाधकाभावात् निर्विकल्पकस्यसंस्काराजनकत्वे

पिविशिष्टज्ञानाहितविशिष्टगोचरसंस्काराद्विशिष्यानुद्बोधदशायांकेवलविशेषणांशस्मरणेनविरोधइतिवदंति नदसत्गु

वादिपदात्स्वरूपतोगोत्वादिज्ञानेपिव्याप्यतावच्छेदकप्रकारेणतद्ग्रहासंभवाद्व्यक्त्याक्षेपासंभवात् नचशाब्दधीविषयेणपरं

परासंबंधेनगोत्वादिविशेषितकर्मत्वादिहेतुनाऽनयनादौगवादिकर्मकत्वमनुमेयमितिवाच्यं विशिष्टसाध्यस्यप्रागप्रती

तेः एवंगोरानीयतामित्यादौस्वरूपतउपस्थितस्यगोत्वादेरेवविशेष्यतयाभानोपगमेनिर्धर्मितावच्छेदककशाब्दधीस्वीका

रापत्तिः नादृशानुद्देश्याक्षेपकतावच्छेदकावच्छिन्नाविषयतयाव्यक्त्याक्षेपानुपयोगितापत्तेश्चेतिव्यक्तेः शाब्दबोधेविशेष्या

दिविधयाभानमावश्यकमित्यवधेयं एतेनजातिवाचकपदाज्जातिबोधव्यक्तिबोधस्तौपादानिकएवेतिश्रीकरमतमनु

पादेयं उपादानस्यार्थापत्तिरूपत्वेभट्टमताविशेषात् नचजातिरेवव्यक्तिबोधिकाजातिकरणकत्वमेवौपादानिकत्वंबोधस्ये

तिवाच्यं जातेः प्रमाणांतरत्वकल्पनापेक्षयाव्यक्तिशक्तिकल्पनायाएवौचितत्वात एवंजातेर्नित्यतयासर्वदैव तद्धेतुकव्यक्ति

धीवारणायजाति... ...धेजातिशक्तिज्ञानघटिततच्छाब्दसामग्र्या ... ...मुपगंतव्यं तथाचतादृशसाम

शाब्दबोध स्या... ...चादिंतिभावः जातेरेवेतिअर्थापत्त्यादिकंतुसह... ...तुकेति तदुपादानकेत्यर्थः हेतुकेतिकौ

शृं॰ त॰ श्रमेदेनशाब्दत्वौपादानिकत्वत्वयोः समावेशमालंव्यशंकते नचेति।। तावतापत्यंशे कारणां तएनपेक्षायां।। मंडनमतमुत्थापयति व्यक्तेरपीति उत्पादेति श्रृ॰ टी॰
जकत्वसंभवे जातिः प्रकारोत्तरत्वकल्पनमनर्थकं नचजातिनिरपेक्षजातिभासकसामग्र्या व्यक्तिभानप्रयोजकत्वे व्यक्त्यंशेपि शाब्दत्व
मावश्यकं तथासति चशक्तिज्ञानजन्यव्यक्तिस्मृतिरपेक्षते जातेः कारणत्वे च व्यक्त्यंशे औपादानिकत्वमेव ननु शाब्दत्वमिति न तदपे।
क्षितिवाच्यं व्यक्तिभानांशे जातेः करणत्वे तदंशेऽशाब्दत्वोपगमसंभवे तदकरणत्वेपि तत्संभवात् जातेरकरणत्वे व्यक्त्यंशे कीदृशक
रणस्य जन्यतावच्छेदकधर्मवत्वमिति चेन्न कस्यापि तावतापेक्षतिविरहात् व्यक्तेरपि बोधः शब्दादेव न त्वाक्षेपादितः व्यक्तिशाब्द
बोधे शक्तिविरहो नानुपपत्तिं प्रयोजयति लक्षणात एवं तदुपपत्तिरिति मंडनाचार्यमतं तदुक्तं जातेरस्तित्वनास्तित्वे न हि कश्चिद्विव
क्षति नित्यत्वाल्लक्ष्यमाणाया व्यक्तेस्ते हि विशेषणे इति अस्तित्वनास्तित्वे उत्पादविनाशौ लक्षणाच्च जातिप्रकारेणैव बोधयति
ननु व्यक्तित्वादिनेति नानुभवविरोधः नीलादिपदस्य शक्यनीलादिगुणपुरस्कारेण लक्षणया बोधकत्ववच्छक्यजातिपुरस्कारे
ण लक्षणया गवादिपदस्य व्यक्तिबोधकत्वेऽविरोधात् स्वार्थादन्येन रूपेण ज्ञाते भवति लक्षणेत्यत्र स्वार्थपदस्य शक्यतावच्छे
दकपरत्वात् अत्रेदं चिंत्यं गवादिपदाल्लक्षणया गोत्वादिप्रकारकबोधोपगमे जातिशक्तिरन्वयबोधेनापेक्ष्यते लक्ष्यतावच्छेदा
कतायाएव जातिभानप्रयोजकत्वसंभवात् नचशक्तिं विना व्यक्तौ शक्यसंबंधरूपलक्षणैव।। तथा गौर्जाता गौर्नष्टेति व्यवहारवार रामः
णाय व्यक्तौ लक्षणा आवश्यकीत्यर्थः अन्यथात्वात् अनुपयोगित्वात् शक्यार्थानुपस्थापकादिति भावः अथेति लक्षतावे।। ।। ।। ।। ।। ।। ।। ५९

च्छेदकतया जातिभानासंभवे जातिशक्तिरावश्यकीत्याशयः व्युत्पत्तीति॥ भिन्नपदोपस्थाप्यार्थेन्वयबोधविषयितावच्छेदकरूपेणोपस्थितिस्तत्रमि
नसंभवतीति शक्तेरुपयोगितेति वाच्यं लक्षणानिर्वाहार्थं शक्तिकोप्सने गवादिपदस्य द्रव्यत्वादावपि विनिगमनाविरहेण शक्तिक
ल्पनप्रसंगात् द्रव्यत्वादिसंबंधेनापि गवादौ लक्षणासंभवात् प्रयोगविरहस्य द्रव्यत्वादाविव स्वातंत्र्येण गोत्वादावप्यविशिष्ट
त्वात् लक्षणाघटकतया शक्तेरुपयोगितायां तस्याः वृत्तित्वानुपपत्तेः स्वातंत्र्येणातथात्वात् अथाकृतिविशिष्टायामेव व्यक्तौ ल
क्षणया आकृतिप्रकारेण व्यक्तिबोधस्य नैय्यायिकानामप्यनुमतत्वात् तत्र शक्त्युपस्थितजातेरन्वय उपेयते न चाकृतावेव श
क्तिर्जातिविशिष्टे लक्षणेति वैपरीत्यमेव किं न स्यादिति वाच्यं आकृतेरवयवसंयोगविशेषरूपाया आनंत्यात्तदपेक्षया लघी
यस्यां जातावेव शक्तिकल्पनस्यौचित्यात् न चावयवसंयोगनिष्ठजातिरेव शक्यास्तु व्यक्तौ तदन्वयश्च स्वाश्रयघटितपरंपरासंबं
धेन स्वीक्रियतामिति वाच्यं आकृतिप्रकारकबोधस्यानुभविकत्वात् लक्ष्यार्थानुपरक्तायां केवलजातौ प्रयोगविरहश्च न शक्य
भावसाधकः अप्रयोजकत्वात् तत्र प्रयोगमात्रविरहस्यैव तदशक्यत्वबीजत्वे जातावप्रयोगस्यासिद्धत्वात् तात्पर्यसत्त्वे च वृत्ति
द्वयाधीनबोधोपगमेक्षतिविरहात् न चैवं केवलमुख्यार्थतात्पर्येण गविनित्यमिनिम्नागमिकप्रयोगापत्तिरिति वाच्यं शक्त्या
स्वरूपत [illegible] मानपदोपाधिधर्मिण्याश्रयतासंबंधेनान्वयुस् [illegible] न्वयितावच्छेदकरू॥ न्यायः
द्वयस्येति न [illegible] त्वे सति व्यक्तिविशेष्यकत्वेन व्यक्तिविशेष्यका [illegible] विनिगमनाविरहाभावात् हस्ति-

श॰ टी॰

हस्तिपकज्ञानस्य हस्तित्वोद्बोधकत्वे कुतो न द्रव्यायुद्बोधकत्वमित्यत आह उद्बोधकस्येति॥ कल्प्यत्वादित्यस्य विरोधविरहादित्यनेनान्वयः ससंकोचः

शा॰ टी॰ ९६ हस्तिपकज्ञानस्य हस्तित्वोद्बोधकत्वे कुतो न द्रव्यायुद्बोधकत्वमित्यत आह उद्बोधकस्येति॥ कल्प्यत्वादित्यस्य विरोधविरहादित्यनेनान्वयः ससंकोचः स्वरूपेणानुपस्थितायाजातेरन्वयस्वीकारेक्षतिविरहा

पेणानुपस्थितायाजातेरन्वयो विरुध्यते व्युत्पत्तिवैचित्र्येण प्रकारतया स्वरूपेणउपस्थितायाजातेरन्वयस्वीकारेक्षतिविरहो

दितिरीत्या चेत्मतमेतत्परिष्क्रियते तथापि स्वरूपतो भोत्वान्वयबोधस्य लक्ष्यार्थगवादौ स्वीकारे तादृशान्वयबोधं प्रतियोग्य

ताताजादीनां कारणताकल्पनाधिक्याद्गोत्वादिविशिष्टव्यक्तिशाब्दसामग्रीप्रतिबंधकतायाजातिव्यक्तिविषयकोपस्थितिद्वयस्य निवेशानी

यतत्प्रतिबंधकतावच्छेदकशरीरगौरवाच्च जात्याकृतिविशिष्टव्यक्तिशक्तिपक्ष एव साधीयान् प्राचांकरास्तुजातिशक्तिज्ञानादेवजा

तिप्रकारकव्यक्तेः स्मरणं शाब्दबोधश्च नतु निर्विकल्पकरूपं जातिस्मरणं निर्विकल्पकानभ्युपगमात् व्यक्तिसंबंधज्ञानविरहेण तदंशानु

द्बोधाद्व्यक्तिस्मरणासंभव इति तु नाशंकनीयं व्यक्तिमविषयीकृत्य स्वरूपतो गोत्वादिज्ञानासंभवेन गोत्व [illegible] स्यैव व्यक्त्युद्बोधकत्व

त् उद्बोधकस्य फलबलकल्प्यत्वात् संबंधितावच्छेदकहस्तित्वादिसंबंधाग्रहे हस्त्यादिसंबंधिह [illegible] ज्ञानाभकोद्बोधकवृत्त्या

दुस्त्यादिस्मरणे हस्तित्वादेः प्रकारतया भानवद्व्यक्तिसंबंधज्ञानमंतरेणापि जातिसंबंधिपदज्ञानाज्ज [illegible] दौत्वस्यैव विशेष्यतया भान

विरोधविरहात्तद्धर्मप्रकारकस्मृतौ तद्धर्मावच्छिन्नसंबंधितया गृहीतवस्तुज्ञानस्य हेतुतायाम दृष्ट [illegible] धक जनितस्मृतौ व्यभि

चारवारणाय कार्यतावच्छेदकसंकोचस्यावश्यकतया तत एव प्रकृतेऽपि व्यभिचारानव॥ कारणं [illegible] विश्वं॥ नियमत इति पदं गोमत् राम: ९६

स्वक्तिर्वा गोमतीत्यादौ व्यक्तेर्भानेपि पदं गोः शक्तिः गौरित्यादिज्ञाने न दृभानात् व्यक्तीति॥ गौरित्यनुभवस्येत्यर्थः जात्युद्बोध ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

बलादिवोद्वुद्धाश्चितिशेषः॥संबंधांतरासमानकालीनत्वादिगुरूणामपीतितेः पश्वादिपदेधर्मिणिशक्तिस्वीकारात् जागरूकत्वादितिव्यक्तौशक्तिस्वीकारे
काशात् जातिशक्तिज्ञानेनियमतोजातिप्रकारेणव्यक्त्यभानात्तज्जन्यसंस्कारान्नियमतोव्यक्तिस्मरणा [illegible] कास्मृतिः व्यक्तिवि
षयकज्ञानांतरस्यावश्यकतयातज्जनितसंस्कारादेवव्यक्तिस्मरणसंभवात् अथभवतुजातिशक्ता [illegible] ज्जातिप्रकारेणस्मरणंत
थापितत्प्रकारकशाब्दबोधोनसंभवतितद्धर्मप्रकारकधर्मिविषयकशाब्दबोधेतद्धर्मप्रकारेण [illegible] वृत्तिकपदज्ञानजन्यत
द्धर्मप्रकारकव्यक्त्युपस्थितेर्हेतुत्वात् पदेगृहीतवृत्तिकत्वमात्रनिवेशेघटत्वादिगृहीतवृत्तिकपद [illegible] च्छिन्ननिरूपितसंब
धांतरावगाहिज्ञानजन्यगोत्वादिप्रकारकस्मरणात्गोत्वादिप्रकारकशाब्दबोधापत्तेः तद्धर्मगृहीतवृत्ति [illegible] निवेशेपशुत्वादिप्रका
रेणधर्मिगृहीतधर्मागृहीतवृत्तिकपश्वादिपदात्गोत्वादिप्रकारकशाब्दबोधस्यगुरूणामनुमतस्यानुपपत्तेः नचप्रकारीभूतध
र्मभेदेनकार्यकारणभावभेदस्ययत्वतत्वाननुगमेनावश्यकत्वाज्जातिप्रकारकशाब्दबोधेजातिगृहीतवृत्तिकपदज्ञानजन्यस्म
रणस्यैवहेतुत्वमंगीकार्यमितिवाच्यं एवमपिजातिप्रकारकशाब्दबोधानुपपत्तेर्जागरूकत्वात् लक्षणाज्ञानाधीन [illegible]
तेर्हेतुत्वांतरकल्पनेचगौरवात् नचतन्मतेऽध्याहृतस्यार्थस्यबोधविषयतय [illegible] स्थितित्वेनहेतुतैवन [illegible]
कानुप [illegible] पदार्थाध्याहारस्थलेऽन्वयबोधवारणायतु [illegible] मव्यवस्थापितत्वात् [illegible]
तद्विषय [illegible] जातिप्रकारेणव्यक्ति [illegible] नसंभवतीत्यर्थः ननुत [illegible] तारात्तद्विषयतापदप्रयं [illegible]

श्रु॰ व्या॰ ६१

ति अध्याहारेति अध्याहारात्मकार्थोपस्थितेरित्यर्थः अनेन रूपेण अर्थोपस्थितित्वेन ॥ सिद्धान्तादित्यस्य ॥ इति शंकेत्यादिनान्वयः उक्तसिद्धान्तोपगमे

य्यापि पदज्ञानजन्यपदार्थोपस्थितित्वघटितकारणतावच्छेदकेन व्यक्तिलाक्षणिकपदजन्यव्यक्त्युपस्थितेरसंग्रहो न दोषाय अ

ध्याहाररूपार्थोपस्थितेर्येन रूपेण हेतुता व्यवस्थापिता लक्ष्यार्थोपस्थितेरपि तद्रूपाक्रान्ततयैवोपपत्तेः शक्तपदस्यैवानुभाव।

कतेति सिद्धान्तमते सर्वलाक्षणिकस्थले त्वन्वयबोधानुपगमात्तत्स्थलीयसामग्रीबलात्सर्वार्थाध्याहारस्थलेप्यन्वयबोधापत्ति

रिति शंकानवकाशादिति वाच्यं यत्र लाक्षणिकपश्वादिपदाद्गोत्वादिप्रकारकोपस्थितिस्तत्र [illegible]वहितोत्तरद्वितीयादिविभक्ति

तः [illegible]कर्मत्वाद्युपस्थितिः कर्मत्वादिविशेष्यकगोत्वाद्यवच्छिन्नप्रकारकः शाब्दबोधः तत्स्थलीयसामग्रीलक्षणाधीनप

दार्थोपस्थितेरध्याहारात्मकोपस्थितिसाधारण्य[illegible]ण हेतुतामते कर्मत्वाद्युपस्थापकविभक्तिप्रकृतिभूतपश्वादिप

दाद्यत्र न गोत्वावच्छिन्नोपस्थितिरपि तु निराकांक्षपदान्तरादनुमानादितोपि वा तत्राप्यक्षतैवेति तादृशशाब्दबोधस्य नत्वोप

त्तेर्दुर्वारत्वात् अर्थाध्याहारमतेपि यत्र साकांक्षपदान्तरप्रयुक्तवाक्यार्थघटकस्याप्यर्थस्योपस्थितिस्तत्र शाब्दबोधोत्पत्तेरनिष्टप्र

[illegible]कादिति चेन्न शक्तिलक्षणासाधारणस्यानतिप्रसक्तवृत्तित्वस्य दुर्वचतया शक्तित्वशक्यसंबंधत्वाभ्यामेव तयोर्निवेशनीयत

या शक्तिलक्षणाधीनपदार्थोपस्थित्योः कारणताभेदस्य व्यक्तिशक्तिवादिनामप्यावश्यकतया शक्त्यधीनपदार्थोपस्थितेस्तद्

ऋते लाक्षणिकस्थलेऽन्वयबोधानुपपत्तिमिष्टापत्त्या निराकुरुते सर्वेति अत्रेति अर्थेत्यादिशंकायामित्यर्थः पश्वादिपदस्यापि लोमत्वादावेव शक्ति

कृ॰टी॰ ६१

…मत्वादिविशिष्टावच्छिन्नविषयकशाब्दबोधत्वं तज्ज्ञानकार्यतावच्छेदकं॥ नच लोमपदपशुपदयोः पर्यायत्वभ्रमदशायां लोमादिप्रकारकशा…
…पदज्ञानजन्यतद्धर्मप्रकारकोपस्थितित्वेनैव तद्धर्मप्रकारकशाब्दबोधहेतुतायाः कल्पयितुमुचितत्वात् नच तद्धर्मावच्छिन्नविषा
…निरूपितशक्तिविषयताशालिज्ञानत्वेन्यकोशक्तिलक्षणाग्रहयोर्व्यक्तिवादिमतेनुगमः संभवति गोसंबंधिशक्तंपद…
केपदशक्यसंबंधिनी गोरित्याकारकेवालक्षणा[illegible]पि गोत्वावच्छिन्नविषयतयासमं परंपरया शक्तिविषयतायानिरूप्य…
भावसत्वादिति वाच्यं साक्षान्निरूपितत्वपरंपरया निरूपितत्वयोरनुगमकरूपाभावात् यत्तु वृत्तिसंसर्गकपदप्रकारकज्ञान…
द्बोधेप्रयोगी एवं च शक्तिसंसर्गतानिरूपकपदप्रकारतानिरूपिततद्धर्मावच्छिन्नविशेष्यताशालिज्ञानत्वेन तद्भाव…
…न[illegible]कशक्तिलक्षणाज्ञानयोरनुगमः संभवत्येव शाक्यसंबंधेनार्थे पदप्रकारकग्रहस्यापि तथात्वात् संसर्गताव
च्छेद[illegible]यविषयतायामपि संसर्गतात्वसत्वादिति तदसत् शक्तिकालीनत्वादिसंबंधावगाहि[illegible]ज्ञानवारणाय पदप्रकारत्वार्थवि
शेष्यत्वोभयनिरूपितशक्तिनिष्ठसांसर्गिकविषयतायानिवेशस्यावश्यकतया शक्तिसंसर्गकज्ञानसंग्राहकेण रूपेण लक्षणा
ग्रहासंभवात् अथ धर्मशक्तपदस्य धर्मिस्मरणशाब्दबोधजनकत्वे लोमाद्यात्मके [illegible] वच्छिन्नबोधकपश्वादिपद…
र्मिशक्तिर्वि[illegible] त् न च निर्विकल्पकरूपस्मरणस्य शाब्दबोध[illegible] पगमाज्जातिवाचकपदाद्ध…
बोधापत्तिरिति [illegible] रिप्यादोषात् यत्तु गादिशपर्यायत्व भ्रमदशायां लोम[illegible] शेष्यकशाब्दबोधो न स्यादि…

कस्मरणादेः संभवात्पश्चादिपदस्यलोमभावस्यचलोमप्रकारकशाब्दबोधे हेतुत्वादितितच्छिष्यप्रतारणामात्रपर्यायं नात्रा त०टी

श०त्रा० क्तिज्ञानस्यविशेष्यलोममुख्यविशेष्यकशाब्दबोधहेतुत्वेपनमाद्य चलोमत्वाद्यवच्छिन्नविषयकस्मरणादेः संभवात्पश्चादिपदस्यलोमभा

६२ यसंभवेनतस्यव्यक्तिस्मरणादेर्जनकत्वंधर्म्यविषयकस्यापिचलोमत्वाद्यवच्छिन्नविषयकस्मरणादेः संभवात् उपाधेर्धर्मिविनिर्मोकेणभानसंभवरूपस्या

त्वाद्यवच्छिन्नवाचकत्वोपगमेनधर्मिधीः संभवतीतिगतस्यधर्म्यवाचकतेतिवाच्यं उपाधेर्धर्मिविनिर्मोकेणभानसंभवरूपस्य त्वाद्यवच्छिन्नवाचकत्वोपगमेनधर्मिधीः संभवतीति नतस्यधर्म्यवाचकतेतिवाच्यं उपाधिशक्तपदज्ञानस्याप्युपाधिप्रकारकधर्मिविष

जात्यपेक्षयाविशेषस्यसत्त्वेपिजातिशक्तपदज्ञानस्यजातिप्रकारिकायामिवोपाधिशक्तपदज्ञानस्याप्युपाधिप्रकारकधर्मिधीसंभवादितिचेन्न लोमत्वाद्यवच्छिन्नसंबंधांतरवत्तया

यकबुद्धिकारणताकल्पनेबाधकविरहात् उपाधिमात्रशक्तादपिधर्मिधीसंभवादितिचेन्न लोमत्वाद्यवच्छिन्नशक्तत्वेनगृ

गृहीतात्लोमत्वादिनालोमादिमुख्यविशेष्यकस्यैवस्मरणस्यबाधकांतरविरहदशायामुत्पादनात्तद्रूपावच्छिन्नशक्तत्वेनगृहीतात्

हीतात्तद्रूपावच्छिन्नप्रकारकधर्मिस्मरणस्यनियमतस्त्वीकारेऽनुभवविरोधात् अविशेषितगोत्वादेः संबंधांतरज्ञानात्पिध

मिविषयकबोधेनतत्प्रकारकधर्मिस्मरणस्यैवोपगमेनतादृशस्यतस्यतादृशशक्तिसंबंधज्ञानात्तत्प्रकारकधर्मिस्मरणोपगमे

मेऽनुभवविरोधविरहात् अतेष्टापत्तेरपिसुकरत्वेनप्रागेवदेवादिनिवर्तकत्वायोगाच्च अथगवादिपदस्यसमवायांशे

र्मवाचकत्वोपगमेतज्जन्यबोधेगोत्वादेःसमवाय एवसंसर्गतयाभासतेननुसंबंधांतरमित्यत्रकिंनियामकं॰ वासमानेनधर्मी

पसमवायसाधारण्येनसंबंधांतराभानप्रयोजकत्वासंभवात्॰ नहिजातिव्यक्तिंविनानभासतइतिवत्समवायंविना ॥ राम:

पसमवायसाधारण्येनसंबंधांतराभानप्रयोजकत्वासंभवात् कालीनस्यविशिष्टशक्तिज्ञानस्यसर्वमतेलोममुख्यविशेष्यकलो ॥ ६२

मायादिमतेद्वयोः पदयोस्तद्धर्मावच्छिन्नशक्तिमत्त्वज्ञानादिपदत्वात्

न्प्रकारकफलजनकतयाभवन्मतेतदनुपपत्तेः अथ काया एनाप्युद्भूत्वाच्चपर्यायतामस्यपशुपदंलोमवत्त्वशक्तिमिमाकारकतयालोमसुरयविशेष्य
रणतुबोधेबाधकाभावादिति॥ ॥ इतिश्रीरंगनाथसूरिसूनुनारायणानुजकृष्णभट्टविरचितशक्तिवादविवरणंसंपूर्णं॥ ॥ ॥ ॥ ॥

: पिनभासततरन्त्यपिनियमः येनशक्तिज्ञानं ... समवायभानस्यावश्यकतानतुसंबंधांतरभानमितिस्यात् तदा
दिपदात्समवायमविषयीकृत्यापिसंबंधांतरेणमोत्वादिविशिष्टविषयकबोधोदयादितिचेदेवंसतिज्ञानशक्ति
रास्वीकरणीयातथाचगवादिपदस्यसमवायेनगोत्वादिप्रकारकज्ञानएवशक्तिरुपगमात्तेनाभ्रांतानांसंबंधां
तरेणतत्प्रकारकधीः तत्संबंधेनतत्प्रकारकज्ञानेशक्तिग्रहस्येवतादृशबोधहेतुत्वमितिवाच्यानंतर्भावस्यसम
वायसाधारणसंबंधांतरभानप्रयोजकत्वासंभवादितिदिक्तत्पदत्वितेन॥ इतिश्रीगदाधरभट्टाचार्यविरचितः
शक्तिवादः समाप्तः ॥ ० ॥

इतिमंजूषासहितश ... याता ॥ श्रीसंवत् १८२६ मितिः श्रावनकृष्ण ... वार ॥ श्रीमतेरा ... नम

इतिमंजूखासहितशक्तिवादसमाप्तो ॥ ०